

DANSKE STUDIER

UDGIVNE AF

GUNNAR KNUDSEN OG MARIUS KRISTENSEN

1933

FOR UNIVERSITETSJUBILÆETS DANSKE SAMFUND

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

NORDISK FORLAG

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

INDHOLD

FINNUR JÓNSSON, Vikivaki, Vikivakavæði.....	1
OLE RESTRUP, Carsten Hauch's første Digt	11
HOLGER P:IN DYGGVE, Finn Magnussen og Rask's store Rejse.....	17
I. LUND MADSEN, Vor Fa'er	23
GUDMUND SCHÜTTE, Daner, Sveer, Geater i episk Rang.....	36
F. OHRT, Fra den dansk-finske Hylde	49
JULIO GRANDJEAN, Spanske Ordsprog	65

FRA SPROG OG LITTERATUR

Til Glavendrupstenen (<i>Hans Briæ</i>).....	43
Professor Hans Brix's Talmagi (<i>Erik Moltke</i>)	43
Lyd (<i>C. Klitgaard</i>)	45
El Peder-Låle-Fund (<i>Marius Kristensen</i>).....	46
Guldmageren (<i>Louis Pedersen</i>).....	83
Nogle Oplysninger om Aakjær's Digte (<i>Aug. F. Schmidt</i>)	86
Tonegangen i Dansk Rigsmaal [Alf Bo] (<i>Erik Oxenvad</i>)	91

KULTUR OG FOLKEMINDER

Helsedigtet fra Salerno [I. Reichborn-Kjennerud] (<i>P. Hauberg</i>)	47
Tysk Overtro [Handwörterbuch der deutschen Aberglaubens] (<i>Gunnar Knudsen</i>)	48
Nordisk Kultur [Nordisk Kultur XXIV] (<i>Fr. Knudsen</i>).....	80
Og vilde Erterne sig samme Dag ey mænge (<i>Marius Kristensen</i>).....	81

TILLÆGSHÆFTE TIL AARGANG 1933

MARIUS KRISTENSEN, Folkemål og Sproghistorie. XVI + 220 Sider.

VIKIVAKI. VIKIVAKAKVÆÐI

AF

FINNUR JÓNSSON

I Nordisk Kultur 24. bind har dr. S. Blöndal i al korthed omtalt de digte, der kaldes således som overskriften her lyder. Da de ikke kan siges at være uden interesse, kunde det være hensigtsmæssigt at give en noget indgående beskrivelse af disse digte; et forsøg herpå skal gøres i det følgende.

Folkeviser med deres omkvæd var ikke ukendte på Island så tidlig som i 13. årh. Fra kort efter århs midte anføres, som bekendt, et omkvæd (*mínar eru sorgirnar þungar sem blý*). I 14. årh. mærkes der ikke meget til sådanne viser. Men i det 15., især i dettes første halvdel, indføres en mængde folkeviser til Island, de fleste fra Danmark, nogle fra Norge. Det er disse, der er udgivne under — den lidt misvisende — titel: Íslensk fornkvæði (jfr. en afhandling i Aarbøger 1914). Disse viser bestod af vers på to eller 4 linjer, hvortil föjedes et omkvæd, der i de sidste kunde indsættes efter 2. og 4. fjerde linje. Jeg behøver ikke at komme nærmere ind på beskrivelsen af disse viser. Blot skal tilføjes, at der på Island digtedes nogle originale viser med hine som forbillede. Disse viser anvendtes som bekendt til at danse efter.

En egen art af danse kaldtes *vikivaki* (flt. -ar). Herom kan henvises til dr. Blöndals afhdl. og den der givne beskrivelse. Navnet stammer fra 16. årh. (idetmindste), ti Arngrímur Jónsson kender det. Han beskrev vikivaken og hans beskrivelse oversattes til islandsk. I denne hedder det: „Til vikivaken møder mænd og kvinder. Mændene tager en pige eller kone i hånden, så at mand og kvinde danser der sammen (o: ved hinandens side). . . . I vor islandske vikivake kvæder den ene efter den anden et kvad eller vers og hviler sig så, medens alle de andre gentager denne halvstrofe og alle kvæder den da i forening. Når de har sunget verset helt ud, plejer de sædvanlig at have som omkvæd begyndelsen eller enden af det første vers, som blev sunget i vikivaken“. Dette sidste er

af betydning. En senere beskrivelse af dansen findes f. eks. i Eggert Olafssons Rejse gennem Island, hvor det hedder: „Imellem optogene (d. v. s. legene) opfører de indbudne gæster vike-vaka (acc. sing.), det er etslags sang af parrede mandfolk og fruentimmer, der holde hinanden i hænderne, og synge viser, som skulde passe sig på hinandens eller fælles tilstand, af adskillige melodier; det kommer da an på at have god hukommelse og kunne udenad hitte på de smukkeste vers, som træffe bedst. Imedens de således synge, bøje de legemet noget lidet frem og tilbage, faldende på det højre ben, dog uden at komme af stedet. Til indgang og mellemstykker synger forsangeren et vers med høj røst, og nogle af forsamlingen istemme med ham, andre svare igen“. Det er således klart, at der her ikke er tale om hæftige bevægelser i kres, men en stilleståen på gulvet, idet legemet (overkroppen og det ene ben) bevæges skiftevis til siden eller i en skrå retning fremad. Dansen skal jeg iøvrigt ikke komme nærmere ind på. Men hvad betyder ordet *vikivaki*? Alle tidligere tolkninger af ordet er enten umulige eller højst urimelige. Dr. Blöndal har udtalt, at „ordet, etymologisk set, er i slægt med svensk viggelvaggel, jysk vikkeveje, eng. wigglewaggle — alt-sammen ord, som betegner en vippende el. svingende bevægelse, skiftevis op og ned eller tilhøjre og tilvenstre“. Dette passer som man ser godt til E. Olafssons beskrivelse. Men jeg tror, at der her er tale om mere end et „etymologisk slægtskab“. Ordet er simpelt hen et lån fra et af disse sprog, som blev nævnede, og da snarest fra dansk, hvor ordet formodenlig har haft en ældre form (i overensstemmelse med den svenske). Mulig er ordet oprindeligt tysk. Prof. Hammerich oplyser mig om, at der ikke findes direkte tilsvarende ord i tysk, men ord som „wickeltanz“ og han har meddelt mig ord, der tyder på den anførte betydning. Det er dette ord, der er blevet omdannet for at få en tilknytning til islandske ord, og da først og fremmest til *vaka*, da disse danse og viser holdtes på en *vökunótt*, hvor andre forlystelser fandt sted.

Af *vikivakavæði*, der nu særlig skal behandles, findes der en mængde, over halvandet hundrede er trykte i Ólafur Davíðssons *Isl. þulur og skemtánir osv.* III, men mange er utrykte. Til sin udgave har han knyttet en meget udførlig indledning, hvori han dog ikke kommer ind på digtenes bygning og formelle egenskaber. Det er disse, vi her skal først undersøge; vi kan nøjes med de udgivne viser.

Alle disse viser har et omkvæd, der i reglen står opført foran hver vise. Det er dette omkvædsvers, E. Ólafsson sigter til med ordene „Til indgang“. Man har først sunget omkvædsverset i dets helhed; så har det øvrige digt fulgt efter, og alle har istemt de linjer, der var hæntede fra omkvædet og som fandtes spredte i hver strofe (herom nedenfor). Vi skal først tage omkvædene i betragtning.

Omkvædene består af 1—6 linjer; de fleste består af 3 linjer (godt og vel 40) eller 4 (godt og vel 90).

Når omkvædet kun består af én linje, føjes det til verset (195, 253, — 254¹). Engang (324) anbringes linjen, lidt forkortet, også midt i verset.

Omkvæd på 2 linjer findes ikke hyppigt (opimod en halv snes gange). Jeg betragter et omkvæd som:

*Fagrar heyrði eg raddirnar við Níflungaheim,
Eg get ekki sofð fyrir söngunum þeim*

som tolinjet (ikke 4-linjet som i udg.). Dette findes 3 gange (159, 232, 319). Omkvædet fordeles på en kunstfærdig måde på strofen, der består af 14 linjer (159; 319 er langt kortere). Da en sådan kunstfærdig fordeling også meget hyppigt ellers finder sted, skal jeg straks med dette eksempel som instar omnium vise forholdet. Først kommer 6 linjer, så ordene:

fagrar heyrði eg raddir

så et linjepar efterfulgt af

fagrar heyrði eg raddirnar,

atter to linjer og

við Níflunga (heim er udeladt),

så to linjer og

Eg get ekki sofð,

to linjer og

sofð fyrir söngum,

og så de to sidste, efterfulgt af hele linjen

eg get ekki sofð fyrir söngunum þeim.

¹ Sidetal i Ól. Dav.s udg.

Hertil bør føjes, at de foran omkvædsstykket stående linjer rimer med dette (således *kvaddir* : *raddir* osv.).

Denne fordeling har åbenbart sin rod i de danske folkeviser (jfr. Fornkvæði).

I 187, 197, 266 er kun den sidste linje benyttet og stillet sidst. I 200, 279 er bægge linjer benyttede, den 1. midt i verset og bægge tilsidst, i 324 bægge benyttede, men kun den ene (sidste) tilsidst. I 256 bruges bægge linjer i en lidt ændret form tilsidst. I 255 er en ejendommelig stilling at se, nemlig umiddelbart før versets sidste linje. Dette er vist enestående.

Omkvæd på 3 linjer (henved 45 gange). De 2 første linjer er sædvanlig forbundne med bogstavrim, den 3. står for sig med to rimbogstaver; den 2. og 3. l. rimer som oftest med hinanden, nogle få gange 1. og 3. Den 3. l. er den længste. For at vise dette skal et omkvæd fra midten af 18. årh. anføres:

Hjá honum Jóni Hjaltalín
hoppa menn sjer til vansa;
allan veturinn eru þeir að dansa¹.

Anvendelsen af dette omkvæd forholder det sig med på følgende måde. I de allerfleste tilfælde anvendes kun l. 1 og 3 (omkr. 20 gg.) med 2 linjers mellemrum. Dernæst forekommer l. 2 og 3 et par gange, l. 3 alene (o. 7 gg) efter vers på 4 el. 6 linjer. Alle 3 én gg uforandrede. Så kan der findes afændringer, f. eks. at linjerne alle 3 kan anvendes som i det anførte eksempel, sønderdelte og fordelte.

Omkvæd på 4 linjer. Af disse anvendes hyppigst kun l. 1 og 3 + 4 (henved 30 gg) og l. 3—4 (o. 25 gg); så findes 1 + 4 og 2 + 4 nogle gange og l. 4 alene (o. 7 gg). Så findes 2 + 3—4 og 1 + 2 + 4 (hver 1 gg), samt 3 + 1 (1 gg). Alle findes o. 5 gg anvendte. Hvor versene er lange, findes forskellige mindre variationer af lignende art som ovf. vist. Det skal man ikke komme nærmere ind på.

Omkvæd, bestående af 5 el. 6 linjer, findes der nogle få af. I første tilfælde findes l. 3—5, 1 + 3 + 5, 2 + 4 + 5, 4—5 anvendte; i det sidste: 1 + 5—6, 5—6, i et par tilfælde alle seks.

Som man ser er der, trods den rigelige variation, dog forklærlighed for bestemte former. Ser vi nu på omkvædets indhold, er det ret forskelligt. I de fleste tilfælde kan man vistnok med

¹ Her sigtes der ikke til netop vikivaki-dans.

rette sige, at det står i reglen — direkte eller indirekte — i forbindelse med digtenes indhold (herom senere). Det kan være religiøst og indeholde bønner og ønsker som oftest om lykke for den person, digteren tænker på og besynger eller digter til. Det kan handle om moral og indeholde gode råd. Det indeholder ofte subjektive udtalelser og udtryk for elskov og elskovssmærte. Under tiden mærkes folkevisens naturstemning (176, 206, 233, 237), jfr. lovprisningen til solen (221); her foreligger der mulig en reminiscens fra Hávamál. En mytisk hentydning findes måske i 159. Skjaldepris udtales (236). I den sidste digtgruppe findes ironi og satire. Hentydninger til gamle sagn og sagaer findes (Pontus 244, Bevus og Josevæn 257, jfr. 286). Endelig forekommer hentydninger til dans, altså minde om disse digtes herkomst og oprindelige brug (179, 212, 225, 240, 251, 279).

Efter denne redegørelse for omkvædet går vi over til digtene selv og deres form.

Hovedmængden består af vers på 4, 6 og 8 linjer (henh. o. 24, 30, 65); derpå på 10 (o. 18). Så er antallet meget spredt, lige fra 2 og 3 (1), 5 (4), 7 (1), 9 (9), 12, 14, 15, 16 (henh. 2), 13 (1), 20 (1), 22 (1), 26 (2). Det højeste antal er endogså 46 (ét vers = ét digt).

Omkvædets stilling indenfor (i) verset er følgende.

Et par gange består verset af 2 el. 3 linjer; omkvædet kan da stå imellem de 2 linjer og efter, og efter de 3 linjer. Meget ofte består verset af 4 linjer; da står omkvædet i reglen efter l. 4, undtagelsesvis efter l. 2 og 4. I vers på 5 linjer findes omkvædet efter l. 2 og 5 eller kun efter l. 5. I vers på 6 linjer findes det hyppigst efter l. 4 og 6, nogle (7) gange efter l. 6. Engang findes vers på 7 linjer, omkv. efter l. 4 og 7. I vers på 8 l. står omkvædet så at sige konstant efter l. 6 og 8, kun i to tilfælde efter l. 4, 6 og 8. I vers på 9 linjer (omkr. 9 tilf.) findes omkvædet oftest efter l. 6 og 9, én gang efter l. 9 og efter l. 4, 6 og 9.

I vers på 10 linjer: hyppigst efter l. 6, 8, 10, nogle få gange efter 4, 6, 8, 10.

I alle øvrige vers på 12 til 46 linjer er hovedprincippet at indsætte omkvædet efter l. 6 og derefter med to linjers mellemrum. Enkelte undtagelser herfra er, at omkvædet indføres allerede efter l. 4. (4—5 tilfælde). Hvor tallene er ulige (13, 15), er der tre linjer tilsammen tilsidst.

Det er klart heraf, at digtene er meget kunstfærdig indrettede, den derved vundne afveksling indeholder et meget behageligt moment. Det hele får noget flydende melodisk tiltalende ved sig. Desværre skæmmes versene til gengæld ofte ved de meget indviklede rimstavelser i selve digtet og de kenninger, som digterne som følge deraf kommer til at anvende; undertiden bliver det ligefrem en lidelse at læse dem, da de bliver lidet forståelige. Endel af dette beror dog vist på en dårlig overlevering.

Hele denne digtning er i sin art noget ganske enestående, specifikt islandsk.

Vi skal nu se lidt nærmere på disse visers indhold. Udgiveren, Ólafur Davíðsson, har inddelt dem i 7 grupper: „Åndelige digte“, „Lykønskningsdigte“, „Digte med gode råd“, „Alvorlige digte“, „Forskellige digte“, „Elskovsdigte“, „Gammensdigte“. Som man ser, er betegnelserne noget vage og grænserne ikke skarpe (hvad en undersøgelse nærmere viser). „Åndelige“ mener i virkeligheden religiøse eller digte med et sådant anstrøg,

Indholdet drejer sig i de allerfleste tilfælde om kvinder og forhold til disse. Viserne er da dels af beskrivende art, idet kvindens indre og ydre egenskaber belyses. Eller de indeholder lykønskning, ønsker om alt godt her og hisset, bøn til gud og Kristus for dem og deres salighed, gode råd af moraliserende indhold — alt i forskellige variationer. Enkelte gange synes småpiger at være ment. I reglen træder det erotiske moment tydelig frem og ikke sjældnen er det kvindens gunst, der ønskes („at sove ved hendes side“ og lign.). Så godt som aldrig bruges uanstændige eller grove udtryk. Et enkelt digt (165) er digtet efter kvindens ønske. I flere klager digteren over, at kvinden er ham forment, eller, at hun foretrækker en anden. Almindelige betragtninger over mand og kvinde findes også. I nogle digte fremhæves fortidseksempler på elskov mellem mand og kvinde (personer fra historiske og især uhistoriske sagaer); de vidner om digterens belæsthed. Der findes allegoriske digte om pragtfulde haver (elskovshaver) med kvinder. Flere digte hentyder til dans og vikivaki og kvinders færd i og under denne. En enkelt gang er det en kvinde, der udtaler sin elskov til en mand. I flere digte taler forfatteren om sit eget digt under billedet af et skib, 3: dværgekib, hvorpå han farer på elskovens farvande. Kvindernes pragtfulde dragt beskrives nogle gange. Et ironisk digt haves om en sjokkedortes sjuskede dragt. Det er ret mor-

somt (282). I et digt roser en kvinde de smukke gaver, hun har fået af sin kæreste.

Sjælden nævnes nogen bestemt kvinde, men en 10 gange nævnes hendes navn i „målruner“, hvoraf nogle er utolkelige. Sikre eller omtrent sikre er navne som Ingibjörg (163, 271?), Oddrún (? 184), Guðríður (188), Helga (189), Sigrún (229), Kristín (264), Dína (292). Ingen af disse kan identificeres. I et digt antydes både et kvindenavn og et mandsnavn på en uforståelig måde (250).

Mange digte er rettede til mænd eller ynglinge; de indeholder da gode ønsker og råd til vedkommende, oftere med religiøst anstrøg, eller en lovprisning af hans gode egenskaber. De kan handle om en mod kvinden svigefuld mand. Der findes digte om fiskere (et bådela) i købstaden med navnes nævnelse og om en fisketur, om en stakkels mand, der af 14 kvinder tvinges til uophørlig at danse; et digt (321) nævner flere mænd for at nedsætte dem alle og railere over dem. En mand roser (ironisk) sin stolte dragt for at takkes kvinderne.

Et digt indeholder en tak for god beværtning og gode ønsker for den glade giver (204). Et andet har almindelige betragtninger over livet og dets ulige forhold (236), jfr. 245 (med kristelig farve) og 224.

Af en særlig og ejendommelig art er en hymne til solen (221), der tillige er moraliserende og religiøs. Her kan også nævnes et religiøst digt (anført hos Ól. Dav. IV, 106 f.) i vikivakiform, et slags besværgelses digt mod djævelen med omkvæd, hvis sidste linje lyder: „pak dig bort, helvedes udsending (*heljar ár*) og flygt“. Af en særlig art er også et digt om en fingeret oldtids-„møkonge“, en kongedatter, der har mange friere, der alle vrages. En slange omgiver hendes jomfrubur. Hun har en vældig kamp med forskellige oldtidshelte, ja de gamle guder og endogså gudinder, og sejrer over dem alle (286). Digtet vidner om en omfangsrig læsning og kendskab til sagaer osv.

Endelig er der flere „gammensdigte“ (jfr. den sidste gruppe), hvoraf allerede nogle er nævnede. Her skal flere omtales. Et par handler om en letsindig kvinde, der rider ned til et dansk handelsskib, hvor hun bliver vel modtaget af alle; meningen synes at være, at alle nyder hendes gunst. Omkvædet lyder i bægge tilfælde: „Kvinden holdt löntaler med den danske; hun kyssed Herman, da skumringen tog til“. Et digt handler på en meget ironisk måde

om en kvinde, der synger, så alle beundrer hende (292). Omkvædet lyder: „Sigvat har sig en herlig viv, hun synger som en fele. Hun er munter og hedder Gunna (kortnavn for Gudrun) riðla“. Tilnavnet synes at antyde letfærdighed. Mulig er omkvædet digtet af visens forfatter selv. En vise handler på en meget overdreven måde om et maleri af en kvinde, der mulig hed Manga (o: Margrjet; 294). I et digt, der hedder „Pigeprøve-dans“ (*Píkuraunar-dans*¹), klager en kvinde bittert — men ikke uden ironi fra forf.s side — over sin ugifte stand. Omkvædet lyder: „det er et dævels uheld der volder det“. Digtet tillægges en præst Torstein Jónsson (d. 1800). Et andet digt handler om en Grimur, som alle piger er forelskede i, men én synes at have hans kærlighed og det er vist hende, der triumferende taler i digtet (302).

En digter besynger sin hue med ørelapper, der har så udmærkede egenskaber, bl. a. den, at han kan ro så kraftigt som 8 andre og messe så fint som 17 præster. Omkvædet er åbenbart lavet af digteren til kvadet: „Selv om der er kulde, piner mig ingen kval, hvis jeg leger (danser) i spidsen med min ørelaphue“.

Endelig skal nævnes et digt, forfattet ved midten af det 18. årh., om sysselmanden Jón Hjaltalín (d. 1755). Digteren udtaler sin indignation og forargelse over al den munterhed og livsglæde i nævnte mands hjem, især søndagaften². Han var gift med en livlig dansk dame. Omkvædet er lavet til digtet: „Hos ham Jón Hjaltalín hopper de sig til skam, vinteren igennem så danser de“³. Det antydes, at der også foregår usædelighed.

Af det ovenstående fremgår, at denne digtningsart bestod til henimod slutningen af 18. årh. På grund af dens ofte religiøse karakter kan sluttes, at præster har givet sig af med den i en udstrakt grad. I håndskrifterne nævnes ikke få forfatternavne, men de er ikke altid at stole på, ti afskrivere har sikkert ofte ukritisk tilføjet sådanne. Der anføres mange under Hallgrímur Pjeturssons navn, men vistnok i de fleste tilfælde med urette. Her savnes et kritisk rydningsarbejde, der ikke kan foretages her. Af præster nævnes foruden Hallgrímur, Ólafur Jónsson til Sandar (d. 1627), Þorlákur Þórarinnsson (d. 1773), Jón Grímsson (d. 1724), Steinn Jónsson (biskop; d. 1739), Bjarni Gissursson (d. 1712) osv.

¹ Kun én gang til findes et bestemt navn på digtet, Heimadraumur (225).

² Jfr. Sýslumanna æfir IV, 158.

³ Det har snarest været almindelige udenlandske danse, der sigtes til.

Foruden dem nævnes bonden og digteren Björn Jónsson på Skardså (d. 1654) og flere andre, til dels velkendte digtere som Guðmundur Bergþórsson (d. 1705), ja endogså en digterinde Steinunn Finnsdóttir (o. 1700¹). Efter disse navne at slutte, skulde man tro at kunne fastslå, at denne digtning hovedsagelig tilhører det 17. årh. og tiden omkr. 1700. Den yngste digter, som nævnes, er vistnok den nævnte Þorsteinn Jónsson præst til Dvergasteinn (d. 1800). Ældre end reformationstiden er den ingenlunde. Herfor taler først og fremmest sproglige kriterier. Den gamle kvantitet er her sporløst forsvunden; y udtales altid som i, hvor dette kan ses, andre yngre sprogformer er tilstede i mængde; også fremmedord er der ikke få af.

I formel henseende gik det med denne digtning som al anden islandsk digtning, at den udartede. Mange af disse digte er som det på islandsk hedder „dyrt“ digtede, d. v. s. der anvendes ikke blot enderim, men indrim i en større målestok (undertiden 3), halvrim og helrim, og bægge slags i samme linje. Som oplysende eksempler skal blot anføres et par steder:

*Grundar banda glysa ljósa
Gefnin safnar dygðum skær,*

disse rim: vokal + nd og vokal + s gennemføres i de tre øvrige linjepar.

I andet vers (iøvrigt i samme digt) hedder det:

*Guði hlýðug glöð á láði
göð vel siðug auðarslóð*

her er der i så godt som alle 4 linjepar lutter ord (4 i alt), der har en rodvokal + ð. Man kan tænke sig, hvilke anstrængelser det måtte koste at udpønske alle disse rim; det måtte ofte gå ud over sprogformer og naturlig betoning. Der måtte komme noget unaturligt og tvungent over det hele, og følgen var, at verset ofte blev meget knudret og af afskrivere ofte forvansket, fordi den umiddelbare gennemsigtighed var så ringe. Et sådant rimeri og klingklang kaldes *klastur* (kludderi; noget meget indviklet) og deraf verb. *klastra*. En af digterne viser en usædvanlig selv-erkendelse (iøvrigt forf. til de anførte linjer), idet han siger:

¹ Enkelte mandsnavne findes i „målruner“; de betegner da vel digteren; således Björn (? 183), Bjarni (251), Halldór (276).

*klastrað Austra klofni stefni
á kuggi Yggjar flæða.*

På den anden side må det fremhæves, at mange af disse digte er simple og letforståelige, og mange er ret kønne, selv om de ikke kan kaldes digteriske. Alt i alt må de siges at udgøre en egen art af den islandske digtning i 17. og 18. årh., som ikke er uden værd eller interesse, også fordi de har deres rod i den almindelige kulturgren — dansen.

TILFÖJELSE.

At digte i folkevisiform virkelig, som omtalt ovenfor s. 1, fandtes på Island i første halvdel af det 13. årh., er efter fremkomsten af prof. Finnur Jónssons afhandling i Aarbøger 1914 blevet bevist. I den nævnte afhandling s. 2 kunde kun anføres et par enkelte vers og versstumper fra så gammel tid, men i Maal og Minne 1915 s. 324 flg. påviste Knut Liebstøl, at et isl. fornkvæði, „Bjarnasona kvæði“, omhandlede begivenheder fra Båhuslen 1206 og måtte være blevet til og ført til Island kort efter begivenhederne. Sammenhængen var for øvrigt påvist allerede 1864, af G. Brusewitz, men var gået ad glemme (se Maal og Minne 1915 s. 233). Da næppe mange i Danmark har været opmærksomme på denne opdagelse, har jeg med prof. Finnur Jónssons samtykke her villet nævne den.

Marius Kristensen.

CARSTEN HAUCHS FØRSTE DIGT

A F

OLE RESTRUP

CARSTEN HAUCH debuterede i Molbechs Tidsskrift „Athene“ i Efteraaret 1814 med et naturfilosofisk Digt: „Forskeren“ („Athene“ 1814, II, p. 253 ff.). Digtet ledsages af en Fodnote af flg. Ordlyd:

„Det her meddeelte Digt er et Brudstykke af et større Heelt, af en af Naturen omfattende og forbindende Idee, og som saadant ønskede Forf. det betragtet. Forf. Fag er Naturphilosophien; han havde aldrig tænkt at fremtræde som Digter, ja han negter ei engang, at han anseer Philosophie og Poesie i en vis Henseende som modsatte, hinanden hævede Størrelser. Men, just fordi de ere modsatte, hentyde de efter Forf. Mening paa Forening; et svagt maaske umodent, men i det mindste ei uigjennemtænkt Forsøg hertil er nærværende Digt, hvilket længe i en strengere mathematisk Form har hvilet i Forf. Pult, og i hvilket det Metriske er det Eneste, der kan siges at have undergaaet nogen Forandring.“

Selve Digtet er i den sædvanlige, tysknaturfilosofiske Aand; det har sin Kærne i hans Følelse af Universitetsundervisningens Utilstrækkelighed:

„Jeg vandred til Jordens Vise.
Ak! Gud bevare hver Ungdomsbarm,
Der svulmer varm,
fra den Kost, hvormed de ham bespise.“

Han flygter ud „i min Moders Skød“ (dvs. i Naturen), hvor han erkender

„Ringene, der strækker sig uden Ende,
Cirklen, hvis Midtpunkt er overalt, . . .“,

og de Kræfter, der udfylder denne Kreds: Bjerg og Hav; disse Mod-sætninger overføres lidt banalt paa den organiske Verden og paa Menneskene:

„Hav og Ø,
Landet og den blanke Sø,
Er en Yngling med sin Mø.
Manden er det faste Land,
Kvinden er det sølvblaa Vand“.

Disse to Kræfter i Naturen stræber stedse mod hinanden og kæmper ustandselig: det vaade og det tørre. Her følger en Række parallelle Vers, der skildrer Virkningen af denne Forening, dette Under:

„Det Fjernede maa findes,
Det Modsatte forbindes,
Det Haarde maa hensvinde,
Det Flydende bortrinde,
Sig mildne maa det Vilde,
Sig styrke maa det Milde,
Det Skarpe maa sig runde,
Det Onde gaa til Grunde,
Opvaagne maa det Døde,
Sig fastne maa det Bløde,
Det Iisnede oplødes,
Det Stræbende maa mødes,
Det Mørke sig forstaa,
Al Forskjel maa forgaae.“

Digtet munder ud i en Forsikring om, at de samme to Kræfter opfylder hele Verden fra det laveste til det højeste. —

Hauchs Navn staar ikke under Digtet, kun Bogstavet H.

De sidst citerede 14 Linier lyder ganske paafaldende i deres ejendommelige Opbygning, og ved en nærmere Undersøgelse viser det sig, at de har et tydeligt Forbillede, nemlig et lille Digt af den tyske Romantiker Friedrich v. Hardenberg, Novalis.

I moderne Udgaver bærer dette Digt Overskriften „An Adolf Selmnitz“, i de første Udgaver kaldtes det blot „Spruch“. Karl Ludwig Adolf von Selmnitz (1769—1814), der siden 1790 var Løjtnant ved Livgardegrenadererne i Dresden, var en af Novalis' bedste Venner; hans Søster var en nær Veninde af Novalis' Forlovede, Sophie von Kühn, hvis alt for tidlige Død som bekendt gav Novalis det afgørende Knæk. I den nyeste Udg. af Novalis' Digte (Meyer Klass. Ausg. 1928) er beklageligt nok (bd. I p. 354) det 4. Vers i første Str. faldet ud.

Kun den første Str. har Interesse i denne Forb.; den lyder som følger:

Was passt, das muss sich ründen,
 Was sich versteht, sich finden,
 Was gut ist, sich verbinden,
 Was liebt, zusammen sein.
 Was hindert, muss entweichen,
 Was krumm ist, muss sich gleichen,
 Was fern ist, sich erreichen,
 Was keimt, das muss gedeihn.

Det er aabenbart, at man kan sammenstille Versene Linie for Linie,
 dels efter Ordlyden, dels efter Indholdet:

- fx. 1) Was passt, das muss sich ründen,
 Det Skarpe maa sig runde,
- 2) Was sich versteht, sich finden,
 Det Fiernede maa findes, ...
- 3) Was gut ist, sich verbinden,
 Det Modsatte forbindes, ...
- 4) Was liebt, sammen sein.
 (Hauchs Tanke er Foreningen af de stridende Kræfter:)
 Det stræbende maa mødes,
- 5) Was hindert, muss entweichen, ...
 Det Haardemaa
 hensvinde, }
 Det Flydende } Al Forskjel maa forgaae.
 bortrinde, . . }
- 6) Was krumm ist, muss sich gleichen,
 Sig mildne maa det Vilde,
 Sig styrke maa det Milde,
- 7) (Se 2) Was fern ist, sich erreichen, ...
 Det Fjernede maa findes, ...
- 8) Was keimt, das muss gedeihn.
 (Kun her mangler noget tilsvarende hos Hauch, hvis
 man da ikke lidt haartrukket vil anføre:
 Opvagne maa det Døde,).

Man gaar vist ikke for vidt, naar man mener at finde Paa-
 virkning fra Novalis' Digt til Hauchs, men — her er det springende
 Punkt: Trods alle disse Lighedspunkter udsiger de to Digte næsten

det stik modsatte. Novalis erklærer simpelthen, at Harmoni opstaar ved, at de Elementer, som passer sammen, som elsker hinanden, som begge er gode, indgaar Forbindelse, (mens alt det onde, det hæmmende skal stryges bort, ligesom en Snog skyder Ham).

Hauchs Opfattelse er, at netop de stridende Kræfter, „det Milde og det Vilde“ skal forenes for at give Balance. (Man vægrer sig ved her at anvende Ordet „Harmoni“). Her skal det onde ikke forsvinde, men „det Mørke sig forstaa“: De to Kræfter skal indgaa en kemisk Forbindelse; hver afgive nogle Egenskaber, Mørket Varighed og Bestandighed, Lyset den gode Kvalitet. — Balance er tilvejebragt: „Al Forskjel maa forgaa“. —

Hvorfra stammer nu Hauchs Opfattelse og Omredigering af Novalis' Tanker? Vi maa søge Forklaringen i hans Memoireværks første Del: „Minder fra min Barndom og min Ungdom“, 1867. I Kapitlet „Mine første Studenteraar“ (p. 222) finder vi al ønskelig Forklaring. Man maa blot erindre, at Novalis' Anskuelser m. H. t. Naturen faldt sammen med Schellings; denne var jo Jenaromantikens officielle Filosof.

„I Naturlæren var H. C. Ørsted allerede dengang Professor. . . . Han var nylig kommen hjem fra en lang Reise i Tydskland. Hans Foredrag havde dengang et temmelig naturphilosophisk Præg, og mindede noget om Schellings Anskuelser. Han søgte især at henlede vort Blik paa det hemmelige Baand, hvormed Alt er sammenknyttet, trods al den uendelige Forskjel, som Tingenes Overflade frembyder. Han pegede bestandig hen til de to Grundkræfter, der overalt danne de polare Modsætninger i Naturen. —

Endelig beviste han, at de to modsatte Grundkræfter ogsaa vare tilstede i den høiere organiske Verden . . . Han lod os tilsidst ane, skjøndt jeg ikke er vis paa, om han ligefrem udtalte det, at Kjønssforskjellen i Plante og Dyreverdenen beroede paa en lignende Modsætning . . .“

NB. „Schellings og Ørsteds Anskuelser adskilte sig især derved, at Schelling antog, at af de Kræfter, som ligge til Grund for Naturen, var den ene expansiv, den anden contractiv; efter Ørsteds System vare de begge expansive i deres Ubundenhed, Contractionen opstod kun ved deres Forbindelse.“

Iflg. Schelling (Novalis) supplerer altsaa de Ting, som passer sammen, hinanden; de behøver blot at finde sammen, saa er straks Harmonien til Stede.

Iflg. Ørsted (Hauch) maa de to stridende kontrære Magter støde sammen, kæmpe en vild Kamp, den kemiske Forbindelsesproces, en Revolution, og først da kan den omtalte Balance opstaa.

Hauch erklærer selv:

„Hine . . . Udtalelser (Ørsteds) fik imidlertid en stor Indflydelse paa mig, thi i dette hemmelige Slægtskab mellem Alt, hvorpaa Ørsted selv har anvendt Oehlenschlägers Ord: „Saa vexler Alt til sidste Led imellem Had og Kjærlighed“, mente jeg at gjenfinde den allerdybeste Poesi i Naturens inderste Hjerteslag, og jeg haabede, at man netop paa denne Vei skulde finde Opløsningen paa alle de Problemer, som Philosophien hidtil ikke havde kunnet magte. . . .“

Om det umiddelbare Forhold til Novalis hedder det:

I. Novalis som Digter:

„En Digter, som jeg . . . fandt meget Behag i, var Novalis, dog var der Noget, som jeg, skjøndt ikke saa meget dengang . . . men siden efter hos ham savnede; mig syntes, at han var en Digersjæl, der ikke havde havt Magt til at skabe sig noget Legeme.“ —

II. Novalis som Naturvidenskabsmand:

„Der var ogsaa en anden Retning, hvortil jeg i de Dage følte mig hendragen. Allerede medens jeg hørte Ørsteds Forelæsninger . . . studerede jeg Chemikeren Ritters Skrifter, . . . Herfra blev jeg dragen over til Schelling og til Naturphilosopherne. . . . Hertil sluttede sig da ligeledes Novalis, som jeg ovenfor har omtalt, og hvis vidunderligbrogede Drømmeverden svæver som et gyldent Skybillede mellem Philosophi og Poesi“.

Dog føler Hauch sig aabenbart ikke tilfredsstillet:

„Omsider, da jeg begyndte at indse, at de Vises Sten heller ikke endnu var funden af de tyske Philosopher, da kom der et Slags Skepsis over mig —.“

I Erindringerne omtales endog dette og andre (senere fx. 1816 indrykkede) Digte: „Adskillige Digte, . . . lod jeg indrykke i Maanedsskriftet Athene, der blev udgivet af C. Molbech. Disse Digte, der vare skrevne i en mystisk philosophisk Aand, bleve kun lidet læste og vare af den Art, at den største Del af Publikum neppe forstod

dem; dog var der et Par af dem, der vakte H. C. Ørstedes Opmærksomhed og tildeels vandt hans Bifald.“

En nøjere Vurdering af Hauchs Debutdigt var det ikke Hensigten at bringe, men jeg skal dog bemærke, at det staar langt tilbage for Novalis' enkle og dog saa kunstfærdige lille Digt. Der, hvor Hauch nøjes med Erkendelsen af, at der findes to store Naturkræfter, peger Novalis paa den smukkeste Maade ud i Fremtiden med Linien: „Was keimt, das muss gedeihn“. Det er Maalet for de virkende Kræfter i Fortid og Nutid: Fødslen af det nye. —

FINN MAGNUSEN OG RASKS STORE REJSE

VED

HOLGER P:N DYGGVE

Den finske sprogforsker Anders Johan Sjögren¹ stod i flere år i en ret livlig brevveksling med professor Finn Magnussen i København². I et af brevene berører Magnussen Rasks store rejse og meddeler om den nogle oplysninger, som kaster et nyt lys over visse dermed forbundne omstændigheder. Da jeg formoder, at vedkommende afsnit af brevet vil interessere læserne af *Danske Studier*, aftrykker jeg det her³:

Velbaarne, højstærede Herr Hofraad!

— — Vor udødelige, og dog altfor tidlig ved jordisk Død borttrykkede, *Rask* var en af mine fortroligste Vennner; at De og var hans Ven, veed jeg af hans Meddelelse; Deres sidste Brev til ham ankom, hvis jeg erindrer ret, først efter hans saa sørgelige Dødsfald, ved hvilket jeg personlig var tilstede; i sig selv var det saa let og lidet mærkeligt, som usædvanligt. Ved at tænke derpaa falder det mig ind, at det muelig vil interessere Dem at vide, at jeg, paa en Maade, *indirecte*, var Aarsag dertil at han reiste herfra (over *Sverrig* og *Rusland*) til *Asien*. Dette hængte således sammen: Afdøde Geheime-Conferenceraad *Johan Bülow* til *Sanderungaard*, i *Fyen*, var baade *Rasks* og min Velynder. Mig opmuntrede han, strax efter min Udnævnelse til Professor, 1815, til at holde Forelæsninger, her ved Universitetet, over *den ældre Edda*. De begyndte 1816 og jeg udgav da en trykt Indledning dertil (af hvilken jeg selv nu intet Exemplar ejer); deri antog jeg at vore Skandinaviske Forfædre nærmest nedstammede fra *Caucasus*, og fremsatte det Ønske at vi kunde faae nærmere Kundskab om vore derboende formeentlige Stamforvantes, *Asernes* eller *Osseternes*, Sprog, Sæder, Historie o. s. v. Dette gav Geh. R. *Bülow* den Idee, at opfordre *Rask* til at foretage en saadan Reise, hvilken han og strax virkelig tiltraadte, men standsede for et Par Aars Tid i *Sverrig*, deels formedelst *Afzelius's* Indbydelse og der foretagen Udgivelse af to

¹ Se nærmere om Sjögren, *DSt.*, 1932, sid. 139.

² Brevene fra Magnussen findes i Sjögrens brevsamling i Universitetsbiblioteket i Helsingfors.

³ Kursiveringen er Magnusens egen.

af hans egne mærkværdigste Skrifter, og af begge *Edda'er*, dels formedelst Utilstrækkeligheden af den ham til *Asia*-Reisen bevilgede Sum. Da vor Konge tilstod ham, 1818, et større Reise-Stipendium, fortsatte han, over Rusland, sin Reise, og kunde vel ikke andet end reise noget flygtig gennem Kaukasus, men kom derimod lykkelig, gennem Persien, til Indien. Da han, paa titneldte Reise, kom i Bekjendtskab med Dem¹, hvilket jeg veed han ansaa blandt de glædeligste som han havde gjort, smigrer jeg mig saaledes dermed, at jeg har været den første Anledning dertil, — og haaber saaledes at De vil anse Deres Venskab for mig for arvet efter vor fælles Ven, *Rask*, endskjønt jeg ikke nu øiner nogen Leilighed, hvorved jeg, fra min Side, kunde give Dem nogen Prøver derpaa. — —

Kjøbenhavn 3dje Juli 1834.

Deres

ydmygste og hengivenste Tjener og Ven

Finn Magnusen.

Sammenfattet i korthed siger Finn Magnusen følgende: I et lille skrift fremsætter han den hypotese, at skandinavernes forfædre nedstammede fra Kaukasus, og udtaler det ønske, at nogen skulde undersøge de derboende formentlige stammefrænders, Asernes eller Osseternes sprog. Bülow, der læser disse linier, bliver interesseret for sagen og opfordrer Rask til at foretage en rejse til disse egne.

Det som her siges om initiativet til rejsen overensstemmer ikke med hvad Rasks biografer have at anføre derom. N. M. Petersen² bemærker, at den gunstige modtagelse prisskriftet om det gamle nordiske sprogs oprindelse fik „bragde ham snart til at ønske, at bringe Udførelsen af de deri nedlagte Ideer til endnu større Fuldkommenhed og Vished, og at efterspore de nordiske Sprog i deres ældste Kilde. Da han ikke endnu havde nogen Udsigt til, ved offentlig Understøttelse at begynde en så stor og kostbar Rejse, henvendte han sig i Året 1815 til Videnskabernes ædelmodige Befordrer, Gjehejmeråd *Bülow* på Sanderumgård, som tilsagde ham sin Understøttelse. I Oktober 1816 tilsikrede han Rask til en videnskabelig Rejse i Asien 2000 Rbdlr. Navneværdi. . . . Med disse vistnok betydelige, men til et så stort Foretagende ringe, Hjælpe-

¹ Her tager prof. Magnusen fejl: Rask og Sjögren havde aldrig personlig truffet hinanden; de kendte hinanden kun pr. brev.

² *Bidrag til Forfatterens Levnet*, i *Samlede tildelte forhen utrykte Afhandlinger af R. K. Rask*, I, Kjøbenhavn, 1834, Fortale, s. 32—33 (omtrykt i *Samlede afhandlinger af N. M. Petersen*, I, Kjøbenhavn, 1870).

midler begav Rask sig frejdig på Vejen¹. Initiativet er, efter denne version, Rasks eget: det er ham, der henvender sig til Bülow.

F. Rønning² udtaler sig på følgende måde: „Rask afsluttede sin undersøgelse (d. v. s. prisskriftet om det gamle nordiske sprogs oprindelse) med Græsk, og for så vidt der skulde gås videre, lagde han de følgende forskninger over på de græske lærdes skuldre. Det var dog ikke rimeligt, at han i længden kunde finde sig i at leve under en så begrænset sproglig horisont. Følelsen af, at han umulig kunde gøre holdt ved Græsk, måtte snart vågne hos ham, og dermed trangen til at udforske disse fjerne sprogkilder, der „var skjult så dybt under jorden“³. Men skulde man finde dem og bringe dem til at sprudle frem i dagens lys, så måtte man foretage gravninger på selve stedet. Der måtte gøres et videnskabeligt Alexandertog. — Fra en sådan tankes undfangelse til dens udførelse var der imidlertid et stort spring. En rejse af den udstrækning vilde kræve meget betydelige summer, og større offentlige tilskud kunde han ikke vente foreløbig, måske nok, når han først var kommen afsted. Han indgav dog en ansøgning, og modtog så den 12. Okt. 1816 en skrivelse fra universitets-direktionen med underretning om, at der var bevilliget ham 200 rdl. i 2 år! Det skulde ikke række vidt. Da han imidlertid ikke havde ventet sig et stort gunstigere svar, havde han, allerede inden han fik denne bevilling, henvendt sig til gehejmeråd Bülow, der jo ved flere lejligheder havde vist sig meget hjælpsom overfor ham. Bülow følte sig meget tiltalt af planen, der rimeligvis er bleven udførligere drøftet imellem dem under et besøg, som Rask i sommeren 1816 aflagde på Sanderumgård. I en skrivelse af 19. Oktober 1816

¹ Forfatteren glemmer helt den rejseunderstøttelse af 200 Rbdrl årlig i to års tid, som kongen havde tilstået Rask i følgende resolution: Vi ville aller-naadigst have, Underbibliothekar ved Universitetet R. C. Rask samt Under-cancellist i vort danske Cancellie I. F. Schouw (den senerehen så berømte botaniker og politiker Joachim Fr. Schouw) af Communitetets Casse forundt hver en Understøttelse til Udenlandsreise af 200 Rbdrl rede Sølv aarligen i 2de Aar, beregnet fra 11te d. M. af. — Frederiksberg den 5de Oct. 1816. Frederik R. (originalen er i Rigsarkivet).

² *Rasmus Kristian Rask. Et mindeskrift i anledning af hundredårsdagen for hans fødsel*, København, 1887, s. 57—59. — Forf. har udgivet en forkortet bearbejdelse heraf i *Fire fynske Bøndersønner*, København 1898.

³ Tydeligere udtrykker Rønning sig i ovenanførte forkortede biografi (s. 75): „Rask havde da heller ikke været længe i Kjøbenhavn efter Hjemkomsten fra Island, før han selv tog Tanken op om at spore det trakiske Sprog tilbage til dets Kilde“.

forpligtede Bülow sig til at udbetale Rask 2000 rdl. (500 rdl. 4 terminer) som en understøttelse „til en videnskabelig rejse til Asien“, der agtedes foretaget i årene 1817 og 1818¹. Også Rønning tilskriver således Rask initiativet til rejsen, og det er gennem Rasks henvendelse til Bülow, som denne bliver interesseret for planen.

Otto Jespersen¹ udtrykker sig ikke fuldt så tydeligt. „Det var, siger han, Rasks store mål efter hjemkomsten fra Island at rejse ud igen, og da øst- og sydpå for at fortsætte den undersøgelse han i sit hovedværk så smukt havde begyndt, og om muligt at finde spor av vore forfædre, der efter sagnet stammede øst- og sydfra. . . . I oktober 1816 tiltrådte Rask sin store rejse, efter at universitetsdireksjonen rundhåndet havde givet ham 200 rbd. i 2 år, som Bülow av sine private midler havde forøget med 2000 rbd.“. Også her synes forfatteren at ville lade os forstå, at idéen til rejsen var Rasks egen („Rasks store mål“), og, siden Jespersen ikke udtrykkelig siger noget andet, har vi ret at antage, at det er hans mening, at Rask — så som man jo for resten ellers plejer — fik pengene af Bülow først efter selv at have bedt ham derom.

Vedrørende planen til rejsen og den måde, hvorpå geheimeråd Bülow forholdt sig til den, fremstiller alle tre biografer således sagen helt anderledes end Magnusen gør det i ovenanførte brevuddrag. I håb om at få spørgsmålet om hvem der har ret besvaret af Rask selv, har jeg skaffet mig en afskrift af hans ansøgning om et rejsebidrag hos universitetsdirektionen². Han udtrykker sig der på følgende måde:

Straks efter min Hjemkomst i forrige Aar fra min literære Rejse i Island, da jeg indgav min underdanige Beretning om Rejsens Udfald til den højkongelige Direksjon for Universitetet og de lærde Skoler, tog jeg mig tillige den Frihed udførlig at andrage mit Ønske for Fremtiden og de Grunde paa hvilke jeg haabede det opfyldt. Da jeg imidlertid, inden endnu at hindres af nogen ny Forretning eller Pligt, har faaet Tilbud af en privat Velynder³ om en anseelig Understøttelse, til at foretage en Rejse til vore Forfædres gamle Stammeland ved Don og Kaukasus, og til samme Tid en fordelagtig Indbydelse fra en Ven⁴ i Stokholm, hvorigjennem jeg

¹ *Rasmus Rask, i hundredåret efter hans hovedværk skildret av Otto Jespersen*, København, 1918, s. 27—28.

² Originalen i Rigsarkivet i København.

³ Johan Bülow (1751—1828).

⁴ Digteren, historikeren og præsten Arvid August Afzelius (1785—1871). Rask havde gjort hans bekendtskab år 1812 under en rejse i Sverrig og boede også virkelig hos ham under opholdet i Stockholm 1816—1818.

alligevel, formedelst adskillige nødvendige Forberedelser, maatte lægge Vejen, saa haaber jeg at den højkongelige Direksjon gunstigt tillader mig at benytte disse heldige Omstændigheder paa et Par Aar eller tre, uden at opgive min Post som første Underbibliotekar ved Universitetsbiblioteket og den dermed forbundne Udsigt i Tilfælde af indtræffende Forandring.

Tillige vilde det være mig meget kjær, førend jeg tiltræder den nu forehavende lange Rejse, der ikke er mindre besværlig end de foregaaende, at erfare om jeg ellers har noget Haab i Fædrelandet i Anledning af de 1812—15 foretagne Rejser i Sverrig, Norge og Island, saavel som af mit Studium af de gamle nordiske Sprog, hvortil jeg fra min tidlige Skolegang til mit 29de Aar, som jeg snart slutter, næsten udelukkende har opofret mig: da min ny Lønning, i Tilfælde af Ansættelse, muligen for de første Aar kunde ansees som et ikke ganske upassende Tillæg til de 150 Rbd^r S. V. aarlig, som jeg nu nyder; eller som et lidet Bidrag til Rejseomkostningernes Bestridelse.

Kjøbenhavn d. 9 Juli 1816

Underdanigst

R. Rask.

Til

Den Kongelige Direksjon for Universitetet
og de lærde Skoler.

For bedre forståelse af ovenstående skrivelse vil jeg her først forklare følgende en smule dunkle udtryk: „mit Ønske for Fremtiden“, „nogen ny Forretning eller Pligt“, „noget Haab i Fædrelandet“, „i Tilfælde af Ansættelse“. Hvad som menes dermed, får vi besked om i et brev af den 29 maj 1817 fra Rask til professor P. E. Müller¹. Han klager der over at man aldrig i København har sat pris på hans kundskaber, at fædrelandet aldrig har brudt sig om at benytte dem, og han fortsætter: „Hr. prof. kender min indberetning til direktionen², hvor jeg til slutning ytrede det ønske, at da jeg nu i tre år havde rejst i alle nordiske riger og ikke uden møje og fare indsamlet nogle indsigter i de gamle sprog, at direktionen da vilde sætte mig i stand [til] at benytte dem efter ævne uden næringssorger for fremtiden. Derpå fulgte intet svar“. Heraf fremgår, at Rask bestræbte sig for at opnå en fast, nogenlunde vel aflønnet stilling ved universitetet, og det er indlysende, at ovenanførte uklare udtryk netop hentyder herpå.

Efter denne forklaring kan vi nu nærmere se på skrivelSENS indhold. I de punkter, som her interesserer os, giver den følgende

¹ Se Rønning, udg. af år 1887, s. 66.

² Det er just denne indberetning, der sigtes til i Rasks her aftrykte skrivelse.

oplysninger: Rask går og venter på en ansættelse som universitetslærer; før han imidlertid har fået noget svar desangående fra universitetsdirektionen, tilbyder Bülow ham en understøttelse til at foretage en rejse til Don og Kaukasus. For en væsentlig del har vor undersøgelse således bekræftet Magnusens udtalelse, d. v. s. for så vidt det gælder den rolle, som han tildeler Bülow: det er denne, der opfordrer Rask til at foretage rejsen. Når nu denne enkelthed stemmer, og jo Rask desuden opgiver samme mål for rejsen som Magnusen i den trykte indledning til sine forelæsninger, har vi vel ingen årsag at betvivle sidstnævntes ord, når han siger, at det var hans lille skrift, som indgav Bülow idéen til rejsen¹. Hele tonen i brevet er så oprigtig og troværdig, brevskriverens varme venskab for Rask så almindelig kendt og bevist, at man vel kan være sikker på at han ikke har villet skaffe sig nogen personlig fordel eller gøre sig interessantere i Sjögrens øjne gennem en afvigelse fra sandheden.

Med ovenstående linier har jeg kun villet komme med et lille bidrag til løsningen af det problem, som Magnusens brev til Sjögren har givet anledning til. Arkivforskninger i Danmark bør kunne frembringe nyt stof til klarere belysning af dette spørgsmål.

¹ Selve idéen om skandinavernes herkomst fra egnene ved det Sorte Hav er imidlertid ikke Magnusens alene: det var en gammel nordisk tradition, at aserne derfra var komne til Norden (se Jespersen, *l. c.*, s. 33). Også Rask er, allerede 1812, fortrolig med denne tanke (se Rønning, udg. fra 1887, s. 34).

»VOR FA'ER«

AF

I. LUND MADSEN

Lige op til vore Dage har Almuen altid set lidt skævt til Aandens Arbejdere, og undersøger vi den folkelige Overlevering af Ordsprog, Anekdoter og lignende, da spotter de meget ofte over disse; men medens det for Lægernes og navnlig Juristernes Vedkommende gælder, at Spotten er af en noget ondartet Natur,¹ saa bliver Kirkens Folk gennemgaaende behandlet med mere Skikkelighed, ikke saaledes at forstaa, at man ikke fandt tilstrækkeligt af saarbare Punkter hos Gejstligheden — tværtimod — men naar disse gøres til Skive for Folkeviddet, er det gennemgaaende paa en mildere og mere spøgefuld Maade end for Lægernes og Juristernes Vedkommende.

En af Grundene til denne Aversion mod Aandens Arbejdere laa vel nok i, at de tilsyneladende tjente deres Penge for let, i alle Tilfælde i Forhold til det Slid, det i hine Tider var at drive Landbrug, og den jyske Bonde siger da ogsaa, at „Præster og Degne sover dem til 'ed“,² eller

De æ wæst o wær Hæst,
de æ bæjer o wær Skræjer,
men de æ bæst o wær Præst.³

Og spørger vi hvorfor, ja, saa faar vi Svaret, at dertil hører intet legemligt Arbejde, eller som et Rimsprog udtrykker det: „Præsten og Hunden tjener Brødet med Munden“. ⁴ Derfor lyder i en gammel Remse Moderens Raad til Datteren:

¹ Se min Afhandl.: „Apotekere, Læger og Jurister for Folkets Domstol“ i Danske Studier 1926 S. 112 ff. ² H. F. Feilberg: Ordbog over det jyske Almuemaal II. S. 884. ³ Samme II. S. 884. ⁴ Rud. Eckardt: Niederdeutsche Sprichwörter, Braunschweig 1893, Sp. 398.

Min Datter vil Du fri, en Pave vil jeg love,
han tjene kan sit Brød med Snak, og Du kan længe sove.¹

Og Skorstensfejeren siger i Skæmtesproget til Præsten: „Vi Folk i de sorte Klæder, vi tjener Brødet let.“²

Trods den Ærbødighed, man til en vis Grad nærrede for „Vor Fa'er“, som Præsten lige op til vore Dage kaldtes ude paa Landet, saa skulede man dog lidt misundeligt til den lune Præstegaard, og kunde ikke rigtigt fatte, at den Guds Mand, der boede der, havde Brug for en saa verdslig Ting som Penge, og da Præsten i hine Tider fik sine væsentligste Kontanter gennem Ofret og Betaling for sin Assistance ved Bryllupper, Konfirmationer, Barselsfærd og Begravelser, hvor han ifølge sin Ret gerne mødte frem med en Anmodning om Betaling, ja, saa fik Præsten den Beskyldning heftet paa sig, af han var pengegridsk, siger saaledes ikke Blicher:

Waa præst han haaller a hans pæng,
ofres der smaat, saa blywer han stræng,³

og et Ordsprog meddeler, at „Præsten fryser ikke i Kirken mens der ofres,“⁴ derfor skal efter Folkeoverleveringen et ufejlbarligt, men desværre vanskeligt opnaeligt Middel mod Tandpine være, at tage Plads bag Præsten foran Alteret. Kan den syge Tand da berøres af den Luftbølge, som fremkommer, naar Præsten vinker af og ikke ønsker mere Offer, er man fri for Tandpinen.⁵

En Mand, der ikke kan faa nok kaldes derfor i Jylland for „En Præstesæk“,⁶ der efter et Ordsprog er „aaften i begge Ender“,⁷ eller „bundløs“. ⁸

En Skæmtehistorie fortæller herom, at en Mand havde gjort en Akkord med Fanden, at han skulde have en Sæk fuld af Penge. Manden laante da en Sæk af Præsten, Fanden fyldte og fyldte, men den blev stadig ikke fuld, og da Fanden til sidst spørger, hvad det dog er for en Sæk, og faar at vide, at det er Præstens, opgiver han Akkorden og lader Manden beholde de mange Penge, der allerede er gaaet gennem den bundløse Præstesæk.⁹

¹ Die Heimat, XVI Jahrg. Kiel 1906, S. 26, Nr. 39. ² E. Tang Kristensen: Danske Ordsprog S. 448, Nr. 886. ³ Noveller: P. Hansens Udgave 1862 III. S. 539.

⁴ E. T. K. Ordsprog S. 248, Nr. 6603. ⁵ E. T. K. Efterslet til „Skattegraveren“, S. 214, Nr. 177. ⁶ Feilbergs Ordbog II. S. 889. ⁷ Samme, S. 889.

⁸ Samme, S. 889. ⁹ E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder, 4. Saml. S. 348, Nr. 439, — Historien findes ogsaa hos Hans Sachs, der i en af sine komiske Fortællinger omtaler en Bondemand, der havde gjort en lignende Akkord med Djævelen, der maa hente omtrent al Verdens Gods og Guld til Bonden. Til sidst forærer han en Præst Sækken, idet han dog mener, at Øvrigheden har mere Brug for den.

Der verserer en Mængde mere eller mindre sandfærdige Krøniker om, hvorledes „Vor Fa'er“ tog mod Bestikkelse, naar det galdt om at faa placeret en Konfirmand lidt godt fremme paa Kirkegulvet. En af de morsomste beretter om en Mand, der havde faaet sin Søn vist ned af den stedlige Provst, hvorfor han pakker en Kurv med forskellige Sager, blandt andet med en stor Hane, der stikker op gennem Laaget, og med den Kurv gaar han saa til Provsten, der kigger kærligt til Kurven, og lover at Drengen skal nok blive konfirmeret. Stor er Provstens Forbavselse, da Manden siger Tak og gaar, tagende Kurven med sig, som Provsten troede var bestemt til ham, men da han havde lovet at konfirmere Drengen, kunde han jo ikke godt tage sit Ord tilbage.¹

Den samme Tankegang ligger til Grund for et Vers af Erik Bøgh:

Aa Prousten, han præker saa sødt aa saa godt,
men han æ jost rejted polert.
Te Julen jæ ga ham en Gris aa let Smaat —
Jæ sku ju ha Jens kaanfermert.
Men han va nok ette fornøjed endda:
Te Paaske saa slauted han Grisen —
den od han, men Drengen, han bleu sku vist a,
Jou — han skal min Sæl i Avisen.²

Selv at drømme om en Præst betyder „ny Udgift“³ ja, Præsten møder ikke alene frem medens vi er i Live, selv over i Døden følger han med sit Krav om Betaling, hvad der udtrykkes i Ordspøget: „Døden er gratis, og dog ikke, thi Præsten og Degnen vil ogsaa have deres Part“.⁴ Derfor siger man i Mecklenburg om en, der snart skal dø, at han skal ud at spadserere med Præsten og Degnen“⁵

At Ligtalernes Kvalitet ofte stod i ligefremt Forhold til den kontante Betaling er noget, vi Gang paa Gang faar at høre, derfor kaldes en Ligprædiken i et tysk Ordsprog for en Lyveprædiken,⁶ og det fortælles om en jysk Præst, at han havde forskellige Skuffer med Ligtaler, og at han sagde til en Mand, der kom for at bestille en Ligtale: „Den billigste skal Du ikke tage, for det er nu ikke andet end det bare Skidt“.⁷

¹ E. T. K. Almueliv, Tillægsbind II, S. 236, Nr. 655. ² Vers fra Sangspillet „Redaktionssekretæren“.

³ Ny Drømmebog, udg. af Tengnagel Barnewitz, Kbhvn. 1844, S. 9.

⁴ Zeitschr. d. Vereins für Volksk. IV. Jahrg. Berlin 1894, S. 185.

⁵ Samme, S. 189. ⁶ Rud. Eckart; Stand und Beruf im Volksmund, Göttingen 1900, S. 125, Nr. 1818.

⁷ E. T. K. Vore Fædres Kirketjeneste, S. 135, Nr. 364.

Skæmtefortællingerne tager Gang paa Gang dette velegnede Emne op til Behandling. Det fortælles saaledes, at en Præst kun skulde have 2 Mark og 12 Sk. for sin Ligprædiken, hvorfor Jordpaa-kastelsen kom til at lyde: „Af Jord er Du kommet — hu-u i saadant daarligt Vejr. — Til Jord skal Du blive — for 2 Mark og 12 Sk. — Af Jord skal Du igen opstaa — men aldrig mere for den Pris“.¹

En anden Præst, der heller ikke havde faaet overvættes meget for sin Assistance, skal have sagt: „Laste ham, det vil jeg ikke, og rose ham, det kan jeg ikke, for saa vilde Folk lettelig komme i Tanker om, at jeg havde faaet en rigelig Betaling for Ligprædikenen, hvilket ingenlunde er Tilfældet.“²

En anden Præst skulde tale over et Fattighuslem, der havde efterladt sig 30 Daler i Sengehalmen. Hun fik da af Præsten følgende Ord med paa Vejen: „Hun var ikke som en Høne, der gør et lidet Æg og gør stor Allarm derover, men hun var som en Ko, der gør en stor Dynge, og gaar stiltiende bort.“³

Et Forhold, der tit gøres til Skive for Almuens Historier, er den dobbelte Stilling, som mange Præster havde, idet de foruden at passe deres gejstlige Forretninger tillige drev den til Præstegaarden hørende Jord. Vi hører saaledes i en Anekdote, at en Præst, der havde travlt med at mergele, skulde holde Ligprædiken, og at Jordpaa-kastelsen derfor kom til at lyde: „Af Jord er Du kommen og af Mergel skal Du igen opstaa“,⁴ og om en anden Præst fortælles det, at han sluttede sin Prædiken med de Ord: „Nu har jeg intet mere at sige fra dette hellige Sted, uden at I vil køre min Gødning ud paa Onsdag.“⁵ Ret udbredt er Historien om Præsten, der fra Prædikestolen kan se ud over Markerne, og da han ser, Køerne giver sig til at bisse, udbryder: „Nu tog Fanden Degnens Ko, og Præstens bagefter“.⁶

Offeret paa Landet bestod jo i tidligere Tid ofte af Naturalier, og navnlig Paaskeofferet var af Betydning for Præstens Husholdning, hvilket udtrykkes i Ordsproget: „Det er godt at være Barn i Julen og Præst i Paasken“.⁷ Derfor er „Præstebørn gule om Munden i Paasken“,⁸ som Ordsproget fortæller, nemlig af de mange Paaskeæg. Æg bruges i et Ordsprog for at udtrykke Præstens

¹ E. T. K. Vore Fædres Kirketjeneste, S. 138, Nr. 370. ² E. T. K.: Almueliv, II. S. 180, Nr. 501. ³ E. T. K. Vore Fædres Kirketj. S. 139, Nr. 373. ⁴ Samme, S. 23, Nr. 50. ⁵ E. T. K.: Almueliv, Tillægsbd. II, S. 226 Nr. 626 og samme S. 168, Nr. 449. ⁶ Emil Thomsen: 3400 Ordsprog, Kbhvn. 1919. S. 190. ⁷ E. T. K.: Ordsprog, S. 598, Nr. 1104.

Graadighed, herom hedder det: „Et Æg er et Æg, sagde Præsten, han tog et Gaaseæg.“¹ Hvad Gaasen forøvrigt angaar, da siger Præsten i et andet Ordsprog, at „Gaasen er en mærkelig Fugl, een er for lidt og to for meget,“² hvad der heller ikke tyder paa stort Maadehold, hvilket heller ikke fremgaar af Ordsproget: „Begge Dele er gode, sagde Præsten, man spurgte ham, om han vilde have Mælken eller Osten.“³

En Skæmtehistorie fortæller, at en Præst havde faaet en Patteris af et af sine Sognebørn mod til Gengæld at invitere denne til Gilde, naar Grisen skulde slagtes. Dette fortrød Præsten imidlertid, da han var bange for, at Bonden skulde spise det hele; men Degnen gav ham det Raad, at man, naar Grisen kom paa Bordet, skulde læse et Stykke af Skriften. Dette Raad fulgte Præsten, og han sluttede med de Ord: „Og de gav ham en Kindhest“, og dermed skar han et Stykke af Grisen. Derefter begyndte Degnen at læse, og sluttede saaledes: „Og han uddrog sit Sværd og huggede Øret af ham,“ og samtidigt skar han et Stykke af Grisen. „Ja“, siger Bonden, „jeg har rigtignok aldrig før været i gejstligt Selskab, men jeg kan dog prøve at læse et Stykke.“ Han læste da: „Og de førte ham varligen bort!“ og dermed tog han hele Resten af Grisen.“⁴

Til god Mad hørte der i hine Tider gode Drikkevarer, og vi hører om Præsterne, at de heller ikke gik af Vejen herfor. „Alt med Maade, sagde Præsten, han drak Brændevin af et Litermaal“⁵ fortæller herom, og et andet meget kendt Ordsprog lyder: „Det gaar an, sagde Spandet Præst, de bar ham til Kros i en Torvekurv.“⁶ Efter en gammel Beretning skal Oprindelsen til dette Ordsprog være, at en Præst i Spandet havde lovet ikke at gaa til Kros mere. Han fandt da paa at lade sig bære, for paa den Maade at omgaa sit Løfte.⁷

En Skæmtehistorie fortæller, at en Kone klagede til den stedlige Præst over sin Mands Drikfældighed, hvortil Præsten svarede: „Er han nu ogsaa saa slem til det? — Husk paa, at lidt er da heller ingen Skade til. — Jeg for mit Vedkommende tager om Morgen, naar jeg staar op 1. 2. 3. 4. 5. 6. Glas, og naar jeg spiser Frokost — —“ „Farvel Herr Pastor!“ sagde Konen og væk var hun.⁸

En anden Skæmtehistorie fortæller, at en Biskop kom for at visitere i et Kloster. Det var lige i Vinhøsten, og man foreslog da

¹ Die Heimat: 1905 S. 75. ² Samme, 1907 S. 24, Nr. 128. ³ E. T. K.: Ordsprog, S. 647, Nr. 256. ⁴ Skattegraveren X, S. 215, Nr. 500. ⁵ Die Heimat 1907, S. 24, Nr. 126. ⁶ E. T. K.: Ordsprog, S. 460, Nr. 1068. ⁷ Skattegraveren, 10. Halvaarg. S. 226, Nr. 529. ⁸ Samme, S. 22, Nr. 529.

at tømme et Bæger god Vin. Først foreslog Biskoppen at man skulde bede en kort Bøn og bad Brødrene tage deres Bønnebog frem, men ikke een havde Bønnebogen hos sig. — Naa, saa lod man Bønnen være, men nu havde Biskoppen, der skulde trække Flaskerne op, glemt sin Proptrækker; men straks foer der lige saa mange Proptrækkere op af Lommerne som der var Brødre.¹

Det er forøvrigt et Særkende, at de Præster, der var lidt slemme ved de „vaade Varer“, ofte fik Skyld for at være de skrappeste til at prædike; vi hører saaledes, at en Mand sagde om Sognets Præst: „Udenfor Kirken, der er han saa som saa; men o æ Stol, der er han saa møj en ukristelig Kael til aa præk,² og om en Provst Bagger, der engang skulde prædike i Aarhus Domkirke fortælles det, at han, der havde været beruset Dagen forud, begyndte: „I Aftes var jeg fuld af sød Vin; men i Dag er jeg fuld af Guds Ord.“ Saa blev han ved og det endte med, at de fleste gik grædende bort.³

Om en anden Provst fortælles det, at han ligeledes var slem til at drikke, hvorfor han paa Prædikestolen sagde: „Gør efter mine Ord og ikke efter mine Gerninger.“⁴

Men var man samlet til Gilde ude paa Landet i de Tider, saa kom Kortene, eller „Holmblads Salmebog“ jo i Reglen frem, og her lader det efter Folkeviddet at dømme heller ikke til at Præsterne var særlig tilbageholdne. En Skæmtehistorie, der findes i en Mængde Varianter om lige saa mange forskellige Præster, fortæller, at en Præst, der sad og spillede Kort, forpligtede sig til at nævne de fire Kulører i sin Prædiken den næste Dag: Man væddede, og han vandt, idet han i sin Prædiken sagde: „Men naar Djævelen farer gennem Eders Ruder og slaar sine Klør i Eders Hjerter, saa skulle I raabe: Ak, spar os!“⁵ En anden Version fortæller, at Præsten skulde sige: Klør er udspillet! hvilket han klarede ved at sige: „Hvad er udspilt? Klør er udspilt, og hvad for Klør? Satans Klør,⁶ eller han skal nævne Trumf, hvad han klarer paa følgende Maade: „Trumf, Trumf, Trumf, saaledes har det lydt i Spillehulerne i Nat, men Triumf, saaledes skal det lyde i de kristne Forsamlinger i Dag.“⁷

At det ogsaa kunde gaa galt, derom beretter en Skæmtehistorie,

¹ Heinr. Merckens: Was sich das Volk erzählt. III. S. 196, Nr. 179. ² E. T. K.: Vore Fædres Kirketjeneste, S. 186, Nr. 480. ³ E. T. K.: Jyske Folkeminder, 9. Saml. S. 351, Nr. 157.

⁴ E. T. K.: Almueliv, Tillægsbd. II, S. 224, Nr. 622. ⁵ Samme, S. 233, Nr. 649 og Vore Fædres Kirketj. S. 34, Nr. 90. ⁶ E. T. K.: Vore Fædres Kirketj. S. 34, Nr. 90. ⁷ E. T. K.: Almueliv, Tillægsbd. II. S. 221.

Nr. 608.

der fortæller, at en Præst skulde sige: „Du som holder Kongers Hjerte i Din Haand,“ men i Stedet kom til at sige: „Du som holder Hjerter Konge i Din Haand!“¹

Om et andet Tilfælde, hvor det gik galt; men hvor Præsten maa have været i Besiddelse af en ikke helt almindelig Aandsnærværelse, fortælles, at en Præst havde glemt at lægge Kortene fra sig hjemme og kom til at rive dem op foran Alteret. Han kaldte da straks en lille Pige op, der sad nede i Kirken, og spurgte hende, om hun kendte Kortene, og det viste sig, at hun kendte dem allesammen. Derefter spurgte han, om hun kunde sit Fadervor? — Nej, det kunde hun ikke. Saa holdt Præsten en Tordentale til Menigheden. Der kunde de se, de lærte deres Børn at spille Kort længe før de lærte dem deres Fadervor. Og saaledes reddede han Stillingen.²

Efter alle de Udyder, Folkeviddet tillagde Gejstligheden, maa det ikke forbavse, at et Ordsprog fortæller, at „Bønder, Okser og Præster, er de tre største Bæster,“³ eller som Englænderne udtrykker det: „Vogt dig for en Kvindes Forside, et Mulddyr's Bagside og for en Præst fra alle Sider.“⁴

Naa, Præsterne var jo som alle andre kun Mennesker, og som saadanne udsatte for de samme Fristelser og de samme Anslag fra „Djævelen“, hvilket udtrykkes i et Par Ordsprog, hvoraf det første fortæller, at „Ingen Kirke er saa lille, at Djævelen ikke bygger sit Kapel derved,“⁵ og det andet, at „Ingen Præstekjole er saa hellig, at Djævelen ikke kan smutte ind.“⁶ „Djævelen“ nævnes forøvrigt i Ord- og Skæntesprog meget ofte sammen med Præsterne, f. Eks.: „En Præst og en Djævel, de gaar godt i Spand“,⁷ eller „Han tager lige for Fod, som Fanden tager Præster,“⁸ og efter et tredje er „Helvede brolagt med Præstepander og Degne skal skure dem.“⁹ Endelig hører vi, at en Præst i Aulum en Gang skal have udtalt, at „Dersom man slog en Sten ind i Helvede, saa var man sikker paa, at den ramte en Præst.“¹⁰

Hvad nu Præsternes egentlige Beskæftigelse, at prædike, angaar,

¹ Anekdoteramlern, udg. af Peter Foersom, Kbhvn. 1812, S. 193. ² E. T. K.: Almueliv, Tillægsbd. II, S. 383, Nr. 1203. ³ Wander's Sprichwörterlexikon, I. S. 257, Nr. 62.

⁴ Sprichwörter der germanischen und romanischen Sprache v. Ida v. Düringfeld und Otto Freiherr v. Reinsberg-Düringsfeld, Leipzig 1872 II. S. 496, Nr. 198. ⁵ Rud. Eckart: Stand und Beruf im Volksmund, S. 106, Nr. 1535.

⁶ W. Körte: Die Sprichwörter und sprichwortlichen Redensarten der Deutsche, zweite Aufl. 1861. Nr. 4846. ⁷ Eckart: Niederdeutsche Sprichwörter, Sp. 416.

⁸ E. T. K.: Ordsprog, S. 248, Nr. 6608. ⁹ Samme, S. 249, Nr. 6620. ¹⁰ E. T. K.: Almueliv, Tillægsbd. II. S. 180, Nr. 506.

da undgaar de selvfølgelig heller ikke her at blive Skive for Folkeviddet. Først maa deres ikke altid lige skønne Røst holde for, saaledes i et Epigram af Holberg, hvori det hedder:

En Hyrde glæder sig, naar om ham Hjorden bræger,
Du tror, at ved Dit Bræg Du Hjorden vederkvæger.¹

og i en Skæmtefortælling spørger en Præst en Bondekone, hvorfor hun altid græder, naar han prædiker, og hun svarer: „Det skal jeg saamænd sige vor Fa'er! Vi havde engang en Vædder, der blev syg og døde, og da han opgav Aanden, brægede han, og det lyder ligesom naar vor Fa'er messer.“²

En anden Kone, der ligeledes græd under Prædiken, gav Præsten følgende Svar angaaende Grunden hertil: Det skal a saamænd sige ham, Herr Pastor! — A har en Søn, der studerer til at blive Præst, og a græder over at tænke paa, om han ikke skulde blive bedre til at prædike end I er.³ —

Der findes et Utal af Anekdoter om selve Prædikenernes Ord og Udlægninger, der vel sagtens ikke altid har været lige dybsindige, og derfor har fristet til at lave lidt Halløj med. Et Par Eksempler herpaa:

Det fortælles om en Pastor Sørensen i Smedstrup, at han forklarede Konfirmanderne, at i Helvede kunde ingen være, thi der var saa hedt, det kunde da enhver nok begribe var en fysisk Umulighed,⁴ og om en Præst, der havde prædiket Passionsprædiken Langfredag, saa mange Folk græd, fortælles, at han for at trøste Menigheden sagde: „Ikke græde kære Børn. Det er jo snart 2000 Aar siden, dette skal være sket, det kan muligt være Løgn, thi der er langt herfra og til Jerusalem. Man lyver jo fra det ene Hus til det andet, hvorfor saa ikke, naar det er saa langt borte. Det er maaske kun en Krønike.“⁵

En anden Beretning fortæller, at Menigheden klagede til deres Præst over, at han holdt den samme Prædiken hver Søndag. Han svarede da, at hvis der blot var een eneste af Menigheden, der kunde huske den, vilde han gaa videre med en ny. Men da ingen kunde det, svarede han, at saa havde de ikke hørt den for tit endnu.⁶

En anden Præst skal engang have udtalt til nogle Fremmede, der vilde i Kirke: „Aa nej, bliv af Kirken i Dag, for det, jeg har

¹ Holberg: Epigrammer oversat af Just Justesen, Trondhjem 1863, S. 185, Nr. 112. ² Skattegraveren: 10. Halvaarg. S. 234, Nr. 556. ³ E. T. K.: Vore

Fædres Kirketjeneste. S. 84, Nr. 228. ⁴ Samme, S. 58, Nr. 154. ⁵ Johs. Pauli: Schimf und Ernst, udg. af Johs. Bolte Nr. 459. ⁶ E. T. K.: Vore Fædres Kirketj. S. 20, Nr. 43.

at prædike om, det er kun noget, jeg har lavet sammen til Bønderne,¹ og en Provst, der nævnte et Utal af Skriftsteder i sin Prædiken, blev spurgt, hvorledes han dog kunde huske alt dette. — Det kan jeg heller ikke, — svarede han, — men naar Bønderne kommer hjem og vil se efter, og det saa ikke passer, saa tror de, at det er dem selv, der har husket fejl. —²

Kneb det med at finde Rede i Prædikenens Tanker, maatte man jo ofte gøre en lille Kunstpavse, og et Ordsprog fortæller, at „Hoste har hjulpet mangan Præst paa Prædikestolen.“³

Der findes en hel Del Gaader, hvor Opløsningen er Præsten. Der skal her nævnes et Par Stykker: „Hvem er det, det staar midt i et Træ og taler uophørligt og ingen svarer ham,“⁴ eller „laver Spektakel,“⁵ eller „skriger af alle Livsenskræfter“⁶ og „jo højere han raaber, des mere stille er Folket.“⁷

Naa, lidt forsonende lyder det om Præsterne, at „Morten Luthers Sko ikke passer alle Landsbypræster,“⁸ der efter et andet „væver Kirkens Vadmel“⁹ og som det ligeledes hedder „let kan tage Fejl i en Prædiken.“¹⁰ At Ordsproget fortæller os, at „Erfaren Præst taler bedst“¹¹ er jo selvindlysende, men selv for den mest erfarne kneb det jo somme Tider med at leve sit Liv i nøje Overensstemmelse med sine Ord, et Forhold, som en Mængde Ordsprog belyser, saaledes f. Eks. „Præster lærer meget godt, men ikke enhver gør det.“¹² Hvad selve Prædikenen angaar, fortæller et Ordsprog, at „En god Prædiken maa have tre K'er. — Korthed, Klarhed, Kraft“¹³ og med et andet, er vi atter inde paa Vanskeligheden ved at følge sine egne Anvisninger, naar det hedder: „En Præst lærer mere gennem det, han gør, end gennem det, som han siger.“¹⁴ Herom fortæller en Anekdote, at en Maler malede en Vejviser, der foroven var prydet med en Buste af en Præst, der viste frem for sig med Haanden. Man spurgte ham, hvad han havde tænkt sig hermed. — Jo, svarede han, — Præster og Vejvisere har den Lighed med hinanden, at de begge viser den rette Vej, men de gaar den ikke.¹⁵ —

¹ E. T. K.: Jyske Folkeminder, 9. Saml. S. 286, Nr. 28. ² E. T. K.: Vore Fædres Kirketj.: S. 9, Nr. 12. ³ Den svenska Ordspråksboken, Stockholm 1865, S. 43. ⁴ Rud. Wossidlo: Mecklenburgische Volksüberlieferungen, Wismar 1897, 1. Bd. S. 113, Nr. 318 a. ⁵ Samme. ⁶ Samme. ⁷ Samme. ⁸ Danske Ordsprog og Mundheld samlet af Fr. Bresemann, Kbhvn. 1843, S. 52. ⁹ Emil Thomsen: 3400 Ordsprog, S. 190. ¹⁰ E. T. K.: Ordsprog, S. 248, Nr. 6601. ¹¹ Samme, S. 248, Nr. 6590. ¹² Körte, Nr. 4844. ¹³ Eckart: Stand und Beruf im Volksmund, S. 104, Nr. 1493. ¹⁴ Samme, S. 119, Nr. 1734. ¹⁵ Vade Mecum für lustige Leute. Berlin 1777, VII S. 93, Nr. 137.

Hvad Folkeviddet særlig har kastet sig over, er den Evne visse Præster havde til med deres Prædiken at lulle Menigheden i Slummer. En Anekdote fortæller, at en Bondekone af Præsten blev spurgt, hvorledes hun kunde holde ud at arbejde saa strengt og længe hver Dag, som hun gjorde, og han fik til Svar, at hun holdt det heller ikke ud, dersom hun ikke fik sig den gode Søvn i Kirken.¹ En anden fortæller, at en Præst under Udarbejdelsen af sin Søndagsprædiken var faldet i Søvn, hvorfor en Bondekone, der kom i et Ærinde til Præsten, yttrede, at det ikke var underligt at Menigheden faldt i Søvn, naar Præsten selv gjorde det, naar han skrev Prædiken.²

Et Par Historier fortæller om, hvorledes Præsterne forsøgte at vække den slumrende Menighed. En Præst, raabte saaledes pludselig med Tordenrøst: Brand! Brand!, og da Tilhørerne forskrækket foer op og raabte Hvor? — svarede Præsten: „I Helvede, for alle dem, der under Prædiken falder i Søvn.“³

En anden Historie fortæller om en Præst ved Petri Kirke i København, Johan Lassenius, der ganske vist var en dygtig Prædikant, men dog undertiden prædikede Menigheden i Søvn. Da han engang saa denne Virkning af sin Prædiken, brød han pludseligt af, vikled sit Lommetørklæde sammen som en Boldt og begyndte at lege dermed og atter kaste det i Vejret og gribe det. Nu stødte den ene til den anden og i et Øjeblik var alle vaagne. — Tænkte jeg det ikke nok — begyndte han derpaa — hvis jeg var en Gøgler, som kunde gøre Narrestreger for Jer, saa vilde vel Enhver give Agt paa mig; men nu, da jeg med Alvor foredrager Eder de evige Sandheder, nu kunde I sove ind derved. — Dorske Hjerter gøre dorske Øjne og Øren.⁴ —

Naar Præsterne, som vi har hørt, faar en saa haard Medfart, er det jo ikke underligt at Degnene ogsaa faar deres, thi som Ordsproget siger: „Naar det regner paa Præsten, drypper det paa Degnen“,⁵ og det passer for saa vidt ogsaa paa deres Omdømme i Folkemunde, hvor Degnen som den mindre betydende af Kirkens Embedsmænd ikke i den Grad som Præsten bliver Skive for Folkeviddet. Helt undgaa sin Skæbne kan han dog ikke, „Degnen er kun en Perpendikkel til Præstens R.“⁶ siger et Ordsprog, og et andet, at „Deg-

¹ Anekdoteramleren udg. af Peter Foersom, S. 84. ² Hundrede og Tive Historier og Indfald til anstændig Tidsfordriv, Kbh. 1794, S. 68. ³ Du skal og maa le: En Samling af Anekdoter udg. af Peter Qvit, 4. Opl. Kbhvn. 1876. S. 9.

⁴ Anekdoteramleren, udg. af L. Jordan. 28. Juli 1860. S. 132—33. ⁵ Mau, Nr. 7528. ⁶ Vendsysselske Aarbøger 1922, S. 321.

nens ydre Kendetegn er en lang Pibe, et Par fladbundede Træske og en snottet Næse.“¹ En Spøgefugl fra det 18. Aarhundrede har givet Degnen følgende mærkværdigt klingende Titel: „De halværværdige, meget nær hæderlige og paa Klokкетаarnet højanseelige Degne, Klokkenes velvise Stillere og til den betænkte Tid uforlignelige Sammenringere, de gule Voksløys' artige Optændere, Snydere, Slukkere og Snappere. Fontens hellige Vandbærere, det gyldne A. B. C.'s kunstige Udskraalere, de nygifte Bønder-Koners 40-Ugers nøye Udregnere, Skuffers, Spaders og Ligbæreres kunstige Materialforvaltere.“²

At Degnene nu ikke altid var saa tossede endda, som Folkeviddet ofte gør dem, derom fortæller et Ordsprog at „Det er ofte, at Degnen er vel saa lærd som Præsten.“³ Disse to, Præsten og Degnen skulde jo helst i Fordragelighed enes om Kirkens Sager, hvilket i et Ordsprog udtrykkes, at de „skal forliges som Flæsk og Kaal.“⁴

Hvad Degnen angaar, da bestod hans Indtægter jo ligesom Præstens for en stor Del i Sportler, og et Ordsprog fortæller, at „Hvad Præsten ikke tager, det tager Degnen“,⁵ og et andet: „Døden er min Gevinst, sagde Præsten!“ — „Javel, Herre, den skader heller ikke mig, sagde Degnen.“⁶

Degnene faar derfor den samme Beskyldning paa sig, at deres Embedsiver stod i ligefremt Forhold til den kontante Ydelse, siger saaledes ikke Per Degn i Erasmus Montanus: — Folk tænker, at der er ingen Observationer ved at være Degn; jo, jo, Degnekald er min Tro et vanskeligt Arbejde, naar man skal have det paa den Fod, at det skal føde sin Mand. Før min Tid holdt Folk her i Byen alle Ligsange lige gode; men jeg har bragt det paa den Fod, at jeg kan sige til en Bonde: Hvilken Salme vil Du have? den koster saa meget, den anden saa meget, illigemaade, naar der skal kastes Jord paa den Døde: Vil Du have fint Sand eller slet og ret Jord?⁷ —

Det galdt saaledes at faa saa meget ud af Embedet som muligt, og et Skæmtesprog lyder da ogsaa: „Næsten alle Bestillinger er klæbrige, sagde Degnens Kone, hun tog Lysestumperne fra Alteret.“⁸

Jo flere kirkelige Forretninger des bedre, derfor udbryder Degnen

¹ Vendsysselske Aarbøger 1922, S. 321. ² Samme, S. 324. ³ Eckart: Stand und Beruf im Volksmund, S. 126, Nr. 1850. ⁴ Eckart: Niederdeutsche Sprichwörter, S. 303. ⁵ Eckart: Stand und Beruf im Volksmund, S. 115, Nr. 1669. ⁶ Eckart: Niederdeutsche Sprichwörter, Sp. 502. ⁷ Erasmus Montanus, I. 3. ⁸ Otto Sutermeister: Schweizerische Sprichwörter, Aarau 1869, S. 41.

i Skæmtesproget: „Mange Børn, mange Velsignelser!“¹ da han stak Daabsskillingen i Lommen, og i et Skæmtesprog lyder det: „Ogsaa en Indtægt, sagde Degnen, da en Nabodegn fortalte ham, at han straffede Børnene ved at æde deres Smørrebrød.“²

Ligesom det betød Udgift at drømme om en Præst, saa fortæller Drømmebøgerne omtrent det samme om en Degn, det at se ham i Drømme betyder „Begærlighed“³ eller „Du mister en Penge-sum“.⁴

At Degnen dog i Forhold til Præsten fik den mindste Part, derom bærer jydsk Sprog Spor, naar det at faa Mindsteparten, hedder at „faa æ Dæjns Part“,⁵ og at Degnene trods deres paa-duttede Begærlighed og Pengegriskhed ikke har haft særlig meget at bide og brænde, derpaa er der meget, der tyder, saaledes bl. a. Ordsproget: „Gift Dig med en Degn, saa faar Du Brød, de har sjældent andet,“⁶ og en Lærer er Ophavsmanden til følgende Rim:

Indtægterne til Degnen de ere saa smaa,
Udgifterne sluger dem alle,
aritmetisk de forholde sig saa
som fem Grise til tre Potter Valle.⁷

Atter attesterer Drømmebøgerne denne Opfattelse, naar det, at drømme om en Degn, ligeledes kan betyde „En lille Skærv eller Pengegave.“⁸

At Degnen paa sin Embedsrunde ofte blev en Slags vandrende Avis, derom fortæller ligeledes Drømmebøgerne, hvorefter enkelte udtyder en Drøm om en Degn som „Nye Tidender“.⁹

Ellers hører vi de samme Anker om Mad- og Drikkelyst, saaledes i et Par Ordsprog: „Et Æg er et Æg, sagde Degnen, som tog efter Gaaseægget,“¹⁰ et Ordsprog som vi jo ogsaa hørte om Præsten, og et Skæmtesprog lyder: „Her er Livet, sagde Torup Degn, han slog sig paa sin Mave,“¹¹ og om Drikkevarerne fortæller Skæmtesproget: „Led os ikke i Fristelse, sagde Degnen, de satte den tredje Flaske Øl for ham.“¹²

¹ Die Heimat, 1906, S. 26, Nr. 59. ² Emil Thomsen: 3400 Ordsprog, S. 192. ³ Cyprianus, udg. af Jul. Strandbergs Forlag, u/Aar. ⁴ Den rigtige gamle og fuldstændige Drømme- og Spaabog, Kbhvn. 1919, S. 24. ⁵ Feilberg: Ordbog I. S. 179. ⁶ E. T. K. Ordsprog: S. 35, Nr. 944. ⁷ E. T. K. Vore Fædres Kirketjeneste. S. 69, Nr. 189. ⁸ Scheel Wandels store Drømmebog, Kbhvn. 1902, S. 15. ⁹ Ny Drømmebog, udg. af Tegnagel Barnewitz, S. 2. ¹⁰ Paul Orlamünder: Volksmund und Volkshumor, Bremen 1908, S. 15. ¹¹ E. T. K. Ordsprog, S. 461, Nr. 1091. ¹² Samme, S. 461, Nr. 1094.

Den væsentligste Del af Folkeviddet mod Degnen er dog hans Salmesang i Kirken. „Det er en træls Hund“,¹ siger Degnen i et Skæmtesprog om Salmen, og atter faar vi ved at ty til Drømmebøgerne Bekræftelse paa Almuens Opfattelse af Degnens Sang, naar det, at drømme at en Degn synger, betyder „Skraal“.²

Et Skæmtesprog gaar i samme Retning, naar det fortæller „En ad Gangen, sagde Kongen, da Degnen sang og Koen brølte,“³ og i „Niels Klims underjordiske Rejse“ tror Niels Klim, at en Tyrs Brølen er Degnen Niels Andersens Røst,⁴ ligesom Holberg falder over Degnene i Erasmus, hvor Per Degn spørger: — Hvem var det, som skreg saa højt, at man kunde høre ham over hele Verden — og af Erasmus faar til Svar: — Jeg ved ingen, som skriger højere end Æsler og Landsbydegne,⁵ — og i „Niels Klim“⁶ bliver da ogsaa i et af de Riger, Niels Klim besøger, Æslerne udnævnt til Degne paa Grund af deres skrydende Stemmer.

Hermed vil vi da slutte denne Gennemgang af Gejstlighedens Omdømme i Folkemunde, idet det dog skal bemærkes, at en stor Del af de mere eller mindre smigrende Talemaader og Anekdoter findes allerede saa langt tilbage som i Katolicismens Glansperiode i Middelalderen, og navnlig i de sidste Aar før Luthers Forkyndelse vandt Fremgang, var Almuemanden meget villig til at falde over den gamle Lære og dens Forkyndere. — Uden nærmere at undersøge Rigtigheden, lod man Spotten over tidligere Tiders katolske Gejstlighed gaa over paa den nye lutheranske, hvis Forkyndere som alle andre Mennesker var udsat for Verdens Fristelser, og naar enkelte af dem faldt for disse, det være sig ved lidt for stærkt Hang til god Mad og Drikke eller paa anden Maade, saa faldt man over dem med spottende Talemaader. Glemmes maa det iøvrigt ikke i denne Forbindelse, at hele Tiden prægedes af en langt større Livsintensitet end vor, i alle Tilfælde hvad de velstaaende i Samfundet angik, og en Del af de mange Spottegloser over Gejstlighedens Umaadelighed i Mad og Drikke maa muligt ses som en Art Udslag af Almuens Misundelse over at den ikke kunne tillade sig en lignende Levemaade.

¹ Emil Thomsen: 3400 Ordsprog, S. 192.

lideligste Drømmebog, Kbhvn. 1862. S. 8.

² Den allernyeste og paa-
³ Emil Thomsen: 3400 Ordsprog,
S. 75.

⁴ II. Kap.

⁵ Erasmus Montanus, III, 3.

⁶ Niels Klim, II. Kap.

DANER, SVEER, GEATER I EPISK RANG

AF

GUDMUND SCHÜTTE

Af det gamle Gottjods episke Overlevering er der, bortset fra Beowulf, kun levnet os kummerlige Vragstumper. Det er saare svært at faa noget fornuftigt ud af dem. Ja, man kan sige om dem, at „Spot og Skade følges ad“. Den negative Spot over vor old-episke Overleverings Vragkaos topper i Edwin Jessens Ord om Widsithkvadet:

„Oldforskerne (er) løbet med limstangen ved at fastsætte ethnographiske forhold efter dette digt. Det er nemlig lavet paa den maade: en munk eller præst samlede af alle mulige sagn og af sin smule latinske lærdom alle de navne paa folkefærd og konger, han kunde opdrive, tog navne paa helteslægter og forældede episke udtryk for „mænd“, „krigere“, „søfolk“ med, i den tro, det var folkenavne, og kørte alt det sammen i en liste, hvor rimbogstaver og indfald raadete for ordningen. Af den liste faar vi vink om, hvilke sagn Angelsakserne kendte, naturligvis de samme som andre tyske folk, og som nordboerne. Af den liste ses de angelsaksiske former af en hel del navne, naturligvis de former, vi kunde regnet ud efter lydlovene. Af den liste læres ikke ethnographi. Den gaar rent ud. Vi lader, som den ikke var til.“

Dette er en Præmieprøve paa overfladisk Opfattelse uden svageste Tæft for etnisk Tankeindhold og Rangordning. Overfladiskheden er her dreven til det yderste, men iøvrigt er Jessens Fløvsér temmelig typiske for den Mangel paa Forstaaelse, der i Almindelighed kendermærker den literære og historiske Forskning i alt, hvad der vedrører etniske Forhold fra Gottjods ældste episke Tid.

Jeg har lejlighedsvis fejdet mod det raadende, tankeløse Syn paa vor episke Oldoverleverings Væsen. Saaledes i min Disputats

„Oldsagn om Godtjod“, 1907, hvori jeg paaviste de almengyldige episk-etniske Ordningsgrundsæt „Forvægt“ og „Bagvægt“. Endvidere i Afhandlingen „The Geats of Beowulf“ („The Journal of Engl. and Germ. Philology“, XI No. 4, 1912), hvor jeg paa S. 17 ff. (Særtryk) søgte at inddele den angelsaxiske episke Synskreds, særlig ved Hjælp af Widsith, i en Inderzone, Midzone, Yderzone og Ukendtzonen. Endvidere i Afhandlingen „Vidsid og Slægtssagnene om Hengest og Angantyr“ („Arkiv f. nord. fil.“ XXXVI, 1 ff., 1919), hvor jeg paaviste, at Widsiths Fyrsteliste med Sveakongen Ongenbeow henimod Bagvægtpladsen gaar igen i norske og danske Opregninger af Angantyr's Brødræflok. Endelig i Afhandlingen „Ethische Prunknamen“ („Zeitschrift für deutsches Altertum“ LXVII, 129 ff., 1929), hvori jeg paaviste, at der ved Brugen af etniske Prunknavne som Hadu-barder, Gejr-daner etc. overholdes visse Grundregler, en fast Rangfølge mellem Folkeslagene, og en Rangfølge i Talens episke Stemningsfylde, alt efter den talendes Fornemhed eller Ringhed, og efter Handlingens Stigning eller Fald.

Men dermed er Iagttagelserne ikke udtømte. Der er mere at finde endnu. Jo mere jeg trænger ind i den gamle episke Rangordnings Væsen, des mere forbauses jeg over dens gennemførte Finhed og Rigdom paa Afskygninger.

Dette er nylig blevet mig særlig klart ved en Sammenligning mellem de etniske Rangkendetegn i Widsith og Beowulf. Her lader sig aldeles tydelig iagttage en Rangskala fra Daner til Sveer og til Geater. Jævnfør følgende Sammenstilling.

Widsith.

I. Rangklasse, Daner, Skjoldunger, Ing-venner.

Danerne er,
bortseet fra Raumerne,
indenfor Nordboerne de eneste Folk,
der hædres med Prunknavne:
Sø-daner, Syd-daner.
(Jfr. Runekvadets Øst-daner).

Verdenshjørnenavnet Syd-daner
(og Øst-daner)
understreger Rigets Udstrækning.

Beowulf.

Danerne er,
bortseet fra Raumer og Skilvinger (Sveer),
indenfor Nordboerne de eneste Folk,
der hædres med Prunknavne.
Af saadanne forekommer 11, de fleste
forherligende: Gejr-, Ring-, Bjært-daner,
Ære-, Sejr-, Tjod-, Hær-skjoldunger.
Verdenshjørnenavnene Syd-, Nord-, Øst-,
Vest-daner understreger Rigets
Udstrækning.

Hos Danerne nævnes 3 Dynastier:
*Skjoldunger, *Siklinger, og Alewihs Æt.

Hos Danerne nævnes 2 Dynastier:
Skjoldunger og Heremods Æt.

II. Rangklasse, Sveer, Skilvinger.

Sveerne nævnes uden Prunknavn.

(2 Gange).

Skilvingerne nævnes ikke.

Sveerne nævnes stadig uden Prunknavn.

Skilvingerne nævnes hyppig med Prunknavne. Af saadanne forekommer 2, begge forherligende: Kamp-, Slag-skilvinger.

Hos Sveerne nævnes ét Dynasti,
(= *Skilvinger).

Hos Sveerne nævnes ét Dynasti, Skilvinger.

Den udvandrede Æt Wægmundingerne bliver Dynasti hos Geaterne.

III. Rangklasse, Geater, Hredlinger, Wederas.

Geater nævnes ikke i første Del, kun i anden Del.

Geater nævnes i første Del uden Prunkstavelse.

Wederas nævnes ikke.

Wederas nævnes i hele Digtet uden Prunkstavelse.

Først fra og med Beowulfs Kamp med Grendels Moder faar Geater Prunkstavelse og stadig kun sjælden.

Sædvanlig bruges Forhæft uden forherligende Klang: Sø-, Weder-.

Kun een Gang, paa Spændingens Højdepunkt under Kampen med Grendels Moder, staar et forherligende Prunknavn, Slag-geater.

Hos Geaterne nævnes intet Dynasti, (bortset fra Sigeheres Æt *Siklingerne, som er indvandret til Danmark fra Götland ifølge Saxe 329).

Hos Geaterne nævnes ét indfødt Dynasti, Hredlinger.

Dertil kommer det fra Sveerne indvandrede Dynasti, Wægmundingerne.

Vi kan ogsaa iagttagte samme Skala i Personlisten.

I. Rangklasse. Hos Danerne 4 Konger, Sigehere, Alewih, Hrodgar, Hrodwulf. (Kongeborg Heorot).

Hos Danerne 2 mytiske Kongestamfædre, Sceaf, Scyld. (Kongeborg Heorot).

II. Rangklasse. Hos Sveerne 1 Konge, Ongenþeow.

Hos Sveerne ingen mytisk Kongestamfader.

III. Rangklasse. Hos Geaterne ingen Konge.

Hos Geaterne ingen mytisk Kongestamfader.

Resultatet kan sammendrages, som følger:

Hos Danerne fremtræder et Mylder af Prunknavne. Dynastinavnet Skjoldunger faar sjældnere Prunktilføjelsen. Indholdet understreger oftest udtrykkelig Kamphæder eller Rigsvælde.

Hos Sveerne fremtræder færre Prunknavne. — Det kan være en Følge af, at Folket nævnes sjældnere, men dog er det en Kendsgærning, at selve Sveanavnet faststaaende savner Prunktilføjelsen, — denne tillægges kun Dynastinavnet Skilvinger. Ogsaa her er Indholdet forherligende.

Hos Geaterne fremtræder i Widsith intet Prunknavn; Synonymet Wederas savnes. I Beowulf, hvor Geaterne er mere paa Tapetet end Danerne, fremtræder kun yderlig faa Prunknavne. Synonymet Wederas savner dem aldeles. Kun paa et eneste episk Højdepunkt er Prunknavnets Indhold forherligende.

Hos Danerne fremtræder tilsammen en fire-fem Dynastier.

Hos Sveerne fremtræder kun ét, — det kan være en Følge af, at de nævnes sjældnere.

Hos Geaterne fremtræder i Widsith intet Dynasti. I Beowulf, hvor de er mere paa Tapetet end Danerne, fremtræder kun 2, hvoraf det ene endda er af svensk Byrd.

Enhver, der har Tæft for episk Rangordning, maa føle sig slaact af, hvor nøje de to engelske Kvad overholder Trinfølgen. Og naar det engelske Runekvad lader Danerne optræde under Prunknavnet Øst-daner, saa lader dette Brudstykke os skimte nøjagtig samme Vurdering af Danerne som den, der hersker i hine to Kvad.

Saavidt Rangordningens Kendsgærninger.

Det kan være paa sin Plads endnu at spørge, hvorledes vi kan forlige dem med, hvad vi veed om de paagældende Folkeslag i Folkevandringstiden.

Danernes høje Rangplads i Anglernes episke Synskres maa være et Vidnesbyrd om ældgammelt nøje Samkvem mellem de to Folk. Fra dansk Side stadfæstes dette Forhold af Saxens Ord, at Dan var Broder til Angul. Paa engelsk Side foreligger flere Solemærker, der peger i samme Retning. Det engelske Indbyggernavn

Lindis-farer har optaget et typisk øst-dansk Navneled, der kendes fra Navne som Sjællands-farer; i Anglernes nære Nabolag boede Langelands-farerne. Anglisk Norp-folk og Sûp-folk indeholder et typisk østnordisk Navneled, kendt fra jysk Wændle-folk og götisk Vi-folka hârad. Disse Vidnesbyrd om nøje Samkvem mellem Daner og Angler lader sig paa ingen Maade forene med den af adskillige nyere Forskere fremsatte Paastand, at Danerne skulde være indvandrede fra det svenske Upland til Sjælland omkring Aar 500. Eftersom Anglerne netop ved Aar 500 var i fuld Gang med at udvandre til Britannien, vilde der i Tilfælde af Danernes sene Indvandring slet ikke have været Tid til at udvikle det ovenfor omtalte Folkesamkvem med Anglerne.

Sveernes ret høje Rangplads hos Anglerne lader sig næppe forklare udfra den Antagelse, at den angliske Synskres skulde have medindfattet det svenske Upland i sin Kendtzone. Snarere forklares den ved, at de i Widsith og Beowulf omtalte svenske Sagnhelte havde at gøre med Geaterne paa en vestlig Skueplads, ikke altfor langt fra Angel. Ongenpeows Heltery genspejles jo paa norsk og dansk Grund af den navnkundige Kæmpe Angantyr, og Eadgils og Eanmund kendes i sønderjysk Overlevering som Athisl og Hømod. Ingen af disse Personer spores i hjemlig svensk Overlevering. Visse Forhold, saaledes f. Ex. Optagelsen af det saxiske Inddelingsnavn Hundred (for Herred) i det svenske Upland, tyder ogsaa paa, at Sveerne i Folkevandringstiden har haft en eller anden nøje Tilknytning til Egne ved den vestlige Østersø i Saxernes Nabolag. Alt peger hen paa, at Ongenpeow og hans Frænder har opereret et Steds i Anglernes Nærhed, som Forløberne for Vikingetidens svenske Landnamsmænd i Sydslesvig.

Geaterne staar i Anglernes episke Synskres som et Folk, der for Handlingen spiller en Hovedrolle, men i etnisk Rang indtager en ret lav Plads, langt under Danerne, og ogsaa under Sveerne. Denne Rangplads lader sig næppe forklare udfra den Forudsætning, at Beowulfs geatiske Handling hovedsagelig skulde foregaa paa en Skueplads i Götarike. Anglerne kendte sikkert ikke noget videre til Göternes Land, som jo havde liden eller ingen Søkyst. Men om de havde kendt det, vilde de næppe have kunnet opfatte det som et Land, der i Rang var for intet at regne med Danernes. De Geater, der optræder i Beowulf, maa derfor sikkert opfattes som en isoleret Flok Udvandrere, der under Folkevandringstidens Storme

har søgt sydvestpaa. Jordanes norske Hjemmelsmand Hrodulf skildrer os jo udtrykkelig, hvordan der fra de indre Götalande stadig foregaar Folkestød ud mod de frugtbare Strækninger ved Kysten. I Kong Hjartvars Hær, som overvælder Hrolf Krake ved Lejre, lader Bjarkemaal optræde Göter. Og senere lader Saxe den sjællandske Trone arves af en fra Götland indvandret Æt, hvis fornemste Medlem er Kong Sigar = Widsiths Sigehere. Alle disse Kendsgæringer gør det tænkeligt og forklarligt, at en Flok Göter efter Anglernes Udvandring c. Aar 500 kunde have slaaet sig ned i de folketomme sydslesvigske Egne. Saavidt har jeg maattet arbejde med Gisninger; men her sætter den sønderjyske Overlevering ind med et udtrykkeligt Vidnesbyrd, der fører os lige ind paa Beowulfs episke Skueplads. Denne Overlevering indeholder den ældste og længste kronologiske Traad i Danmarks Ursaga. Først kommer tre Slægtled velafhjemlede Anglerkonger, Viglek, Vermund, Uffe; dernæst Dan, som symboliserer et dansk Landnam efter Anglernes Udvandring; og endelig som Rosinen i Pølseenden kommer Hugleth, der kæmper med en „svensk Tyran Hømod“, selvfølgelig ingen anden end Beowulf's Geaterkonge Hygelac, blandt hvis Æts Modstandere der findes en svensk Fyrstesøn Eanmund. (Paavist af Axel Olrik¹). Hertil slutter sig nu vigtige geografiske Holdepunkter. Ifølge Beowulf frygter Geaterne efter Hygelacs Vikingetog til Frisland Hævn fra Merovingernes Side; det passer ypperlig til Stedfæstelsen i Sønderjylland, medens det er fuldkommen latterligt, naar vi tænker os Geaterne bosatte i Götland. Endvidere har H. V. Clausen paavist, at Hugleths Navn gemmer sig i Huglæstath, en vigtig Stapelplads for Skibsfarten i Ejderegnen²; og jeg selv har yderligere tilføjet, at den eneste mulige Genklang af Kong Beowulfs Gravplads Earnanæs paa dansk Omraade er Arnæs i det sydlige Angel³. Summa summarum, jeg formoder, at Beowulfs Geater har været en lille Flok götiske Nybyggere, der efter Anglernes Udvandring har slaaet sig ned i Sydslesvig. De havde ikke Magt nok til at kunne tiltvinge sig en høj Rang i Anglernes episke Hof- og Ståtskalender, men fordi de sad i Hjertet af det gamle angliske Hjemland, fik de en særlig Interesse for Anglerfolket, og Helten Beowulfs Størværker, — et og andet maa han utvivlsomt have øvet udover at slaa Trolde

¹ Jeg kender kun Paavisningen gennem mundtlig Meddelelse. Se iøvrigt min udførlige Redegørelse „Geaterspørgsmaalet“ („Danske Studier“ 1930, 70 ff.).

² „Danske Studier“ 1918, 141.

³ Smst. 1930, 74.

og Drager ihjel — har til syvende og sidst bragt ham og hans Stalbrødre til at gøre et større Skridt opad paa den episke Rangstige.

Dette er, hvad jeg mener at kunne læse ud fra den episke Ranggruppering.

Unægtelig er mine Følgeslutninger ret skrøbelige og kan frembyde adskillige saarbare Punkter. Men selv om de skulde falde over Ende, saa river de ikke de af mig paaviste Rangforhold med sig i Faldet. Thi disse er simpelthen uomstødelige Kendsgærninger. Dem vil man i hvert Fald have at regne med, og den tidligere Forsknings Resultater maa kaldes utilfredsstillende, fordi den ikke har regnet med dem.

FRA SPROG OG LITTERATUR

TIL GLAVENDRUPSTENEN.

Maatte jeg (i Tilknytning til Dr. F. Ohrts Anmeldelse af mine Rune-Undersøgelser) om *Glavendrup's Problem* præcisere min Opfattelse af fjerde Linje: „**uia haipuiarþan þiakn**“. — Mellem **uia** og **haip** findes et aabent Rum, om hvilket Wimmer, der sikkert har sat al sit skarpe og øvede Øjes Kraft ind paa her at opdage Runer, har erklæret, at der ingen Runer findes. Hermed stemmer godt, at sidste Ord „**þiakn**“ paa de ellers saa smukt disponerede Runeblade har en mærkelig klemt og forvreden Stilling. Man slutter, at Runeristeren, da han skulde i Lag med det ujævne og revnede aabne Rum efter „**uia**“, fandt det raadeligt at opgive Forsøget paa at anbringe Runer der og i Stedet fremskaffede den fornødne Plads ved at sammentrænge Linjens Slutning.

De Runer, der skulde have staaet paa det aabne Stykke, var „**haip**“. Og for dem, der finder Aarsag til at opfatte den krumme Linje, der findes paa det aabne Stykke, ikke som en naturlig Ujævnhed, men som en Frembringelse af Runeristeren, vil det være rimeligt at opfatte denne (og en mulig foregaaende Stav), som Resultatet af Risterens foreløbige Forsøg paa her at anbringe Ordet „**haip**“. — Det glæder mig, at Dr. Ohrt finder min Kritik af Begrebet „Fejlristninger“ osv. forsvarlig. Man kan næppe vedblivende antage, at den Mester, der for Harald Blaatand udførte *Store Jellinge*, præsterede den urimelige Stavemaade af Kongens Moders Navn **þaurui**, naar han paa Kongens Faders Sten ved Siden saa Navnet stavet rigtigt **þurui** — uden hermed at have en ganske bestemt Hensigt.

Hans Brix.

PROFESSOR HANS BRIX'S TALMAGI.

EN LILLE PRAKTISK ORIENTERING.

Forrige hefte af „*Danske Studier*“ indeholder en anmeldelse af professor Hans Brix's sidste arbejder om „runetrolddom“ ved dr. phil. F. Ohrt.

Anmeldelsen er holdt i ret vage vendinger og bringer intet væsentligt nyt til opklaring af problemet; dens kulmination er opstillingen af det Brix'ske system over for den praktiske runologs resultater, og her tager rescencenten ikke standpunkt.

På Glavendrup-stenen har jeg læst 4 runer **liþs**, som ikke før har været konstateret. Brix har i en af de anmeldte bøger betegnet disse nyopdagede runer som „beroende paa Selvsuggestion“, „Marskanaler“.

Ohrt skriver nu (anf. s. p. 181): „Hvad skal vi andre stille op“? [nl. når runologen siger ét og talteoretikeren et andet] og udtaler som sin tro, at i dette tilfælde vil „den autoritative Domskendelse højst sandsynligt aldrig komme til Stede“.

Der er god grund for fag-runologen til at gribe ind her og sige stop! til Ohrt, fordi han har overset, at den autoritative kendelse „er kommet til Stede“ — og til Brix, fordi han udtaler sig uden de fornødne forudsætninger.

Efter at min nylæsning af Glavendrup-stenen var blevet kendt, har professor Brøndum-Nielsen, prof. Finnur Jónsson og dr. Marius Kristensen alle undersøgt stenen og *alle* fundet spor af 4 runer på det af mig angivne sted. Til oversflod viser mine fotografier, der er offentliggjort både i Lis Jacobsen, *Nye Runeforskninger* (Kbh. 1931) og i min udførlige redegørelse for nylæsningen i *Acta Philologica Scandinavica* (s. å.), så tydelige spor af alle 4 runer (deres lydværdi har ingen interesse i denne forbindelse), at enhver med runer fortrolig vil kunne se dem.

Mon ikke Ohrt efter dette vil lade Brix stå alene med sin nonchalant udtalte dom over for samtlige Danmarks fag-runologer — og de objektive fotografier!

Brix's tilknytning til runer og runesten er rent teoretisk og har givet sig sit væsentligste udslag i den af ham konstruerede talmagi. Når han agter at udtale sig om praktisk runologi, om læsning af læderede runestene, et felt, hvor selv fagmanden bevæger sig med yderste forsigtighed, bør han huske, at man på ingen områder tager en lægmands selvbestaltede og i luften hvilende domme for gode varer uden videre; lægmandens udtalelser bør netop i særlig grad være underbygget med gode og saglige argumenter, og i nærværende tilfælde kan Brix rolig gå ud fra, at når der er strid mellem fagrunologens (af uoptrukne fotografier understøttede) læsning og talteoretikerens systemer, er det de sidste, der er de gale.

Det er ikke første gang, Brix har givet sig i kast med de praktiske runologer og villet diktere dem, hvad der var de rette læsemåder, og i sit sammenstød med Lis Jacobsen i anledning af Sædinge-stenens nytolkning måtte han ligeledes modtage adskillige retledninger.

Den bitterhed, Brix føler over for nyudgiverne af de danske runedskrifter, er let forståelig. Vi er nemlig de eneste, der har givet en saglig vurdering af hans talmagiske systemer, i en anmeldelse i „Tilskueren“ 1928 p. 155—73. Denne vurdering blev en fordømmelse i bund og grund af det Brix'ske system, der viste sig at have så lidt med logik at gøre, at vi allerede på syvende side i nævnte anmeldelse kunde udtale, at det Brix'ske magi-system var af en sådan art, „at det vistnok vil være umuligt at konstruere en Sætning eller en Sætningsforbindelse, det være sig paa Dansk eller Kinesisk, som er „blottet for magisk Indretning““.

Denne dom står urokket fast den dag i dag, og Brix har heller aldrig forsøgt at tage til genmæle: hver ny talmagisk afhandling, der siden har forladt hans pen, hver ny forandring i hans efterhånden bro-

gede system har underbygget og støttet vor dom. Med sit sidste, sit **niuhaan**-system, er Brix nået ud over rimelighedens grænser: er han blevet helt blændet af det lys, han tror at holde op for andre?

Et sted¹ under sin syslen med Gørlev-indskriften skriver Brix: „Man beklager, at denne Indskrift ikke blev fremdraget i Wimmers Levetid“ — underforstået: så vilde han nok have læst den bedre end Moltke! Atter her ligger bristende forudsætninger til grund for Brix's velmente udtalelse: han ved jo ikke i hvor uhyggelig mange tilfælde Wimmer har læst forkert *netop* i de indskrifter, som han majsommeligen har gennemspundet med sine **niuhaan**-systemer; hvis Brix vidste, hvor tit hans smukke magiske resultater er udregnede på grundlag af forkerte læsninger (af Wimmer), og hvor meget han af den grund kommer til at lave om, når det nye runeværk kommer, vilde han visselig græde over spildt mælk. Dog nej — han vil blot med stille tålmod sætte sig til at tælle om igen efter et nyt system, eller i nye afhandlinger vise, at indskrifterne alligevel på en anden måde er **niuhaan**, **niuha** eller **uha** — hvis han da ikke indskrænker sig til med en rund gestus at henkaste: „Selvsuggestion“ — „Marsskanaler“!

Erik Moltke.

LYD.

Som bekendt havde Ordet *Lyd* i tidligere Tid, ja har vel endnu i visse Egne af Landet eller i Ordforbindelser en dobbelt Betydning, nemlig 1: *Klang*, *Larm*, *Støj* o. l., altsaa noget, der opfattes af Hørelsen; men dernæst ogsaa 2: *Stilhed*; jfr. at forlange Ørenlyd for noget, „Gildeslyd“ = Tavshed hos Gildesbrødrene under Oldermandens Tale. I Stedet for *Lyd* 1 anvendtes i ældre Tid ofte Ordet *Ulyd*, „han gjorde ham Ulyd“ = forstyrrede ham med Larm. I gammeldags Retssprog træffer vi ofte Formlen, at N. N. fremstod paa Tinget og „i lovlig *Lyd* æskede og fik et fuldt Tingsvidne“; her kan selvfølgelig Ordet „*Lyd*“ gengives ved *Stilhed*, som antagelig ogsaa er den oprindelige Betydning; men i Retssproget havde „*Lyd*“ dog en noget videre Betydning, og at „have *Lyd*“ eller at være „i *Lyd*“ maa oversættes ved retmæssigt „at have Ordet“ paa Tinget eller i Forsamlingen.

6. Febr. 1632 stod Fru Anne Kaas' Fuldmægtig Mogens Jensen paa Han Herreds Ting og begyndte at oplæse sine Breve og vilde „have *Lyd*“ og være i Rette, da var Søren Pedersen, Foged paa Aagaard, „i *Lyd*“ og lod læse en Landstingsstævning. 11. Juni 1632 paa samme Ting kunde Herredsfogeden ikke faa Ro eller *Lyd* at holde Kongens Ret for Jep Jensen, der gjorde ham *Ulyd* paa Tinget. 24. Marts 1634 *begærede* en Mand *Lyd* paa samme Ting, men kunde ikke faa det fordi der „*stod andre paa Lyd*“ (paa Talerlisten), og samme Dag *stod* Lars Christensen i *Lyd* med Poul Nielsen. 7. Januar 1633 læstes paa samme Ting Hensmandens Ordre til alle og enhver, at de intet standende Ting maa holde uden alene de 2 med deres Vidnesfolk og interesserede, som staar i Rette,

¹ Systematiske Beregninger i de danske Runeindskrifter p. 102.

og hvo, som vil *have Lyd* og noget haver at bestille, skal sidde paa Stokken (o: Tingstokken) og det begære, og ingen at svare eller tale i en andens Tale, og ingen af dem, som bliver tilskreven at være Tinghørere, at rejse sig af Tingstokken, før Tinget er splittet (o: hævet).

C. Klitgaard.

ET PEDER-LÅLE-FUND.

I Skånske-lov-håndskriftet Sth. B 74 er på bl. 79 (F 5)^v i nedre margen med en hånd fra det 15. årh. indskrevet to latinske ordsprog:

Captat leno thorum donec sol vergit ad auxtrum.

Abs ope legis erit qui legis anormala querit.

Det er P. L. nr. 196 og nr. 6, af hvilke det første hører til næstældste, det andet til ældste lag efter Axel Kocks bestemmelse. Fundet viser, at i hvert fald de to ældste lag af samlingen er ældre end o. 1450, men det vidste vi i forvejen både fra det gamle svenske håndskrift og håndskriftbrudstykket Ny kgl. Saml. 813*, 4°. Lidt særlig interesse har det, at vor optegnelse ligesom det svenske håndskrift har fejlen *leno* for *lena*.

Marius Kristensen.

KULTUR OG FOLKEMINDER

HELSEDIGTET FRA SALERNO.

I. Reichborn-Kjennerud, *Helsediktet fra Salerno*, Halden 1932. 85 Sider.

Indenfor den medicinske Literatur har vist ikke noget Værk opnaaet en saadan Udbredelse som det populære Digt, Regimen Sanitatis *Salerni*, hvorefter der foreligger en Mængde gamle Afskrifter og c. 300 trykte Udgaver paa forskellige Sprog.

Oprindelig er det forfattet omkring Aar 1100 og er dediceret Hertug Robert af Normandiet, der paa denne Tid blev helbredet i Salerno. Fra et ganske korfattet Digt svulmede det efterhaanden i de senere Afskrifter op til et meget betydeligt Omfang, og en af de mest kendte Redaktioner angives at stamme fra Arnoldus de Villanova (død 1311). Denne blev meget ofte optrykt blandt andet af J. C. G. Ackermann (1790).

I den foreliggende smukt udstyrede Udgave, der er forsynet med moderne Tegninger, findes en kort Indledning, hvorefter denne sidste Tekst er trykt paa Bogens ene Side, og paa den modsatte findes Udgiverens morsomme, letflydende norske Oversættelse. Mange vil muligvis finde denne lovlig fri, men sikkert passer den godt med hele Aanden fra gamle Dage, da Digtet blev til. Som Eksempel skal hidsættes noget af Stykket om *Salvie*:

*Cur moriatur homo, cui salvia crescit in horto?
Contra vim mortis non est medicamen in hortis,
Salvia confortat nervos manuumque tremorem
Tollit, et ejus ope febris acuta fugit.*

Oversættelsen lyder:

*Kan døden oss føre til graven / så lenge salvie vokser i haven:
Ja, for mot dødens makt / er ingen helsebot i urter lagt.
Salvie gir nervene lise / det hendenes kraft vil dig vise;
Med skjelvingen får den snart bukt / og feber jages på flukt.*

Fra Udgiverens Haand foreligger tidligere Prøver paa en saadan Oversættelse, men ellers har Digtet ikke før været oversat paa Norsk. I det hele taget er det første Gang, det er fuldstændigt gengivet paa noget nordisk Sprog. Paa Dansk har vi kun nogle faa Vers af Joh. Clemens Tode (1736—1806), og paa Svensk findes ogsaa kun nogle Stykker oversat af Ludvig Wolff (i Hygiea 1925).

Efter Hovedteksten findes som Tillæg nogle Uddrag af senere Udgaver og til Slut nogle Anmærkninger blandt andet med Paralleller fra andre Forfattere.

Reichborn-Kjenneruds Bog, der giver os baade et Optryk af et meget kendt medicinsk Værk og en fornøjelig Oversættelse deraf, vil sikkert læses med Interesse af mange.

Poul Hauberg.

TYSK OVERTRO.

E. Hoffmann-Krayer og Hans Bächtold-Stäubli, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Bd. IV. Berlin & Leipzig 1932, Walter de Gruyter & Co.

Af dette udmærkede Værk foreligger nu afsluttet 4. Bind, der gaar fra *Hieb* til *knistern*, ialt 1584 Spalter. Værket er ført op til den allernyeste Tid; under *Himmelsbrief* erfarer vi saaledes, at Troen herpaa er vidt udbredt endnu, og at Himmelbreve fremdeles anvendes som Beskyttelse i Krig. Under *Horoskopie* redegøres bl. a. for den store Udbredelse, Astrologien har faaet i det moderne Tyskland, noget Forfatteren dog tager bestemt Afstand fra. Ligeledes hører vi, at Troen paa Lygtemænd (*Irrlichter*) er levende i Befolkningen trods al Bekæmpelse fra Videnskabens Side. Man savner hos de fleste af Forfatterne Kendskab til nordisk Litteratur. Artiklen om *Johannisfeuer* beretter om Skt. Hansblus fra næsten alle Europas Egne, men Danmark nævnes ikke. En Undtagelse danner tilsyneladende Artiklen *Jüngster Tag*, hvor man Gang paa Gang finder citeret Axel Orlis Ragnarok — men denne foreligger jo ogsaa paa Tysk. Givet er det, at mange af Forfatterne ikke behersker de nordiske Sprog; saaledes er det undertiden galt med Oldnordisk; Sp. 1260 skrives *Suttingr*, *Thorkettil*, Sp. 1266 *Hymirsquida*, *Thyr*, ligesom Accentueringen ikke altid er korrekt. Men ellers er der kun godt at sige om Værket. De Æmner, der tages op, faar en yderst grundig Behandling; der meddeles en ganske overvældende Stofmængde med gennemført Kildehenvisning, noget der altid vil bevare sin Værdi uanset om man iøvrigt kan dele Forfatterens Synspunkter. Man maa endvidere beundre den Ensartethed, der særpræger Artiklerne i Værket; der spores en fast redaktionel Ledelse. Alt i alt er Værket en yderst værdifuld Forøgelse af vor Haandbogslitteratur.

Gunnar Knudsen.

FRA DEN DANSK-FINSKE HYLDE

AF

F. OHRT

1. Gammel dansk Digtning paa finsk Tunge

Vistnok de færreste Danske er klare over, at en lille Del af vor gamle Poesi fra Middelalderens Slutning og 16de Hundredaar er bleven overført, for henved 300 Aar (og tildels endnu længere) siden i digterisk Form til et Sprog der falder helt udenfor vor Æt, nemlig det finske, hvis Bærere i Middelalderens Løb var komne ind under den nordiske Kulturkreds.

En Forbindelse mellem dansk og finsk Aandsliv har til enhver Tid været tænkelig gennem Sverig som Mellemed. Desuden bo-satte der sig gennem Unionstiden og endnu en Del Aar derefter adskillige Danske i Finland. Flere af Tidens finske Adelsslægter som Frille, Ruuth, den yngre Linie Tavast, stammede fra Danmark, og det samme gælder sikkert om en Del ufrelse Slægter, bl. a. er Tanskanen (d. e. Dansker) endnu et ikke helt sjældent Navn. Baade blandt Senmiddelalderens Prælater og den ældre lutherske Tids Gejstlige fandtes dem der havde Kendskab til Danmark eller danske Bøger. Alligevel sker den litterære Forbindelse overvejende over Sverig.

Vi er paa den ældre gejstlige Poesis, Salmedigtningens, Om-raade særdeles vel underrettede, især efter at 1929 P. Kurvinen har udgivet sit 469 Sider stærke, finske Skrift „Den finske Salme-digtningens ældste Historie indtil Aar 1640“ (Suomen virsirunouden alkuvaiheet vuoteen 1640); tidligere har navnlig Finnen J. Krohn syslet med sit Lands Salmehistorie. En Del af de Salmer vi selv sidenhen har ændret eller vraget, findes endnu i Nutidens finske Salmebog i en Form der ret nøje svarer til den oprindelige danske.

Det afsides finske Finland, hvis Sprog gennem Middelalderen saa godt som ikke var blevet brugt i Skrift, fik senere end det

øvrigt Norden sin Salmesang paa Modersmaalet. Finlands egentlige Reformator Mikael Agricola († 1557) var ikke Salmedigter; han har forfinsket Davids Salmer og enkelte latinske Hymner, men ikke i bunden Form. Den første finske Salmebog udkom først 1583 og blev gennem tre Hundredaar Grundstammen for den nationale Kirkesang; dens Udgiver var Aaborektoren Jakob (Petri) Finne (Jaakko Suomalainen), som under Studieaar i Tyskland havde faaet Syn for Menighedssangens Betydning. Jakob Finnes Værk indeholder 101 Salmer, ordnede væsentlig som i den svenske Salmebog af 1572 (Laur. Petris udvidede Sangværk); langt de fleste er Oversættelser fra Svensk og Tysk (og Latin). — En stærkt udvidet Udgave af denne Bog er Sognepræsten i Masku Herr Hemming's: „En lille Salmebog paa Finsk“, der udkom o. 1614; i dens 237 Numre indgaar alle Jakob Finnes. Som hos Forgængerer er henved Halvdelen øst af svensk Kilde. Hemming oversætter mindre slavisk og mere digterisk end Jakob. 1700—1701 kom en ny, atter stærkt udvidet Udgave (altsaa faa Aar efter Sveriges store Salmebog af 1695); den nu autoriserede finske Salmebog er fra 1886 (citeres i det fl. som „Ny Sb.“).

Hos Jakob Finne er Berøringen med dansk Salmeskat kun undtagelsesvis direkte. Vi træffer her fire Salmer (men alle oprindeligt tyske) der fra Dansk var overførte til Svensk (ofte yderst tekst-tro) og derfra oversættes til Finsk, nemlig fra de gamle Malmø-salmebøger Krist laa i Dødsens Baand (i Ny finsk Salmebog Nr. 65), Vag op, vag op i Guds Navn (Ny Sb. 82) og Vor Gud han er saa fast en Borg (Ny Sb. 152), samt fra Thomesens Salmebog Aar 1569 Makaronisalmen (dvs. Linierne afvekslende paa Latin og paa Folkesprog) In dulci jubilo sjunge vi og ere fro (Ny Sb. 27), helt paa Finsk, til hvilken sidste Jakob Finne ifølge Kurvinen synes at have kendt ogsaa den latinsk-danske Tekst.

Adskilligt flere danske Salmer (være sig originalt danske eller Oversættelser) træffer vi blandt de nytilkomne Stykker hos Herr Hemming (o. 1614), helt eller med delvis Benyttelse; nogle af dem er overførte direkte fra den danske Kilde. Ordner vi dem efter vore egne Salmebøgers Tidsfølge, faar vi følgende Række (hvor „direkte“ betyder: ifølge Kurvinen direkte overført)¹.

¹ Af de ældste finske Salmebøger har jeg kun kunnet efterse Jakob Finnes, den eneste der foreligger i Nytryk.

Fra Malmøsalmebøgerne omkr. 1530:

Beklage af al mine Sinde.

Dig være Lov og Pris, o Herre Krist (Ny Sb. 101).

Fra Mennesken haver jeg vendt min Hu, Davidssalmen 25, nuv. dansk Salmebog Nr. 544. (Ny Sb. 212).¹

Gladelig ville vi Alleluja sjunge.

Gud Fader udi Himmerig sin hellige Vilje os kende. Tildels direkte; er Efterdigtning, ikke Oversættelse.

Med Glæde og Fred far jeg nu hen. Delvis benyttet; i Ny Sb. 514 helt efter den tyske Original, med hvilken den danske Form nøje stemmer.

O vor Fader, vi bede dig (Fadervor).

Fra Salmebogen 1553 (Tausens?):

Alle Kristne fryde sig nu, Vers 1 og 4; mulig direkte.

Et godt beraad, vel betænkt Mod (dog oprindeligt svensk?).

Hjælp Gud, at jeg nu kunde.

Jeg raaber til dig, o Herre Krist. Ny Sb. 307.

Uden Herren opholder vort Hus og Gaard. Direkte; i Ny Sb. 285 derimod nydigtet efter Davidssalmen 127.

Fra Hans Thomesens Salmebog 1569:

Den signede Dag som vi nu se, jfr. vor nuv. Salmebog Nr. 402. Delvis benyttet. Vistnok direkte. Ny Sb. 448 og (nærmere ved Thomesen) 449.

Jeg vil mig Herren love, i vor nuv. Salmebog Nr. 510. Ikke alle Vers. Direkte. Ny Sb. 230.

Mig tykkes, at Verden er underlig. Delvis benyttet. Direkte?

Mit Hjerte, hvi græmmer du dig.

Vager op, I Kristen alle. Delvis benyttet.

Fra Sthens Vandrebog o. 1590:

I Jesu Navn saa fare vi. Direkte. Ny Sb. 421.

O Jesu, Livsens Herre, vor nuv. Salmebog Nr. 364. Forkortet. Direkte. Ny Sb. 231¹.

Til Trøst den ganske Kristenhed (om de fire Dyder for Guds Trone). Forkortet. Direkte.

¹ Meningen i Beg. af Vers 3 er efterhaanden bleven ændret; Sthen „Mit kaars haffver jeg oc draget Med stor Mødsommelighed“; Hemming „Mit Kors bærer jeg ogsaa, Ganske vist modvilligt“: Nyfinsk „Ikke bærer jeg mit Kors Ydmygt tilfreds“!

Salmer, der senere optoges i de danske Samlinger af 1632 og 1639:

Fryd dig, du Kristi Brud, vor nuv. Salmebog Nr. 394. Fra svensk haandskreven Samling? Ny Sb. 1.

? Himmeriges Rige lignes ved (om de ti Jomfruer). Fæles er Vers- og Linietal (men ikke Rimsystem) samt Omkvædet „Gud naade os Syndere alle“.

Et mærkeligt selvstændigt Træk hos Herr Hemming findes i Oversættelsen af Sthens „Jeg vil mig Herren love“, første Vers. Istedetfor Originalens „Aff Tro oc all Formoue til hannem mit Hierte staar“ har den finske Tekst „Til dig (vil jeg) fæste min Tro, saadan som jeg svor i Daaben“; dette kirkeligt paafaldende Udtryk er blevet staaende endnu i Ny Sb. 230. Jakob Finne og Hemming opfattede nemlig Daaben som en gensidig Pagt med et Løfte, en svoren Ed fra Menneskets Side, Synden altsaa som et Edsbrud. Det minder om gamle folkelige Legender, i Finland bevarede som Tryllekvad, hvor Jernet eller vilde Dyr i Tidernes Morgen sværger at opføre sig godt, men bryder Eden¹.

Kurvinens ovennyttede Værk standser som nævnt ved 1640. Af vor ældre Salmedigtning er sidenhen i den finske Salmebog af 1700—01 endnu optaget fire Stykker, de tre aabenbart fra Sverigs „Then svenska Psalmboken“ af 1695. Nemlig to af Sthens kendteste Salmer:

Den lyse Dag forgangen er, vor nuv. Salmebog Nr. 66. Ny Sb. 462.

Herre Jesu Krist, min Frelser du est, vor nuv. Salmebog Nr. 106. Ny Sb. 242. Vers 2 afviger her fra Dansk; ellers følger disse to Salmer endnu i Ny Sb. nøje den oprindelige danske Tekst (i Henhold til den gamle ordrette Forsvenskning) og ikke de ældre eller nyere svenske Omdigtninger. Videre den anonyme (digtet før 1612):

O Jesu for din Pine (paa Finsk i et Flyveblad allerede 1683). Endelig den „Elle Andersdatter“ mærkede Salme (digtet senest 1639):

¹ Mærkeligt nok optræder Eden endnu i en moderne Oversættelse (i Tillægshæfte af 1923 til Finsk Salmebog) af Grundtvigs Kirken den er et gammelt Hus i paafaldende Afvigelse fra G.'s Mening og hele Grundsyn. I dansk Vers 6 er „Fonten os minder om vor Daab, / Altret om Nadverens Glæde. / Hvor skulde før i Tro og Haab / Herren vi føle til Stede“ gjort til „Ind i Kirken førtes vi / Engang som Børn til Daaben, / Som unge for Altret / Svor vi at høre Herren til“; altsaa Daab og — Konfirmation.

Eja, mit Hjerte ret inderlig Jubilerer, Ny Sb. 531, hvor denne Salme endnu har bevaret fjorten af Originalens femten Vers (ligesom iøvrigt en svensk Bearbejdelse af 1921), medens vor nuværende danske Salmebog (Nr. 638) nøjes med fire.

Som Prøve paa, hvorledes Herr Hemmings Oversættelser (o. 1614) tager sig ud, vælger vi første Vers af „Jeg vil mig Herren love“ (dansk Salmebog Nr. 510). At overføre et skandinavisk Sprogs korte Ord og Former i korte, enderimende Verslinier til det gammeldags syntetiske finske Tungemaal med dets lange Endelser er i og for sig en vanskelig Opgave og har ikke mindst været det dengang, da Sproget var saa lidet opdyrket; lidt lettedes den ved, at de vestfinske Mundarter, der dengang nyttedes i Litteraturen, i visse Tilfælde bortkaster tryksvage Vokaler (*dh* betegner Lyden *ð*).

JEsusta tahdhon kiittä/
 qvin mun syndin cannoi/
 vscoll muan hänehen liittä/
 cuin Castesa vannoin/
 hänen Nimens tahdhon canda/
 haman cuoleman ast/
 se murhes levon anda/
 päästä myös mua hädhäst.

Ordret: Jesus vil jeg takke, som har min Synd, med Tro (vil jeg) slutte mig til ham, saaledes som jeg i Daaben svor (jfr. ovf. S. 52). Hans Navn vil jeg bære lige til Døden; i Sorg giver det Hvile, frier mig ogsaa fra Nød.

Med Elle-Salmen „Eja mit Hjerte“ lukkes der brat af for den danske Salmedigtning paa finsk Tunge. Det blev den sidste danske Digtning som slap ind i en finsk autoriseret Kirkesalmebog. Hverken Kingo, Brorson eller nogen senere har opnaaet dette, og først i de senere og seneste Aar er atter danske Salmedigtere blevet oversatte, og enkelte af dem er naaede til Autorisationens Tærskel, ikke længere.

Aarsagen til denne lange Afbrydelse ligger naturligvis væsentlig i Sverig. Her fremstod omtrent samtidigt med Kingo to store Salmeskjalde, Svedberg og Spegel, og den autoriserede svenske Salmebog af 1695 bringer adskillige af disses, ingen af Kingos Salmer (skønt Sjungekoret dog 1693 var oversat til Svensk). Denne Bogs Afsløser af 1819, den i Sverig endnu gældende Wallinske Salmebog, har

een af Kingo og een af Brorson¹, men ingen af dem er optaget i den finske Salmebog af 1886; denne har derimod adskillige af Svedberg, Spegel, Arrhenius og Wallin.

Den direkte aandelige Forbindelse mellem Finland og Danmark var gennem 17de og 18de Hundrebaar yderst ringe; den gendledes af Porthan fra finsk og noget senere af Rask fra dansk Side, men er paa den religiøse Digtnings Omraade først i de sidste Aar bleven saa stærk, at man har vendt sig direkte til den danske Salmeskat, baade den ældre og den yngre. Saaledes bringer den meget udbredte private Samling „Aandelige Sange og Salmer“ (1900 o. fl., Hengellisiä lauluja ja virsiä), udgivet af Finske Missionsselskab, een Kingos Salme, Op glædes alle, glædes nu (temmelig fjern fra Originalen), og tre Brorsonske, Ak vidste du, som gaar (forkortet), Den store, hvide Flok og Op alle Folk paa denne Jord, foruden enkelte nyere. Den finske Højskoles Sangbog har Kingos Nat, Søvn og Slum og Seng, Farvel (samt 18 nyere danske Sange).

Aar 1923 udsendte en ny finsk Salmebogskomit  Forslag til et „Till egsh efte“ til Kirkesalmebogen; heri optoges ingen Kingoske men tre Brorsonske Salmer, Her komme, Jesu, dine smaa, Den store, hvide Flok og Jeg gaar i Fare, hvor jeg gaar (samt enkelte nyere fra Grundtvig ned til den Aar 1900 fødte Erik Moltesen). Men H ftet er ikke blevet autoriseret. For Tiden arbejder en ny Salmebogskomit . Vel alle de i 20de Hundrebaar oversatte danske Sange er direkte overførte, undtagen „Jeg gaar i Fare“, der fremtræder i den Wallinske voldsomme Neds ering (kun de to Vers „Jeg gaar til Døden“ og „Jeg gaar til Himlen“ er optagne). — Man ser, at Kingo i mærkeligt ringe Grad har vundet Indpas i Sverig og Finland, medens vor nuværende danske Salmebog har 100 Salmer af ham, og Landstads norske 117². —

Paa Overgangen til verdslig Digtning m der vi noget ret forbavsende. Aarhusrektoren Morten Børups († 1526) yndede og liflige Majsang, den latinske Vise „In vernalis temporis ortu laetabundo“ er bleven oversat paa Finsk næsten halvtredje Hundrebaar før end paa Digterens eget danske Maal. Originalen var bleven optaget i Samlingen „Piae Cantiones“ (Fromme Sange),

¹ Det 1921 autoriserede Tillæg til Svensk Salmebog, „Nya Psalmer“, føjer hertil to Brorsonske foruden nogle nyere danske. ² Begge Tal fra Kirkeleksikon for Norden.

der tryktes i Greifswald 1582 besørget af to finske Mænd, nemlig ovennævnte Jakob Finne som Rektor i Aabo og Theodoricus Petri, d. e. Didrik Pedersøn (Ruuth, en adelig Student af dansk Byrd¹). Denne latinske Samling dristede Herr Hemming, den anden finske Salmebogs Udgiver — i den Tro at næsten alle Sangene var digtede af Finner² — sig til at overføre paa sit Modersmaal; Oversættelsen udkom 1616 i Stockholm med denne finske Titel: „Gamle Finlands-Bispers og -Kirkeforstanderes latinske Sange om Kristus og Menneskelivets Elende“³, en lidet udtømmende Overskrift. Danskerens jublende Vaarsang er gengivet paa Finsk ret nøje efter Piae Cantiones' Tekst, blot noget afvigende i sidste Vers. Det kniber lidt med Rim og Rytme. Paa Svensk blev Visen nok oversat, omtrent ved samme Tid (?), men ikke trykt⁴. Paa Dansk er den først bleven overført 1862 af H. H. Blache, senere af Moth og (DSt. 1904) af Vilh. Andersen. Som Prøve første Vers med ordret Oversættelse (man bedes jævnføre lat. Tekst og dansk Gengivelse DSt. 1904 S. 236):

Alus ajan ihanan,
suven suotuisen tuldaís,
kylmäń ilman catovan,
pääskyin sanoman saattap.
lloidzevad idzedkin

maa, meri, cans medzädkin,
ilman uudhistuxes;
ruumin voima vircopi,
rinnan kipu riutupi,
ajan ihastuxes.

I den skønne Tids Begyndelse, naar den ønskede Sommer kommer, bringer Svalen Bud, at det kolde Vejr forsvinder. Selv fryder sig ogsaa Jorden, Havet, Skovene tillige, i Verdens (eller: Vejrets, Luftens) Fornyelse. Legemets Kraft genoplives, Brystets Smerte svinder bort i Glæde over Tiden.

Ikke blot vor ældre Kunstdigtning, ogsaa Folkedigtningen har sat sig Minder i finsk Sprog. Dette skal dog her ikke nøjere

¹ Piae Cantiones ecclesiasticae et scholasticae veterum episcoporum, in inclyto regno Sueciae passim usurpatae (2den Udg., Rostock 1625, har istf. passim: praesertim Magno Ducatu Finlandiae; Nyudgave bl. a. af Woodward 1910. — Jfr. om Samlingen Paludan i DSt. 1905 S. 207 ff.; Ill. dansk Litteraturhist. ved Carl S. Petersen og Vilh. Andersen S. 114 f.; og især Tobias Norlind, Latinska Skolsånger i Lunds Univ.s Årsskrift N. F. Afd. I, Bind V Nr. 2 1909 S. 46 ff. ² Jfr. i den rimede Fortale: „undtagen blot nogle faa“. ³ Faksimileudgave Helsingfors 1927, Forlaget Otava; Børups Sang S. 123 f. Den følgende Tekst med Overskrift „Den samme lidt anderledes“, fire Vers i samme Versemaal, synes mig at være en anden Vise med tilsvarende Indhold; eller hviler den paa en særdeles fri Redaktion (Omdigtning) af selve Børups Vise? ⁴ Norlind S. 77.

udføres, dels fordi Svensk vel næsten altid har været Mellemed, saa at den svenske Form, undertiden den finlandsk-svenske, var det umiddelbare Forbillede, dels fordi nærv. Meddelelser tidligere, bl. a. ogsaa i Danske Studier, har gjort Rede for adskilligt deraf¹. Et Fingerpeg om Indvandringens relative Alder giver den metriske Form som enkelte Digte har faaet paa Finsk: Det ældgamle trokæiske, ustrofiske, stavrimede Runometrum holdt sig i levende Brug overalt endnu gennem 16de Hundredeaar; men fra Trediveaarskrigens Tid af fik det i Sydfinland en sejrrig Konkurrent i den importerede strofedelte, enderimede Vise. Af den skandinaviske Folkedigtning er noget forfinsket i Runoform, andet i Viseform. Af Digtninge, kendte fra Danmark, nogle af dem vel af dansk Oprindelse, findes i Runometrum navnlig disse: Legendesangene om Stefan og Herodes, om Jesus og Jomfru Maria, om Maria Magdalena (DgF. Nrr. 96—98), samt af verdslige Sange Lovmand og Tord (Nr. 387), mulig ogsaa Lave Stisøn og Fru Eline (Nr. 259), hvis nemlig denne har været een af Kilderne for det gribende Runokvad om Elinas Flammedød. I Viseform², altsaa vel sent indvandret, kendes bl. a. Legendesangerne Skt. Jørgen og Dragen, Hr. Peders Skriftemaal paa Havet, Liden Karen (DgF. Nrr. 103, 376, 101); af verdslige Sven Vonved (Nr. 18) og Svén i Rosengård (Nr. 340). Baade som Runokvad og som Vise, altsaa maaske to Gange indvandrede, findes Brudens Død og Fæstemand løskøber Fæstemø (Nrr. 446 og 458, Nr. 486). Af alt dette er maaske Lovmand og Tord, Lave Stisøn, Sven Vonved og (i sin halvt verdsliggjorte Form) Liden Karen som Viser digtede i Danmark.

I Fæstemand løskøber Fæstemø kaldes Røveren, der bortfører Pigen, oftest en „Russer“, men i en enkelt Opskrift en „rødhovedet Dansker“; dette kan naturligvis være overført fra en svensk Form; men for Resten lærte Finnerne i Krigene paa Kong Hans' og Kristian II's Tid ogsaa direkte danske Pirater grundigt at kende. Vi kommer herved over til et andet Omraade.

¹ Sorø Indbydelsesskrift 1906; Danske Studier 1912 S. 65 ff., 74 f.; DgF. Indl. til Nr. 486 (VIII S. 452, hvor *lunestettava* er Trykfejl for *lunastettava*); F. Ohrt, Kalevala II S. 195—197 og Gamle danske Folkebønner S. 26 f. ² Jfr. J. og K. Krohn, Kantelettaren tutkimuksia II 261; E. Salokas i Suomi 5te Række III, 1 S. 18 ff. og 219; J. J. Mikkola i Virittäjä 1905 S. 57 ff.; Archer Taylor, Edward and Sven i Rosengård (Chicago) 1931 S. 59 ff.

II. Gamle Finnedigte som taler om Danmark

Saa vidt nærv. Meddelelser kender, sysler finsk Digting i ældre Tid hverken ofte eller indgaaende med Danmark og Danske; men lidt er her dog at nævne¹.

Den gamle Runodigtning omtaler enkelte Gange flygtigt Danmark under Navne som *Tanu*, *Tanumarkki*, *Tanumaa* (Daneland), men mener hermed efter Sammenhængen sikkert Estland under dansk Herredømme. Øresund nævnes som *Saksansalmi*, d. e. Tysksund, aabenbart et Navn fra Storfiskets Dage. Ellers hedder Øresund paa Finsk *Juutinrauma*, Jydestrøm.

„Jyder“ blev i Unionstiden gennem svensk Formidling et gængs Navn for os Danske. Om en Træfning ved „Jydebjerget“, vel sagtens i Ufredstiderne i Kong Hans' eller Kristiern II's Dage, fortæller et Stedsagn, der er bevaret i et latinsk Skrift fra 1738²; det aabenbarer et Glimt af dansk underfundig Gemytlighed: *Juutinvuori* i Virmo Sogn, nord for Aabo, har sit Navn fra Danskerne; ved dets Fod stod der engang et Slag mod dem, og Finnerne klarede sig daarligt. Egnens fornemme Jomfruer gav sig paa Flugt; men Danskerne kaldte dem tilbage, idet de raabte til dem paa Finsk („nostrae gentis idiomate“):

Maja, Kaja, kom (kun) hjem!
Jyden har Vorherre taget,
Helliggejst de Bøsseskytter

(d. e. Kanonerer. „Maisa, Caisa, tule cotia / io Jumala Jutin wei / Pyhä hengi pyszyn miehet“; sidste Linie danner et Runovers). Helligaanden opfattes i Middelalderen som Nødstedtes Hjælper (jfr. Helligaandshospitaler o. l.); man kunde dog muligt formode, at det oprindelige var „Pyhä Heikki“, Finlands Skytshelgen Sankt Henrik. — Ordene er desuden optegnede fra Folkemunde nordligere i et Par vestfinske Sogne³, tildels endnu i 20de Hundredaar, dels paa Finsk omtrent som ovenfor, dels paa Svensk („Kajs och Majs, komin hejm nu, juta ä döda för lango san“, eller blot „Kom fram, juten ä helvetes pois“, hvor det sidste Ord betyder bort(e) og er

¹ De gamle Runokvads Udsagn, herunder Verset om Jydeslaget, samt Digtene om 1718 har jeg omtalt i „Gamle Tiders Finland (1932) S. 19, 78, 163, men tager dem med her for Fuldstændigheds Skyld. ² Genoptrykt i Suomen kansan vanhat runot VIII (1932) S. 152 f., Nr. 1010. ³ J. Jaakkola i Virittäjä 1926, S. 19 ff. og Skr. utg. av Sv. Litt.sällsk. i Finland Bd. 174 S. 6 Nr. 15-16.

finsk). Den nyfinske og den ene svenske Optegnelse lader Pigernes egne Paarørende raabe Ordene, efter at Jyderne er fordrevne; men denne Motivering forklares let som en Ændring af den først meddelte — ikke omvendt (ogsaa den nyfinske Tekst har *henki*, Aand, ikke *Heikki*).

Et latinsk Digt om Kristiern II og Stockholmblodbadet 1520 er vistnok forfattet af en Finne¹ og blev i hvert Fald oversat paa Finsk af Herr Hemming i Værket af 1616 (skønt det ikke staar i *Piae Cantiones*); men vi gaar ikke ind paa dette Digt, da det næppe nogensteds sigter særlig til danske Forhold.

Fra langt senere Tid er en Vise — nedenfor meddelt i sin Helhed — der er digtet paa Finsk og drejer sig om Tiden 1675—79. Den er gjort af en Mand fra de bredeste Lag; dens Skueplads er overvejende „det velsignede Skaaneland“ under Krig mod Danmark. Med al sin Bredde og komplette Mangel paa digterisk Værd giver den Udtryk, ikke særlig for sin Tid eller for finsk Folkesind, men for den jævne menige Soldats bundmaterielle Syn paa Krigen og paa Livet i det hele. Fra saa tidlig Tid i Norden kendes vel intet i den Grad ukonventionelt Krigsdigt. Det er ganske hvad vi nu kalder Efterkrigslitteratur. Ingen Pris af Riget eller Kongen, men nok en finsk Hjemfølelse; ingen Glæde ved vildt og spændende Krigerliv; Digteren ønsker intet ondt over Fjenden, ja næppe heller over de slemme Smaalændinger. Kampen staar ganske vist heller ikke om Hjemstavnen, og Fjenden er ikke Arvefjenden, Russerne. Det eneste højeregaaende Udtryk „Gud bevarede os“ udtrykker jo noget andet end Jubel over Sejr; Sangeren — en hvervet, maaske tvangshvervet, harmløs Bondesoldat — dvæler ved Strabadser, Arbejde, Aflønning, god og daarlig Mad, tom og fyldt Mave; i Slagene har han muligt taget liden Del; den trækkende Ko er det interessanteste han ser paa hele Felttoget. Sproget er ganske upoleret, Eder og grove Ord mangler ikke. Det kan se ud som Versordenen gennem næsten 200 Aars mundtlig Overlevering er bleven meget forstyrret. Visen er først optegnet 1853 i Kuru nord for Tammerfors og er endnu ikke i sin Helhed bleven trykt paa Finsk². At den

¹ Lagerborg i Sv. LS. i Finl. Förh. och Upps. 20, 141 tvivler. — Den lat. Tekst er udg. 1887 af Klemming i *Cantiones morales* osv. S. 122 ff. ² Prøver hos Salokas i ovennævnte Skr. S. 57. Haandskriftet findes i Nestor Järvinens Samling (H. 3 Nr. 42) i det Finske Litteraturselskabs Arkiv. Jeg bringer Selskabet min bedste Tak for Afskrift og for Tilladelse til at offentliggøre Oversættelsen.

handler om Skaanske Krig 1675—79, turde være givet: Ophold i Smaaland under vanskelige Provianteringsforhold (før Hovedangrebet), Helsingborg en Tid okkuperet (efter det store Slag ved Lund), Kristiansstad indtaget¹. I de senere Krige 1709 ff. og 1788, var der desuden næppe finske Afdelinger i Skaane. Nogle Bemærkninger til enkelte Vers er nedenfor tilføjede efter Teksten.

1. Dengang vi æks'serte paa Plasicholm,
Skiibe blev lastet paa Sepsholm.
2. Vi finske Drengé gik ombord ved det Lav
og saae ikke uden Himmel og Hav.
3. Saalænge leved vi nok saa glæde
som at vi gik paa Stockholms Gade.
4. Ingen Dag var man uden Penge,
og Maven var ikke tom saa længe.
5. Men de syv Dagsrejser var værre,
da vi sad og aged paa Bondens Kærre.
6. Tresindstyve Mile vi kørte paa Rad,
og fra Bondens Bord fik vi Mad.
7. Jeg skal love for, vi fik nok af at køre,
før vi fik Dansken at se og høre.
8. Paa Helsingborg Torv gjorde vi Holdt;
dær var man engang omsider stolt.
9. Saa fik vi Post paa den nordre Vold,
dær var vi nok i god Behold.
10. Og nu er vi da i de skaanske Lande;
men ikke faar Hvervningen nogen Ende.
11. Vi mente, at den var ved sin Endelse;
men da var den først ved sin Fandens Begyndelse.
12. Men saa blev vi ført til Telje Stad
for at grave den dær Kanal.
13. Dær maatte vi med Sandkærren mase;
mange finske Drengé blev helt foraset.
14. Ved Kristiansstad i Skaaneland
var vi til Krigsvalg (?) alle Mand.
15. Vi kom saa til med Dansken at fægte;
men Gud tog os dog i Varetægt.
16. At glemme Smaaland det la'r vi nok være,
hvor vi var Hungerdøden nære.
17. Hvede havde de nok i Brødet!
men Dævelen havde de selv i Kødet.
18. Men det velsignede Skaaneland,
hvor der var Brød og mer' tykt minsand,

¹ Disse Træk fremhæver Salokas S. 59.

19. end der var her i Finland at faa,
hvor vi er vokset op som smaa.
20. Jeg har ikke hørt en saa sære Ting,
og jeg har ikke set en saa grumme Ting,
21. som jeg saae dær i Skaaneland — —
22. for de kører dær i Skaaneland
det Dyr som vi malker i vores Land.
23. Grumme godt Trækdyr var det, min Tro,
og i Finland skælder vi det for Ko!
24. I Skaaneland har de Gærder af Sten,
i Lappernes Land har de Skjorter af Skind.
25. Rensdyrskindet var grumme slemt,
og ogsaa med Haar saa Fandens befængt.
26. Den sekstende Dag i Junius
begyndte en Hvervning ny for os,
27. dengang vi slap væk fra den Gravning
og fra al den Bondeskyds-agning.
28. Seksten Skilling i Banko,
som vi fik Gasje om Dagen jo.
29. Vist havde der været Sul at æde,
blot Brødet havde været lidt bedre.
30. Brødet skulde saa mangel Mand smage,
men de Horer kunde det ilde bage.

1. *Plakusie* og *Sepsholmi* kan vel næppe være andet end Blasie- og Skeppsholmen i Stockholm; Vers 2 burde da vel gaa forud. — 3. Teksten har *Takkkholmi* for *Tukholma*¹. — 5. 60 svenske Mil, 600 Kilometer, kan omtrent passe som Afstand fra Stockholm til Øresund; paa hin Tids slette Veje vilde det være en Rekord at tilbagelægge dem paa syv Dage. — 7. Danskeren kaldes her *Danski* efter svensk „Danske-n“; hedder ellers *Tanskalainen*. — 12. *Teljala* vel Södertelje vest for Stockholm, tidligere kaldt Telje; den nuværende store Kanal er først bygget 1806—19. — 25. Ordret „og desuden var det F. haaret“. Er Meningen, at Soldaternes Renskindsskjorte kradsede Huden? Vers 24 er vel aand- og spøgefuld Overgang til det ny Æmne. — 28. Tallet 16 maaske Genganger fra Vers 26. — 30. Er disse H. Egnens Kvinder eller Hærens Marketersker og løse Fruentimmer?

Læser vi Versene i Rækkefølgen 2, 1, 3, 4, 12, 13, 5, 6, 7, 10, 11, 26—28, 8, 9, 14—17, 29, 30, 18—25, vil vi vel faa en

¹ Om en Variant af Vers 3, 4, 12 med Augsburg for Stockholm og Navnet paa Teljals Plads udfaldet, se Salokas S. 53, 58 og Forf. Gamle Tiders Finland S. 8 (121).

sagligt og kronologisk tilfredsstillende Orden (kun med Smaaland som efterhængt „Minde“); men det er ikke givet, at Digteren har tilstræbt en gennemført Orden¹.

Ved Slutningen af den store nordiske Krig møder vi nogle Digte, som omtaler Danmark i Betydningen det dansk-norske Monarki. Digterne er her gejstlige Mænd; dog bruger de det gamle folkelige Runoversemaal. De synger i fædrelandsk (svensk) Aand, og det Had til Fjenden som den jævne Bondedigter fra Skaanskekrigen ikke giver mindste Udtryk for, træder her kraftigt frem. Digtene handler om Karl XII's Fald i Norge 1718; idet Monarkiet staaar som en Enhed, kaldes dette Fjendeland afvekslende Norge og Danmark (Jylland). Saaledes hedder det i Zacharias Lithovius' Sørge-digt, at Kong Karl „segnede paa Norges Eng, paa det bistre Danas Mark“, hvorefter Digteren højtideligt forbander det Land, som var Skuepladsen for Kongens Død: over „Danmarks fæle Fjælde, Norges Enge, vrange Vange“ skal der hverken falde Dugg eller Regn. Et andet Digt taler om det dræbende Skud ved Frederikshald:

Gennemboret blev hans Hjerne,
Judasfolk i Jutland vog ham.

III. Gamle danske Viser som taler om Finland

Den samme „store nordiske Krig“ affødte herhjemme en Række Gadeviser (Skillingsviser) om vore moskovitiske Forbundsfællers Sejre over Sverig². Fem af disse Viser handler om Erobringen af Finland i 1713—16; af dem er tre anonyme, to (nedenfor Nr. 2 og 5) skyldes „P. J. Ph.“ d. e. Philip Joh. Phoenixberg, i disse Aar stor Krigsvisemager, ikke ubegavet, senere paa flere Maader ikke altfor hæderligt kendt³.

Med stærk Sammendragning af de lange Titler hedder de fem Viser: 1. Sverriges Klagemaal, hvor udi forestilles dend Store Victorie som Moskoviterne 1713 erholte ved Peleknac [d. e. *Pälkäne*] Strømmen. 2. En Samtale imellem en Skaansk og Svensk Bonde om den store Victorie som General Fyrsten Gallicin erholdt i Findland over den Svenske Armee under General Arenfelts [d. e. *Arm-*

¹ Et andet mere litterært Digt paa Finsk om Slaget ved Lund 1676 er oversat fra Svensk, se Salokas S. 55. ² I „Gadeviser til den fremmede Historie 1705—1788“ og „Viser fra 1710 til 1720“, Hjelmstiernes Saml. i Kgl. Bibliotek. ³ Se om ham Werlauff, Hist. Tidsskrift III, 2, S. 1 ff.

felt's] Commando, som stod posteret ved Pilmoha og Lapola [d. e. Ilmola og Lapua (Lappo) i Østerbotten?], hvor de Svenske totaliter bleve slagne 1714 [Slaget stod ved Napue (Napo) nærmere Storkyro]. 3. En sørgelig Samtale, hvor udi forestillis den stercke Fæstning Ny-Slots Beleyring og Erobring. 4. Sverriges Klagemaal over den Moskovittiske Landgang paa Aaland 1714. 5. En Samtale imellem en Findlands Bonde og en Moscovittisk Rytter, idet hand haver erobret den længe bloqverede Fæstning Cajanienborg 1716.

Faa Maaneder efter de for Finland skæbnetunge Nederlag har Sælgedrengene hernede raabt Visetitlerne ud i Købmagergade og Brolæggerstræde. Det brede danske Publikum har gennem disse Viser kunnet faa Besked, ret detailleret og paa en behagelig Maade, men naturligvis efter russiske, farvede og frejdigt overdrivende, Meddelelser; i Slaget ved Napue, der medførte næsten hele Finlands Rømning, faldt eller forsvandt o. 2000 Finner; vor Vise 2 docerer „der blef paa Valstæden / meere end Fem Tusind Mand / som mand død der telle kand“. Til Melodi „Det sidste jeg fra Doris hørde“ kunde man blive sat ind i Russernes omgaaende Manøvre i Slaget ved Pälkäne; til Tonen „Broder, hvi er du saa mut“ oprulledes baade den store Sejr ved Napue og Nyslotts Indtagelse, medens „Maa jeg ikke kurre og klage“ præsenterede Finnernes Sorg ved den sidste Fæstning, Kajaneborgs Fald.

De tre af Viserne har ikke opdaget Finnerne som et Folk for sig; det er her „Svenskerne“ der klager, kæmper og falder. Men i Vise 3 og 5 træder Finnen særskilt frem. Samtalen føres i 3 mellem en Svensk, en Livlænder, en „Finne“ og en Gottorper; og i Begyndelsen af 5 klager en „Findlands Bonde“. Den anonyme Digter af 3 er særdeles spøgeful; han lader Finnen sige:

I kand mercke af min Flab
at jeg er en Fimmelap,
som sig reterer
fra Ny-Slot i Savolax,
den Provintz sig giver strax,
tør jeg vel parere.

Før indbildte jeg mig fri,
at mit gamle Trylleri
skulde hannem derre (d. e. fordærve),
mens han agter dette ey,
bruger Magten, gaar sin Vey,
alting bliver verre.

Hvorvidt „Flab“ sigter til Sproget eller til brede Kindben, lader vi staa hen; Finlap høres paa Dansk endnu som spøgende Betegnelse for en Finne. Finnernes Ry for Trolddom var udbredt i Evropa gennem hele 17de Hundredaar.

Og med Munterhed skildrer Vise 2 Kampen: de flygtende blev gjort „til Frecassee / Svensken raabte Ach og Vee / hvor de os nedhacker“. Golftsyn „gaf os dygtig Spege-Lax / som vi maa beklage“;

Ja, hand gjorde os det Meen,
hug af Arme, Laar og Been,
monne os saa trykke,
der laa Hest, og hist laa Mand,
hvo til Striden ride kand,
krøb derfra ved Krycke.

Den skaanske Bonde, der paahører denne Skildring, „ynker“ ham dog og raader „til at afbede Jer Fortred“.

Men ingen finsk Skjald kunde mere rammende have udmalet sit Folks Jammer end Digteren af Vise 5 lader „Findlands Bonde“ gøre det; t. Eks.:

Mine Penge til Skat er udgivet,
mine Sønner i Krigen aflifvet,
min Hustru i Pesten bortdøde,
min Ager og Eng ligger øde.

Mine Faar og Qvæg ere borte,
min Jord monne Dyrckelse skorte:
mine Marker og Gierder staar øde,
hvor af skal jeg Usle mig føde. . . .

I Palter henger mine Klæder,
paa bare Fødder jeg træder,
mig Usele fattes og Føde,
mig Tusind Gienvordighed møde.

Hvorhen skal jeg Arme mig vende?
Ach at mine Dage hafde ende,
jeg hver Dag med Redsel maa vente
at Russen min Armød vil hente.

Saa hører han af Rytterens Mund, at nu er ogsaa Kajaneborg faldet; og tilsidst sukker han:

Vore Lande vi Moscov hengifve,
som hand agter hans at forblifve:
Vi faar dem vel alderig meere?
Ach! at vi dem saa maa qvittere.

Viserne har intet tilsvarende til de vrede Forbandelser som finske Skjalde omtrent samtidigt udøste over vort Rige (S. 61); men vi havde heller ikke paa langt nær udstaaet det frygtelige som Finland maatte lide i denne Krig.

Der indtraadte derefter lange Tidens Dødvande i Forholdet mellem Danmark og Finland. Først i 19de Hundrebaar tog en livlig og venskabelig Forbindelse ved — uden at vi derfor vist egentlig har digtet ret meget om hinanden.

SPANSKE ORDSPROG

AF

JULIO GRANDJEAN

Archer Taylor's *The Proverbs* (Harvard University Press 1931) giver en interessant Udredning af, hvorledes der kan opstaa nye Ordsprog af gamle, f. Eks. af Kontrasten mellem „ung“ og „gammel“ — „Jung gewohnt, alt getan“ — og refererer, at Martha Lenschau mener, at Udviklingen kan være følgende:

Jung Engel, alt Teufel (13. Aarh.),
Junge Ritter, alte Bettler (16. Aarh.),
Junge Soldaten, alte Bettler (17. Aarh.),

som muligvis har været Model for alle senere.

Er man saaledes i sine Bestræbelser for at finde et Ordsprogs Oprindelse inde paa at søge efter den underbyggende Tankes Oprindelse, vil man i mange Tilfælde kunne blive ført langt tilbage i Tiden, og det viser sig da ogsaa, at enhver nyere Ordsprogs-Sammenligner finder stadig ældre og ældre antagelige Oprindelser til Ordsprogene.

Jeg vil tro, det maaske var muligt at finde „missing links“ til det ovenanførte Eksempel helt tilbage til Salomons Ordsprog Kap. 22 Vers 6:

„Den unge belær som hans Livskald det kræver,
da som Olding han derfra ej viger“,

og Peder Laales tilsvarende Ordsprog:

„Hvad Ung nemmer, det Gammel ej glemmer“,

som derfor ikke berigede os med nogen virkelig ny Tanke eller Billede.

Det tilsvarende spanske Ordsprog er: „det man faar med i Svøbet gaar først bort med Ligklædet“ (lo que entra con la faja sale con la mortaja).

I Hávamál og Saxo findes bl. a. f. Eks. lignende Tanker, som i Salomons Ordsprog og i Sirach, om Taaber, Daarer og om Kvinder der lokker ved Vejen, ikke at tale om, at Saxo benytter det i Prædikeren 9-4 kendte: „bedre en levende Hund end en død Løve“.

Ordsprogs-Samleren Emil Thomsen sammenstiller paa lignende Maade i „Ordsprogenes Verdensgang“ Peder Laales Ordsprog, — „Nød kender nogen Kvinde at spinde“ — med Salomons Ordsprog Kap. 16 Vers 26 — „En Arbejders Attraa arbejder for ham, da ham til Værket driver hans Mund“.

Med tilsvarende Sandsynlighed kan Peder Laales Ordsprog: „Mange Bække smaa gøre en stor Aa“ — maaske afledes fra Salomons Ordsprog Kap. 13 Vers 2 (3):

„Rig bliver den som Haandfulde samler“.

Forbindelsen er imidlertid mere paafaldende mellem Sirach's Kap. 13 Vers 3:

„Hvad skal Lerpotte have at bestille med en Kjedel, den vil støde an og hin vil sønderslaas“ —

og Peder Laales Ordsprog:

„Støder Krukken paa Stenen, saa brister hun, falder Stenen paa Krukken saa ligesaa“,

eller Salomons Ordsprog 17-28:

„Ogsaa en Daare om han tav kunde regnes for viis“

„Den som holder sine Læber til er forstandig“ —

der svarer til:

„Tagde Ganten da holdtes han ofte for viis“ — (Peder Syv) eller Salomons Ordsprog 13-20:

„Den som omgaas med viise, bliver viis“,

hvilket utvivlsomt har inspireret til:

„Omgaas med dem af hvis Selskab Du bliver bedre“ (P. Syv).

Man føler i det mindste, at de tusindaarige Tanker er de samme, og maaske har de, fordi de ikke er blevet gentaget ofte, holdt sig

ualmindelig godt gennem Tiderne, i Modsætning til andre Tanke-sprog, som ved hyppig Brug har undergaaet langt større Forandringer.

Jeg hørte en Ligtale skrevet over et af Jobs Vers, som jeg ikke kendte, men jeg genkendte derimod straks Tanken i det spanske Ordsprog:

„Der er dog Sol paa Uvejrsskyen i Horizonten“ (Aun hay sol en las bardas)

hvorimod jeg ikke saa for mig Billedet fra det danske Ordsprog:

„Vorherres Sol skinner, om der ogsaa er Skyer for den“.

Saa læste jeg Jobs Kap. 37-21:

„og nu ser man ikke Lyset, som straaler i de øverste Skyer; - saa farer et Vejr frem og renser den“.

Derpaa læste jeg Verset i den spanske Bibel, og fandt at Tanken og Emnet er det samme, men Billederne er forskellige Udførelser af dem. I det spanske Billede er Solen fremme og Uvejret langt borte, maaske driver det over; det danske er ikke dystert, men mildt — det er blot ikke klar Himmel. Begge er staaende Øjebliksbilleder, hvorimod Jobs er levende; fra det formørkede Billede af Landskabet med straalende Lys oppe i Himlen, ser man at Vinden blæser og skaffer Gennemsigtighed for Straalerne.

Der er forøvrigt to andre Ordsprog paa Spansk som minder om bibelske Tanker. Det hedder paa Spansk: „Den der spytter mod Himlen faar det i Ansigtet“ (al que al cielo escupe, en la cara le cae) og paa Dansk: „Den som spytter mod Solen, spytter sig selv i Øjnene“, medens Sirach 27-25 (28) siger: „Den som kaster en Sten i Vejret, kaster den paa sit Hoved“.

Det andet hedder paa Spansk: „Selvom Hejren flyver højt, slaar Falken den dog ihjel“ (Aunque la garza vuela muy alto, el halcon la mata) og paa Dansk: „Høg over Høg“ eller Høj over Høj“, medens Prædikerens 5-7 siger: „thi en Høj er Vogter over en Høj og den Højeste over dem begge“.

Kirkens Mænd har øjensynlig haft en meget stor Betydning for Ordsprogenes Oprindelse, Optegnelse og Formering, selvom Folkene ogsaa har haft sin Del deri.

Saavidt jeg har observeret, kan man derfor ikke med Rette tillægge Almuen al Æren for Ordsprogenes Opstaaen.

Ordsprogene har i sin Tid tjent de oplyste Klasser, saasom Kirken og Retten, til Belæring om Moral og Retfærdighed omend ogsaa til Konstatering af almene Iagttagelser.

De originale Ordsprogs Indhold bliver lidt efter lidt fælles Eje for alle Jordens Folk efterhaanden som de oversættes til et andet og derfra til et tredje Sprog o. s. v., men alle bliver de ikke lige gangbare hver paa sit Sprog.

Utallige Ordsprog er utvivlsomt bragt ind i Dansk som Gengivelser af Ordsprog der er hørt brugte paa andre Sprog, eller ligefrem som Oversættelser af Ordsprog, der er blevet kendte gennem Skrift og Tryk, vel nok ofte først paa Latin, senere paa andre Sprog.

Omend oversatte og gen-oversatte Ordsprog i forskellige Sprog svarer til hinanden, kan man neppe bestemme om de er optaget fra Græsk, Hebraisk, Latin eller andet Sprog, ej heller om Ordsprog direkte eller indirekte er naaet til f. Eks. Spansk eller Dansk; derimod kan man iagttage Afvigelser i Oversættelser eller Gengivelser, samt gradvise Forskydninger ved et Sprogs Udvikling, der kan gøre Ordsprog temmelig ukendelige for hinanden i nationale Dragter, f. Eks. rages der Gløder i det spanske: „sacar el ascua con la mano del gato“ og Kastanier i: „sacar castañas del fuego con la mano del gato“, men i begge er Kattepoten fælles. I de tilsvarende danske er der kun Tale om Kastanier, omend det i det ene er et Menneske, som bruger andres Fingre, i det andet en Abe, som bruger Kattefod. *Mano* = Haand, *Pote*. *Mono* = Abe.

„Aben bruger Kattefoden til at rage Kastanierne af Ilden“ (Peder Syvs Tillæg). Paa Engelsk er man blot *Cat's-paw* og i tilsvarende Ordsprog paa andre Sprog forekommer Hund, Krabbe, Snog.

Mange Ordsprog paa Spansk, som ret nøje svarer til andre paa Dansk eller paa andre Sprog, er universelle Ordsprog, d. v. s. Ordsprog som næsten slavisk har kunnet oversættes til ethvert Sprog, hvorimod jeg til andre spanske Ordsprog ikke har fundet noget tilsvarende. Ved at samle saadanne tilsyneladende originale regionale Ordsprog, faar man uvilkaarlig Indtryk af et spansk Særpræg, i Modsætning til det kosmopolitiske i de universelle Ordsprog.

Jeg anfører de spanske Ordsprog og Talemaader saaledes som de anvendes i Nutiden, og adskillige af dem viser Facetter af den spanske Karakter og Tænkemaade.

Fællesordsprogene er selvfølgelig paa Spansk udtrykt i andre

Billeder end paa Dansk, men Meningen kan dog være ganske den samme paa begge Sprog; thi omend Menneskene vel i Nutiden ikke er saa uens i de forskellige Lande, saa er Klima, Ernæring og Natur jo unægtelig ikke det samme, og derfor vil adskillige Ordsprog, under Bevaring af streng ordretlig Oversættelse, ikke kunne bibringe os samme Mening, som de gør paa andre Sprog.

Det hedder f. Eks. „Hellere Brød i Kærlighed, end Kylling i Græmmelse“ (*Más vale pan con amor, que gallina con dolor*). Paa Dansk lyder det tilsvarende: „Bedre er en Ret Grønsel med Kærlighed, end en fed Okse med Had“, og paa Fransk og Tysk som bogstavelig er ens: „Mieux vaut en paix un euf, qu'en guerre un bœuf“ — „Besser ein Ei im Frieden als ein Ochs im Kriege“. — Det tyske er vel en Version efter det franske, som er rimet. Det spanske er ganske vist ogsaa rimet, hvilket det danske ikke er, men alle er sandsynligvis Varianter af Salomons millenariske Ordsprog Kap. 15 Vers 17: „Bedre en Ret grønne Urter, naar der er Kærlighed hos, end en fed Okse, naar der er Had hos“.

Der findes iøvrigt et andet Ordsprog, hvori Spanien siger „Høne“, medens vi vilde sige „Kylling“ f. Eks. „Hjemme ejer Du ikke en Sardin, men ude kræver Du Høne“ — (*en tu casa no tienes sardina, y en la ajena pides gallina*), hvilket naturligvis maa oversættes som „hjemme ejer Du ikke en Sild og ude forlanger Du Kyllingesteg“, eftersom Sardinere er Hvermandskost i Spanien, akkurat som Sild jo er det hos os, og fordi en fed Høne for Spanien er en Livret, paa samme Maade som Kylling i Reglen er det for Danske. Det tilsvarende Ordsprog paa Dansk om den forlorne Storhed er: „Paa Gaden bæres Guldet rød, men hjemme ledes efter Brød“.

Det tilsvarende bibelske er: „Bedre er den som i alt arbejder, end den som spadserer stolt og manglende Brød“. Sirach Kap. 10 Vers 26 (29).

Man tænker sig de spanske Kvinder „syngende for Naalepuden“ (*cantar a la almohadilla*) — hvilket vil sige, at syngende for sig selv. Paa Dansk har vi et: „Jeg synger for mig selv“.

Det er maaske en god Udvikling af „ubi amici, esse ibidem opes“ naar Spanien siger: „I er rige — som har Venner“ — (*aquellos son ricos que tienen amigos*), og ikke omvendt. Spanierne som har været stærke i Etikette, siger alligevel „mellem Venner og Soldater holder man ikke paa Formerne“ (*entre amigos y soldados*,

cumplimientos son excusados) — paa Dansk hedder det kun: „mellem Brødre gælder ingen Rangforordning“.

Selvfølgelig undrer vi os over: „som Aaret er, skal Bægeret være“ — (cual el año, tal el jarro), men det maa da forklares, at Vinen betyder i Spanien mere et Næringsmiddel end et Nydelsesmiddel; der drikkes sjældent indtil Beruselse, altsaa betyder det: „sæt Tæring efter Næring“.

I Danmark vil man vist altid have haft svært ved at forestille sig en Ulv æde et Æsel, og der maa være noget om, at Ordsprog afpasses efter lokale Forhold, thi: „Æsel der tilhører flere bliver spist af Ulven“ (asno de muchos, lobos le comen), og det tilsvarende danske: „jo flere Hyrder, jo værre Vogt“ er rimeligvis Variationer af segnius exediunt commissa negotia plures.

Det samme apatiske Dyr benyttes i overført Betydning til at advare mod Familiaritet, naar det hedder: „Æslet ved godt overfor hvem det skryder“ (Bien sabe el asno en cuya cara rebuzna), hvortil svarer det danske: „Linde-Herrer haver gerne Ege-Svende“.

Et andet advarer mod at spøge med indskrænkede Folk „lav Spøg med Æslet, saa visker det Dig om Skægget med Halen“ — (Burlaos con el asno, daros ha en la barba con el rabo).

Det tilsvarende tyske hedder: Lasse der Geiss den Schwanz nicht zu lang wachsen, sonst schlagst sie dich ins Auge.

Naar der saaledes i spanske Ordsprog nævnes Æsel eller Muldyr, benyttes ofte i tilsvarende tyske Ged, Faar, Gris eller Ko, hvorimod Dyrene ofte i de tilsvarende danske helt erstattes med andre Billeder.

I sin Tid har Domstolene i Spanien — som for Resten ogsaa i mange andre Lande — næppe været helt paalidelige, eftersom det hedder: „har Du Pungen aaben, skal Dommen nok komme i den — (Trae la bolsa abierta, y entrárase ha en ella la sentencia), der svarer til „tit kommer fattig Mands Ret i Tasken, naar Dommeren ser Vin i Flasken, eller fanger Guld i Tasken“.

Medens danske Kvinder giver „en Kurv“ eller „en Hornske“ eller „skærer Skakhoser“, giver Spanierinden „Græskar“ (Dar calabaza).

Naar der skulkes i Spanien, siger man han har „Kyllingefeber for at faa Høne (Calentura de pollo por comer gallina)“. Høne er som sagt en Lækkerbidsken for Spanieren — vi siger: „ligge syg for Køkkendøren“.

Selvfølgelig kender man Vinens Indflydelse og har observeret: „Der er smaa Lys i Øjnene“ (Hacerle candelillas los ojos) — naar vi i lignende Tilfælde ser „Blus paa Lampen“.

Ordsprog som: „den bedste Skriver slaar Klatter“ (El mejor escribano echa un borrón) og „Selv den bedste Jæger slipper Haren fra“ (al mejor cazador se le va la liebre), svarer til vort danske Ordsprog: „Der slipper ogsaa en Aal bort fra en god Fisker“.

Det hedder: „saasnart en Konge dør, kommer der en ny“ (a rey muerto, rey puesto), paa Dansk: „Kongen dør aldrig“.

Den paa Grund af Klimaet hurtigere indtrædende Fordærvelse forstaas, naar man lærer at „Anden og Pattedrisen skal lige fra Kniven paa Spiddet“ (El pato y el lechón, del cuchillo al asador).

Medens vi siger „at være Fanden til Karl“ kræver Spanieren ikke mindre end „at være i Stand til at tælle Haarene paa Fanden“ (Ser capaz de contarle los pelos al diablo).

Alle Folkeslag kan sætte sig ind i at „sætte een Loppen bag Øret“ (echar a uno la pulga detrás de la oreja) maa foraarsage Uro og give een noget at tænke paa, selvom man med Selvbeher-skelse kan „ryste Lopperne af“ (sacudirse las pulgas) og lade som ingenting.

Sydens Folk kommer uforvarende hurtig i Affect, men de trøster sig med: „hver lille Fugl har sin lille Lever“ (cada pajarito tiene su higadito), hvori der kan opstaa Irritation, det svarer til „små Dyr have og Galde“ og at „hver Haletudse har sin Løbe“ (cada renacuajo tiene su cuajo), der reagerer paa lignende Maade.

Vi siger om den Sparsommelige: „bedre noget paa Armen end alt i Tarmen“, samme Tanke er benyttet paa Spansk om den Gerrige som hellere vil have alt paa Armen end noget i Tarmen, ifølge Ordsproget om at: „have Kødets paa Loftet og Sulten i Brystet“ (la carne en el techo, y la hambre en el pecho).

„I et godt Aar er Kernen Hø, i daarligt er Straaets Kerne“ — (En año bueno el grano es heno; en año malo la paja es grano), siger Spanieren — her mener vi: „Korn er i gode Aar Straa, i onde Aar er Straa Korn“. Det spanske gør Indtryk af at være rigtigst og da det er rimet er det maaske oprindeligt.

„Ti — den som gav, og tal — den som modtog“ (Calle el que dió y hable el que tomó), siger det spanske Ordsprog, medens det tilsvarende danske lægger mere Vægt paa at „Han skal tale,

der har faaet, og tie, som har givet“. Den spanske Tankegang er ordensmæssig, og derfor begynder Ordsproget med at tilraade Tavshed først, inden den anden taler.

Efter det Antal Ordsprog der findes paa Spansk om Oliven og om Hvidløg, kan man se, at de betyder meget for Befolkningen. Spanieren siger: „En Oliven er Guld, to er Sølv, men den tredje slaar ihjel“ (Aceituna, una es oro, dos plata, y la tercera, mata), vi siger: „Eet Æg er intet, to er sunde, tre nok, fire skadelige, fem Døden“. Jeg maa her forklare, at Oliven bruges mest til Presning af den Olie, som man steger i, og at Ordsproget advarer imod overdreven Spisning af raa saltede Oliven.

Paa Spansk erindrer man om: „den der staar sent op, maa trave hele Dagen“ (Quien tarde se levanta, todo el dia trota), hvilket svarer til „den der staar silde op bliver aldrig færdig“.

I Spanien kender man Iagttagelsen at: „upyntede Damer ser godt ud“ (las damas al desdén parecen bien) og dette Ordsprog synes jeg faar særlig Interesse, fordi Holberg har sagt „den er bedst prydet, der mindst er pyntet“. Holberg har i sine Værker benyttet saa mange italienske og spanske Vendinger, Fraser og Ord, at jeg godt kunde tænke mig, at Ordsproget har romansk Oprindelse. Det kunde minde om Juvenal og er maaske først benyttet af ham.

Det spanske Ordsprog: „Djævelen er ikke saa grim som man vil gøre ham paa Billeder“ (No es tan feo el diablo como le pintan) markerer muligvis en Reaktion mod Inkquisitionens Overdrivelser, som jeg ikke kan faa ud af Tankerne, naar jeg læser det danske, reformatoriske Ordsprog „Fanden er sortere end han afmales“.

Paa Spansk siger et Ordsprog: „Manden er Ild, Kvinden Blaar, saa kommer Fanden og puster“ (El hombre es fuego, la mujer estopa, llega el diablo y sopla), men paa Dansk hedder det tilsvarende „Horkarlen er Ilden, Horen Blaar, saa puster Djævlén til“ og heri mener jeg at spore en bestemt Tendens, saa meget mere som det paa Spansk hedder: „Lejlighed gør Tyv“ (Ocasión hace al ladrón), men i det danske Ordsprog: „Lejlighed gør Horer og Tyve“.

Paa Spansk findes desuden et Ordsprog der belærer os om følgende: „bryd Dig ikke om at Hunden hinker, eller at Kvinden græder“ (en Cojera de perro y en lágrimas de mujer, no hay que creer) og i det tilsvarende Ordsprog paa Dansk er der atter gjort

en Tilføjelse, det lyder nemlig saaledes: „Naar Hunden hinker, Horen vinker, Kvinden græder, Kræmmeren sværger, derom skal sig ingen kere“.

„Muldyr der siger „iin“ og Hustru der snakker Latin, de endte aldrig godt“ (Mula que hace „hin“ y mujer que parla latin, nunca hicieron buen fin), men i det tilsvarende danske Ordsprog er Muldyret og det lydbetegnende „Hin“ udeladt, thi hvor mange kender dem; i Stedet er optaget en Advarsel mod at give Børn Vin, saaledes hedder det: „Naar Sol ses aarle rød og fin, en Kvinde tale kan Latin, og Barnet fødes op med Vin, det bliver Skarn, er Spaadom min“.

Mon ikke Forandringerne af disse fem sidste Ordsprog kan være Udtryk for Luthers Forargelse over Forholdene i Erfurt?

I Spanien har man ikke bekymret sig meget om Fanden, derimod iagttog man at „Vorherre er ikke gammel“ (No es Dios viejo), saa var der da Haab om, at alle en Gang med Tiden kunne faa en Bøn opfyldt. Som Modsætning hertil siger vi paa Dansk: „Fanden er gammel“.

I Spanien er Tirsdag ikke nogen god Dag thi: „Gift Dig ikke og gaa ikke ombord paa en Tirsdag“ (en martes, ni te cases ni te embarques), men i Danmark hedder det underligt nok „Tirsdag er Timedag“, altsaa en heldig Dag. (Overtro-Tro).

Paa Spansk findes et Ordsprog der siger: „Vil man give Dig en god Terning, saa ræk Haanden frem“ (Cuando te dieren el buen dado, échale la mano) og dette er maaske blevet oversat til: „Naar Lykken byder Dig en Finger, saa ræk Haanden imod“. Der kan være sket en Fejltagelse, fordi en Terning hedder *dado*, medens en Finger hedder *dedo*.

Der er trods alt en lille Forskel i, naar Spanieren siger: „Glød Dig ikke før Du er færdig“ (antes que acabes, no te alabes), og vi siger: „Glød Dig ikke for tidligt“.

Som Eksempel paa, hvorledes man gennem Modsætning kan naa til samme Tanke, citerer jeg det spanske Ordsprog: „Gammel Okse pløjer lige“ (Buey viejo, surco derecho) og det danske: „Unge Stude gør krogede Furer“.

„Dryppet udhuler Stenen“ (la gotera cava la piedra) siger det spanske Ordsprog, hvilket er rigtigere end det tilsvarende danske: „Idelig Draabe huler Stenen“. Een Draabe falder nemlig ikke idelig og kan ikke udhule Sten, hvilket Dryppet kan.

„Tre Ting jager Manden hjemme fra, Røg, utæt Tag (Dryp) og en højkrøstet Hustru“ (Tres cosas echan al hombre de casa fuera: el humo, la gotera y la mujer vocinglera) siger man paa Spansk. Peder Syv siger: „Tre onde Ting i Hus, en smudsig Kakkellovn, en forsulten Kat og en forknytt Kone“. Jeg kan kun tænke mig, at gotera (Dryp) er forvekslet med *gato* (Kat) og at det ikke er oversat fra Latin. Salomons Ordsprog Kap. 19 Vers 13 siger jo: „En Kvindes Trætter er et vedholdende Tagdryp“.

Et spansk Ordsprog om de utaknæmlige Adoptivbørn siger: „Stikker Du fremmed Barn ind ad Ærmet, kommer det frem ved Brystet“ (Hijo ajeno, métele por la manga y salirse ha por el seno). hvorimod Peder Syv siger: „Stik en anden Mands Barn i Barm, og det kryber ud af Ærmet“. Adoptivbørn førtes nok tidligere ind ad et Ærme og droges ud af det andet, som Tegn paa Adoptionen.

Der er flere Ordsprog baade paa Dansk og paa Spansk om Dyr som: Hun-abe, Buk, Føl, Ged, Gris, Hare, Hest, Hund, Kat, Løve, Lam, Mus, Stud, Rotte, Ræv, Tyr, Ulv, Æsel, alene paa Spansk om Kanin, Mynde, Muldyr, og alene paa Dansk om So, Hjort, Pindsvin, Mulvarp, Bjørn, Elefant, Hingst.

Der er Ordsprog baade paa Spansk og paa Dansk om Fugle som: Allike, Due, Falk, Høne, Hane, Kylling, Lærke, Spurv, Trane, Ravn, alene paa Spansk om And, Agerhøne, Drossel, Hejre, Grib, Kapun, Irisk og alene paa Dansk om Gøg, Gaas, Gæsling, Høg, Krage, Papegøje, Stork, Vibe, Ørn samt Vildgaas.

Der er baade i Ordsprogene paa Dansk og Spansk stor Interesse for Bi, Flue, Loppe, Snegl, alene paa Spansk for Frø, Faarekylling, Haletudse, Krabbe, Kameleon, Reje, Skarnbasse, Skorpion, Væggetøj og alene paa Dansk for Aal, Flynder, Hval, Gedde, Krebs, Sild, Lus, Myg, Myre, Orm.

Paa Dansk og Spansk omfatter Ordsprogene: Blaar, Byg, Hvede, Kaal, Tidsel, alene paa Spansk: Agurk, Appelsin, Burre, Slaaen, Figen, Græskar, Hvidløg, Oliven, Pære, Ris, Salat, Æble og alene paa Dansk: Boghvede, Havre, Humle, Rug.

Vore Ordsprog synes talrigere paa Fiskearter, hvorimod de spanske nok er talrigere paa Frugt og Grønt — vel egentlig ogsaa hvad man vilde vente.

Man skulde næsten tro, at Holbergs Komedier var kendt i Spanien, eller ogsaa bekræftes hans „meget talende Barber“

udenrigs i: „Der er hverken tavse Barberer eller Kordegne med stor Forstand“ (Ni barbero mudo ni cantor sesudo).

Krybskytterne maa have været ondartede Syd for Pyrenæerne, vil man synes, naar man læser: „Skovfoged er enten halt eller enarmet“ (Alguacil de campo, cojo o manco), men til Gengæld er det beroligende at erfare at: „Sognefoged bliver den der ønsker det“ (Alcalde de aldea, séase quien quiera).

Man taler om at „komme med Fødderne i Hænderne til de galiciske Dommere“ (A jueces galicianos, con los pies en las manos), hvilket refererer til Gavefjerkræ sammenholdt om Fødderne og saaledes overrakt til Dommeren. Det vil dog ses, at der blev taget Forholdsregler til Uvæsenets Bekæmpelse ved at: „Aarlig forflyttet Dommer følger den lige Sti“ (Juez cadañero, derecho como sendero).

Ganske nøjeregnende i Opfyldelse af ens Forpligtelser maa man være i Spanien, thi man siger: „der mangler ikke et Haar“ (No falta un cabello).

I Nutiden da Ungdommen gaar barhovedet vil man lægge Mærke til at: „tosset Hoved vil ikke have Hue paa“ (Cabeza loca no quiere toca); „toca“ (Betegnelsen for Hovedbeklædning) skal stamme fra et cimbrisk Ord „toc“.

Nægtes kan det ikke, at der mellem Madrilenerne træffes taabelige Pralhalse, der ved første Forestilling kan sige: „Selvom De ser mig med denne Kappe, har jeg en anden paa Landstedet“ (Aunque me veis con este capote, otro tengo allá en el monte) — som han neppe har — eller „Jeg har en god Jakke i Frankrig“ (Buen jubón me tengo en Francia).

Den Livsglade sammenligner Spanien selv med „at være som et Par Castagnetter“ (Estar como unas castañuelas).

Spanieren er i Almindelighed ikke mere katolsk, end at det kan knibe for ham „at komme i Himlen med Støvler og Tøj paa“ (Irse al cielo calzado y vestido), det som kun de dydigste opnaar.

Paa Spansk kaldes mandlige og kvindelige Husvenner, som har staaet Fadder til Børnene „compadres“ og „comadres“. De er Genstand for megen Spøg og kaldes i Forhold til Barnet for „padrinos“ og „madrinas“, men det er som intime Medfaddere, at man siger om dem „naar Gudmødre skændes, siger de hinanden Sandheder“ (Riñen las comadres, y dícense las verdades).

Compadres derimod er Utilitarer — Compadre! en éste pueblo no hay sino dos inteligentes, tu eres el uno y sabes quien es el otro. —

Medfadder! her paa Bjerget er der kun to kloge, Du er den ene og Du ved hvem der er den anden. —

Der er gode Iagttagelser i følgende Ordsprog: „at løbe som en Hest og standse som et Faar“ (Corrida de caballo, y parada de borrico), thi Modsætningen skal vise den bratte Overgang; eller at den „overmætte Ko laver Seng af Halen“ (la vaca harla, de la cola hace cama), uden at tænke paa eller ænse Fluerne.

Ogsaa paa Spansk kender man Svigermødres Egenskaber; der ankes over at „man skal give Kredit paa Medgiften, men faa Svigermøderen kontant“ (Dote, fiado, y suegra, de contado), thi: „selvom Svigermøder er af Sukker er hun ikke god“ (Suegra, ni aun de azúcar es buena), og et tredie Ordsprog siger: „Lad ikke Svigermøder eller Svigerinde se det spildte Mel“ (Harina abalada no te la vea suegra ni cuñada).

Det bliver øjensynligt, at ikke alle spanske Ordsprog har Gyl-dighed i Nutiden, naar det f. Eks. hedder: „Hustru og Høne skal ikke gaa længer end til Naboens Hus“ (La mujer y la gallina, hasta la casa de la vecina).

Man har ogsaa de sædvanlige Ordsprog om det rent umulige, som at „skære Skiver af den Suppe“ (haz de ese caldo tajadas), „naar Hønsene lader Vandet“ (Cuando meen las gallinas, „naar Frøen faar Haar“ (Cuando la rana tenga pelos) og „lave et Rævens Testamente“ (el testamento de la zorra).

Spanieren har baade et negativt og et positivt Ordsprog om at være daarlig hjulpet, naar det hedder: „Gud giver Bussemænd til den der ikke har Lommetørklæde“ (da Dios mocos al que no tiene pañuelo) og „Gud giver Lommetørklæde til den som ikke har Næse“ (da Dios pañuelo al que no tiene narices).

Hvidløg har i Spanien Ry for at virke dræbende paa netop de Baciller som er skadelige, og det er derfor ikke smaa Mængder der fortæres, hvilket indirekte fremgaar af Ordsproget: „naar der er for mange Hvidløg i Morteren kan Støderen ikke knuse“ (muchos ajos en un mortero, mal los maja un majadero).

Det er muligt, at der skjuler sig en fjern Forbindelse mellem dette og Salomons Ordsprog 27-22: „Dersom Du vilde støde en Daare i Morteren midt iblandt Gryn, skal hans Daarskab dog ikke vige fra ham“ idet baade „Hvidløg“ og „Støder“ paa Spansk ogsaa betyder Daare.

Drikkevandet har man ikke altid bekymret sig meget for, til-

dels fordi man stiller sin Tørst i Vin med lidt Vand, men man er da klar over, at Præsten skal tilkaldes for at velsigne en ny Brønd og deraf Ordsproget: „Vandet maa fejle noget, naar det velsignes“ (algo tendrá el agua cuando la bendicen).

Er der nogen større Realitet i at: „Den en Bedstefader opdrager, bliver aldrig god“ (criado por abuelo, nunca bueno), saa er det jo uheldigt, at mange Familier i Spanien lever sammen med Bedstefaderen, efter et patriarkalsk Styre. Spanien af Overklassen staar som bekendt temlig sent op og spiser til Middag om Aftenen Kl. 8^{1/2}—9. Til den Magelige siger man: „smid Kul paa og blæs og væk mig Kl. 12“ (Echa carbón y fuella y llámame a las doce), eller: „vil Du have et godt Rygte, saa lad ikke Solen skinne paa Dig i Sengen“ (si quieres buena fama, no te dé el sol en la cama).

Det spanske Folk har i Hispanoamerica haft stor Erfaring for: „fremmede Lande er den dygtige Mands Fædreland“ (al buen varón tierras ajenas su patria le son).

Archer Taylor mener, at Wellerismer er forholdsvis sjældne i romanske Sprog og næsten ukendte i Spansk.

Wellerismerne som er opkaldt efter Sam Weller, kendt i Dickens Pickwick Papers, omfatter en Person som talte, f. Eks. „baade Oste er gode, sagde Munken, stik dem kun i Sækken“ —, dette er maaske dækket af følgende to spanske Ordsprog: „stop mig Kurven fuld af det der ikke koster meget“ (de eso que poco cuesta hinchame la cesta) og „noget er Ost, for det sælges efter Vægt“ (algo es queso, pues se da por peso), endvidere „jeg holder mig til venstre, sagde Manden, han var kejthaandet“. „Det er den højre, og saa gav han ham Kejten“ (Esa es la derecha, y dábase con la zurda), „klip mig Skægget og jeg skal frisere Dig“ (Hazme la barba, hacerte he el copete), hvilket er ædlere end „Smeden sagde til Præsten: Kristn mig mit Barn, og jeg smeder Dig et Plovjern“.

Af de tre ovennævnte Wellerismer paa Dansk synes det mellemste at svare til et spansk frase proverbial, hvori Omtalen af hvem der sagde det, ikke findes. Hvis der ellers er Forbindelse mellem begge Ordsprog om Kejten, er det netop forstaaeligt, at det danske indeholder „sagde Manden“, da vi ejer mange Wellerismer, medens de mangler paa Spansk, som ganske rigtig er ukendt med Wellers Form.

Der findes derimod paa Spansk nogle Fabel-Ordsprog, nemlig

om hvad man forestiller sig at Dyr og Ting kunde have tænkt og talt, f. Eks. „Skarnbassen sagde til sine Børn: kom her mine Blomster“ (Dijo el escarabajo a sus hijos: Venid acá, mis flores), „Alliken sagde til Ravn: flyt Dig, Du smitter af“ (le dijo el grajo al cuervo: Quitate allá, que tiznas), „Lad os pløje, sagde Fluen til Oksen“ (Aramos dijo la mosca al buey) og „Stegepanden sagde til Gryden: Flyt Dig Du Sort rumpe“ (Dijo la sartén a la caldera: quitate, allá culinegra).

Uagtet der i Biblen ikke findes typiske Wellerismer, er det muligt, at Datid-Formen „sagde han“ stammer fra Nutids-Formen „siger“ der kendes f. Eks. i Salomons Ordsprog Kap. 20 Vers 14, „det duer ej, det duer ej, saa Køberen siger, og naar han gaar bort, han sig roser“.

Taylor mener, at Wellerismer opstaar af Ordsprog, men det omvendte er maaske ogsaa muligt, eftersom denne samme Tanke gaar igen i: „hvo noget foragter, han vil købe det“.

Det er sagt, at Wellerismerne er maliciøse i Modsætning til almindelige Ordsprog, som er belærende og moralske og at Wellerismer forener et slaaende Udbrud med et upassende Billede, men ingen af Definitionerne er helt udtømmende for den Slags jævnførende Ordsprog.

Jeg har ikke umiddelbart Indtryk af, at der nogensinde har været megen direkte Vekselvirkning mellem spanske og danske Ordsprog, og dog er følgende Ordsprog fra Peder Laales Samling 1506 maaske oprindelige, enten paa Spansk eller i nordisk Sprog, eventuelt det sidste for P. L. 1184, P. L. 157, P. L. 251 og P. L. 412's. Vedkommende.

Hvordan blev du skaldet? Haar for Haar faldt af.

Comó te hiciste calvo? Pelo a Pelo pelando.

Et Haar og andet gør Bonden skaldet. (P. L. 117)..

Gaver bryder Sten.

Dádivas quebrantan peñas.

Mude bryder Sten. (P. L. 1184).

Døde og Fraværende har ingen Venner.

A muerto e idos, no hay amigos.

Døde er død Mands Venner. (P. L. 157).

Det er en daarlig Fugl, der gør i Reden.

Pájaro de mal natío, el que se ensucia en el nido.

Det er en ond Fugl som skider i sin egen Rede.

(P. L. 231).

Naar en ikke vil, kan to ikke skændes.

Cuando uno no quiere, dos no riñen.

Sjælden volder Een, at to trættes. (P. L. 251).

Under Hvergarnet er der noget andet.

Debajo del sayal, hay ál.

Der sidder tit et fint Hjerte under en grov Vennike.

(P. L. 412).

Rebet gaar altid itu hvor det er svagest.

Siempre quiebra la sogá por lo más delgado.

Hvor Traaden er svagest der brister den. (P. L. 189).

Paa Spansk betyder dette sidste, at den stærke altid faar Bugt med den svage, men Koch forklarer, at det samme skal betyde — man maa ikke overanstrenges nogen.

Det viser sig ved en Optælling af de spanske Ordsprog, til hvilke jeg mener at have fundet lignende danske Ordsprog, at Peder Syv har 144, Peder Laale 31, Dansk Ordbog (Vid. Selsk.) 26, Moth 15, Molbech 11 o. s. v., ialt med andre ca. 289 af 769 spanske Ordsprog, som jeg har oversat. Sammenligningen er selvfølgelig ikke udtømmende. Ca. 150 af samme 769 Ordsprog har jeg truffet paa andre Sprog og saadanne opfatter jeg som virkelig universelle.

KULTUR OG FOLKEMINDER

NORDISK KULTUR.

Nordisk Kultur XXIV. A. Idrøtt och lek. Utg. av Johan Götlind.
B. Dans. Udg. af H. Grüner Nielsen. Kbh. 1933. I. H. Schultz.¹

Efter en historisk Indledning om Idræt og Leg i Norden følger en omfattende Litteraturfortegnelse over hertil knyttede Arbejder, trykte og utrykte, fra Danmark, Sverige, Finland, Estland, Norge, Færøerne, Island og Slesvig-Holsten samt Angivelse af de vigtigste Værker af lignende Art fra Tyskland, Nederlandene, Frankrig og de britiske Øer. Hertil kommer desuden en Del Arbejder, som nævnes i Noter efter de særlige Kapitler i Bogen.

Dr. Götlind har forsøgt en ny Inddeling af Legene. Han skelner mellem I: Idrætter og Friluftsslege og II: Selskabslege. Den første Afdeling deles i individuelle Idrætslege og Lege i Hold. Af individuelle Friluftsslege nævnes 14 Grupper: *Vaabenøvelser*, hvortil regnes Fægning, Bueskydning, Spydkast og Kast med Sten med og uden Slynge, *Brydning*, hvorunder vi hører, at G. har fundet Glima, den islandske Bæltebrydning, ogsaa i Sverige og Finland; den svenske Glima gaar under Navnet *byxkast* eller *bältag* og er kendt fra flere Landskaber; i Finland kendes den under Navnet *kasta bältkast* eller *ta bältag*. Fremdeles henregnes til samme Gruppe *Benkamp*, *Knytnævekamp*, *Haardhedsprøve*, *Trækkamp*, *Løftning*, *Smidighedsøvelser*, *Klatring*, *Løb*, *Spring*, *Kast*, *Svømning*, *Skøjteløb*, *Skiløb* samt *Ridning*. Mange af disse Øvelser har vi samlet her i Danmark under Navnet Folkelege.

Den anden Afdeling: Holdlegene deles i Kamplege, Løbelege, Boldlege og Kastelege med andre Redskaber end Bold (Pind, Keglespil, Trille o. a.).

Af Selskabslegene behandler G. kun saadanne uden Sang. Om Sommeren samledes man til disse Lege i det Fri, ofte paa bestemte Legepladser, om Vinteren i Legestuer, der i Danmark kaldtes Julestuer. Mange af Selskabslegene var stærkt dramatiske. Det var undertiden hele smaa Skuespil, der opførtes. Man legede Frieri, Bryllup, Barselgilde og andre Højtideligheder, man syslede med Hverdagens Arbejde o. lgn.

¹ I Anledning af Anmeldelsen af Nordisk Kultur IX (DSt 1931 pag. 187) har Arkivar H. Grüner Nielsen oplyst, at han oprindelig havde paataget sig at skrive om færøske Folkeviser, men at han paa Grund af Sygdom ikke havde faaet Afsnittet færdigt til den lovede Tid og derfor bedt Prof. Liestøl om at skrive det.
Red.

Herhen hører Blindebuk, Gemmelege (gem Bælte) o. a. samt de blodige Hekselege (Fru Sole), Paapasselighedslege, Gættelege, Panteløsningslege o. a.

Med stor Tilfredshed fordyber man sig i Dr. G.s Afhandling, thi man faar hurtig den Overbevisning, at her taler en Mand, der ved selvstændigt Arbejde i Marken, ved Studium i Arkiverne og paa anden Maade har erhvervet sig en enestaaende og sjælden Kyndighed i Legenes Mysterier. Paa de godt halvhundrede Sider — mere har ikke været stillet til Raadighed — har Forf. af et stort Materiale fremdraget en Del karakteristiske Prøver af Nordens Idrætter og Lege af vidt forskellig Art.

Beskrivelsen af Legene er kort og klar og støttes af talrige Billeder hentede fra vidt forskellige Lande og Tider, fra gammelægyptiske Klippegrave, fra Guldhornene, fra Olaus Magnus, fra Grønland og — uden fremmed Pynt — i den Dragt, hvori man træffer dem i Landsbyen den Dag i Dag, fra Almuens fra Fædrene nedarvede gamle Lege.

Den øvrige Del af Bogen optages af *Sanglege* af S. Tvermose-Thyregod. T. afgik dog ved Døden før han blev færdig med Udgivelsen. Arbejdet blev fuldført af Dr. phil. S. Blöndal og Cand. mag. H. Grüner Nielsen. Efter et kort Afsnit om Legetøj og *Spil* af fil. lic. S. Svensson kommer *Dans* i Sverige af fil. lic. Ernst Klein, i Danmark, paa Færøerne og i Norge af Grüner Nielsen og paa Island af S. Blöndal.

† Fr. Knudsen.

OG VILDE ERTERNE SIG SAMME DAG EY MÆNGE.

Denne tredjesidste verslinje i „Peder Paars“ betegner det åbenbart som et ondt varsel, at ærterne ikke vil koge ud. Men før soda blev en husholdningsartikel, og det er vel endnu næppe hundrede år siden, var det ikke så let en sag at koge gode ærter. De skulde koges i blødt vand, helst regnvand. Hvor vigtigt det var at få blødt vand hertil, fremgår af en tordenvejrsskildring, som findes et sted, hvor man næppe vilde søge den, i Baggesens „Odins Reise til Dovre eller Poesiens Oprindelse“ (Ungdomsarbejder 1791, I s. 100 f.):

Som i et Tordenveir, naar fra de brystne Skyer
Et Hav uventet styrter ned
Paa Bondens Huus, med stor Geskæftighed
Familien af Stuen flyer
I Gaarden hist og her omkring,
Een med en Spand, en anden med en Saae,
Een med en Strip, og een med ingen Ting,
For alle Regnvand i en Hast at faae
I alle Kar, endskiønt de stundom alle
Med Rædsel høre Tordnens høie Knald
I Luften mellem Lyn i Lyn at skralle,
Hver ventende sin Død i næste Skrald;
Saa vimse de dog alle ud og ind,
Og Haab om anden Dags velkaagte Erter
Opliver deres skrækopfyldte Sind
Og skaber Mod i de forkyste Hierter; — —

Baggesens skildring gör indtryk af, at han har oplevet en sådan jagt efter regnvand, og det, at regnvejret bestemmer næste dags middagsmad, lyder ikke utroligt. I den gammeldags bondehusholdning, hvor man havde, hvad der skulde bruges til middagen, i huset, bestemte omstændigheder også ellers, hvornår en vis ret skulde forekomme. Kælvede en ko, var råmælkspandekager mange steder en given middagsret næste dag. Så den tanke, at et godt regnskyl skal bruges til at få velkogte gule ærter næste dag, er slet ikke urimelig.

Marius Kristensen.

FRA SPROG OG LITTERATUR

„GULDMAGEREN“.

I 1823 udkom der i Halle en „Geschichte der Alchemie“ af Karl Christoph Schmieder, Doktor der Philosophie und Professor zu Kassel. Forfatteren skriver her om Guldmagere og Guldmerkunsten fra de ældste Tider til op mod hans egen Tid. Det er et lærd Værk; men fuldt af spændende Historier om Guldmagernes Liv og Færden.

Schmieder tror selv paa Muligheden af at fremstille Guld og kommer efter sine historiske Undersøgelser til det Resultat at: es giebt ein chemisches Präparat, durch welches andere Metalle in Gold verwandelt werden können.

Denne Bog har Interesse for dansk Litteraturforskning, fordi den er en af Kilderne til Hauchs Roman „Guldmageren“ fra 1836.

Hauch siger i Fortalen til Romanen, at han har benyttet Vink, der forekommer i Guldmagernes Skrifter. Disse Ord indeholder ikke nogen Paastand om, at han har læst de alkemistiske Værker, og der findes da heller intet i Romanen om Alkemi og Alkemister, der ikke skyldes Schmieders Bog; og dens Indflydelse indskrænker sig ikke til Enkeltheder; men den har bidraget til at give Romanen dens Form og skabe dens Personer.

Vi vil i det følgende søge at udrede Forholdet mellem de to Værker.

Man kan ligefrem genfortælle store Afsnit af „Guldmageren“ med Schmieders Ord. Saaledes staar der hos denne S. 331: Philip Jakob Güstenhöver . . . war Bürger und Goldschmied zu Strasburg. Zu ihm kam ein Fremder, welcher sich Hirschberger nannte. . . . Der Fremde arbeitete etwas in Güstenhövers Werkstatt.

Begyndelsen af Hauchs Bog kan gengives med næsten de samme Ord: Dr. Rosenfeld var Borger og Kemiker i Dresden. Til ham kom en Slægtning, der hed Theodor Hirschberger for at gaa ham til Haande i hans Laboratorium.

Hauchs Dr. Rosenfeld er en Hader af Alkemi og har i den Anledning lagt sig ud med sin tidligere gode Ven Hofapotheker Werner, der mente, at det var muligt at lave Guld. Hos Schmieder (S. 516) omtales netop en Hofapotheker Werner, der levede i Dresden paa August den Andens Tid, altsaa paa den Tid og det Sted, hvor Hauchs Roman foregaar.

En Dag modtager Rosenfeld Besøg af Guldmageren de Geer. Deres Samtale kommer til at dreje sig om Alkemi, og der fortælles forskellige Guldmagerhistorier, der alle findes hos Schmieder (se Fodnoten).

Vi vil nøjes med at omtale en af dem, der hos Schmieder tager sig saaledes ud:

Cornelius Martini, Professor der Philosophie zu Helmstädt, . . pflegte in seinen Vorlesungen gegen die Alchemisten zu Felde zu ziehen, weil das eben ein vielbesprochener Gegenstand philosophischer Spekulation war. Als er einst vom Katheder herab die Unmöglichkeit der Metallverwandlung in allen Beweisformen dargethan hatte, trat ein fremder Edelmann hervor, welcher pro hospite zugehört hatte, und bat um Erlaubness, aus Gründen der Erfahrung zu opponieren. Er verlangte ein Kolenbecken, einen Schmelztiegel, und ein Stück Blei, tingirte es auf der Stelle in Gold, und reichte dieses dem Professor mit den Worten: Solve mihi hunc Syllogismum! Widerlege mir diesen Beweis.

Hauch genfortæller Historien paa sin Maner:

„Martini var Professor i Philosophien og havde . . et indgroet Had til den ædle Guldmagerkunst; da han nu engang paa Cathedret efter Sædvane ivrede heftigt derimod og søgte at bevise Unuligheden deraf med mange kunstige og ziirlige Argumenter, traadte en Adelsmand frem iblandt Tilhørerne og bad om Tilladelse til at opponere. Hans Opposition bestod i, at han lod hente en Smeltedigel, et Stykke Bly og nogle Gløder, hvorpaa han ved Hjælp af et Pulver, som han havde hos sig, for alle Tilhørernes Øjne, forvandlede Blyet til Guld, hvilket han rakte Professoren med de Ord: solve mihi hunc syllogismum, hvorefter han gik og overlod til den kløgtige Professor efter alle Logikens Regler at afbevise Sagen saa godt, som han formaaede“.

I den Værtshusscene, der er Indholdet af 9. Kpt. af Romanen, fortælles der ligeledes en Del Guldmagerhistorier hentet fra Schmieder; men det er unødvendigt at komme nærmere ind paa dem, vi nøjes med at henvise til Fodnoten.

Men dette er alt sammen Enkeltheder, der ikke berører Romanen som Helhed; det gør derimod den Historie, som Schmieder fortæller om den falske Adept Bötticher (se S. 471).

I 1701 var Johan Friedrich Bötticher Apothekerlærling i Berlin. I sin Fritid foretog han alkemistiske Eksperimenter og kaldtes derfor for Spøg Laboranten. Samme Aar besøgte Adepten Lascaris Berlin „im Aufzuge eines Mannes vom Stande, um alles schenswürdige zu sehen“. Han stiftede Bekendtskab med den unge Laborant og fandt Behag i ham, fordi han interesserede sig for Guldmagerkunsten. Umiddelbart før sin Afrejse betroede Lascaris ham, at han var en virkelig Adept og skænkede ham en Tinctur med Anvisning paa, hvorledes han skulde bruge den. Han paalagde ham at vente nogle Dage, før han prøvede den; men saa skulde han vise Resultatet til alle, „damit man in Berlin die Alchemisten nicht mehr Narren schelten“. Bötticher forsømte ikke at gøre Brug af Tincturen, der virkelig var i Stand til at forvandle uædle Metaller til Guld. Bötticher var taabelig nok til at give det Udseende af, at han var en virkelig Adept, der selv forstod at fremstille Guld-tincturerne; man bliver opmærksom paa ham ved Hoffet, og Kongen beslutter at sikre sig den formentlige Guldflugt. Han bliver imidlertid ad-

varet i Tide, flygter og kommer til Dresden, hvor August II, der ligesom Kongen af Præjsen tror, at han kan lave Guld, ophøjer ham i Adelstanden. I to Aar lever Bötticher nu i Dresden, slaar om sig med Penge og fører et stort Hus. August II lader ham bevogte; Böttichers seks Tjenere er Kongens Spioner. Man afventer roligt det Tidspunkt, da hans Tinctur slipper op, og han skal til at tilberede noget nyt. Saa vidt var han kommet i 1703. Nu bliver han fængslet paa Fæstningen Sonnenstein, hvor man vil bringe ham til at lave Guld, dette mislykkes naturligvis for ham; men til Gengæld opfinder han under sine forgæves Forsøg først det brune Jaspisporcelæn og senere det hvide. Som Følge heraf faar han Lov at vende tilbage til Dresden, bliver gjort til Rigsbaron og dør 1719.

Under hans Fangenskab har Lascaris forsøgt at befri ham. Schmieder fortæller mange spændende Historier herom; men det hører ikke her hen.

Ligheden med Hauchs Roman er slaaende: Dr. Rosenfelds unge Laborant Theodor vinder den jødiske Adept de Geers Venskab ved at redde ham fra at blive arresteret. De Geer giver ham noget af sin Guldtnctur. Hoffet i Dresden bliver opmærksom paa ham, og August II gør ham til Friherre. En Tid lever Theodor Adels tomme, ødsle Liv; man han er klog og ærlig nok til ikke at udgive sig for Adept. Naar Kongen lader ham udspionere, er det fordi man haaber gennem ham at fange den virkelige Guldmager.

Lascaris, der ogsaa optræder i Hauchs Roman, er en historisk Person. Schmieders Beretning om ham kan sammenfattes saaledes: I Begyndelsen af det 18. Aarh. optraadte der i forskellige af Europas Storbyer en Mand, der kaldte sig Lascaris. Han var den Gang i sine bedste Aar og fortalte, at han var Græker af Fødsel og Forstander for et græsk Kloster. Han medførte Dokumenter fra Patriarken i Konstantinopel, der bevidnede hans Udsagn, og Formaalet med hans Rejse skulde være at indsamle Penge til Løskøbelse af kristne i tyrkisk Fangenskab. Han vakte Opsigt ved at skænke til de fattige langt mere, end hans Indsamlinger indbragte ham. Han skildres som en Mand med en behagelig Optræden, selskabelig og munter, med en levende Interesse for at lære de forskellige Hovedstæders Seværdigheder at kende.

Den egentlige Hensigt med hans Rejser var imidlertid, som vi har set under Omtalen af hans Forhold til Bötticher, at udbrede Troen paa Guldmagerkunsten; men for at undgaa Forfølgelser optraadte han under forskellige Navne og Forklædning og foretog sjældent selv Metalforvandlinger i Vidners Nærværelse; men lod andre gøre det, naar han selv var langt borte; og han vendte kun sjældent tilbage til det Sted, hvor han en Gang havde været.

Hauch skildrer Lascaris næsten med de samme Ord (Se Sml. Rom. og Fort. 3 Side 234): „Før jeg (de Geer) kendte ham, havde han, klædt som en græsk Tiggermunk, i lang Tid rejst om med en Collect for at indsamle Penge til christne Slavers Befrielse. Ved denne Lejlighed var det først, at han antog Navnet Lascaris, som han siden for det meste kaldte sig“. Samme Side: Til andre Tider paadrog han sig Skinnet af en nysgjerrig Reisende og gik ind i Apotheker og Laboratorier, hvor han gav

sig i Samtale med unge Mennesker. Han ledte her undertiden selv Talen hen paa Guldsmagerkunsten og foranledigede Forsøg, under hvilke han overraskede Vedkommende med sin hemmelige Kunst; men før Guldet var færdigt, var han da for det meste langt borte.

Naturligvis tager Hauch ikke uden videre Lascaris, saadan som han forefinder ham; han laaner blot det Ydre, det Indre lægger han til af sit eget. Dette gælder især den Naturfilosofi, han tillægger Lascaris. Den er i Virkeligheden Hauchs egen, saadan som vi kender den fra hans Levnedsbog og f. Eks. fra „Hamadryaden“. Det var hans Ungdoms Livsanskuelse, der lidt efter lidt afløstes af Kristendommen, hvori han dog først sent fandt Hvile.

De Geer er neppe nogen historisk Person, i hvert Fald omtales han ikke hos Schmieder; men han er morsomt nok opstaaet paa den Maade, at Hauch har delt sin Viden om Lascaris i to Dele, og af den sidste Del og noget mere har han skabt de Geer. Hvad Schmieder fortæller om Lascaris og Bötticher er jo i Romanen anvendt paa de Geer og Theodor Hirschberger. Denne Deling har ogsaa sin Grund i Schmieders Fremstilling; han giver nemlig to forskellige Billeder af Lascaris, det nylig omtalte fra hans bedste Aar, og saa et løst skitseret fra hans Alderdom. Side 500 skildres han som „ein stiller frommer Greis“, hvilket jo nok kan passe paa de Geer; men nærmere de Geer staar dog den Benjamin Jesse, som Schmieder omtaler (S. 523), og som Hauch nævner paa en af de sidste Sider af Romanen. Schmieder siger: Er war von Geburt ein Jude, im Herzen aber ein Christ; denn er ehrte unseren Heiland. Er war ein leutseliger Mann, tat Vielen wohl im Stillen.

Ogsaa Hauchs de Geer er Jøde, og hans Fornavn er — som Jesses — Benjamin. Hauch antyder, at de Geer og Jesse er en og samme Person. Heraf og af visse Elementer i Hauchs eget Sind er da hans evigt vanderende Ahasverus blevet til.

Dette maa vel være tilstrækkeligt til at bevise, at Schmieder er Hauchs Kilde, og til nogenlunde at klargøre Schmieders Betydning for Hauchs Værk¹.

Louis Pedersen.

NOGLE OPLYSNINGER OM AAKJÆRS DIGTE.

Skønt det er som Lyriker, Jeppe Aakjær er mest kendt, og det er som Versdigter, hans Navn vil leve gennem kommende Aarhundreder, fylder hans Digte dog forholdsvis lidt kvantitativt i hans omfangsrige Forfatterskab, der består af 1032 Numre². Og som det vil ses af de Op-

¹ Til yderligere Oplysning tilføjes her en Række Henvisninger fra „Guldsmageren“ (Samlede Rom. og Fort. 1904) til Schmieder. H. 23, S. 516, 471 ff. H. 47 f. S. 171 ff. H. 49, S. 387 f. 340. H. 83, S. 515 f. H. 88, S. 439 ff. H. 88, S. 439, 397. H. 89, S. 399. H. 90, S. 497 f. H. 92 f., S. 521. H. 152, S. 389 ff. H. 219, S. 197 ff. H. 228, S. 484 ff. H. 231, S. 521. H. 233, S. 177. H. 348, S. 390 ff. H. 407, S. 467. H. 427, S. 523 ff. H. 432, S. 522 f.

² Mit Regnebræt I (1919) indeholder 756 Numre, Mit Regnebræt II (Fra Sallingland til Øresund 1932, 160—170) består af ialt 276 Numre.

tællinger, Prof. C. Raunkiær har foretaget i sin lærerige Bog: „Hjemstavnsloraen hos Hedens Sangere Blicher og Aakjær“ (1930), 6—17, er der i det hele taget slet ikke så få danske Digtere, hvis Produktion i bunden Stil fylder en hel Del mere end Aakjærs, hvad Vers- og Sideantal betræffer, men så har Aakjærs Vers jo til Gengæld indre Værdier, der bevirker, at hans Lyrik måske ingensinde vil kunne overgås.

Jeppe Aakjærs „Samlede Digte“ I—III (1930—31), „Spildkorn“ (1931) og „Digte og Noveller“ (1932) fylder c. 1100 Tryksider. Ialt er der offentliggjort 732 Digte af ham, deriblandt adskillige ganske korte, på nogle få Linjer eller et Par små Vers. Af længere, fortællende Digte på fem og over fem Sider har Aakjær kun skrevet følgende tyve: Studentersamfundets Ruskantate, Jakob og hans Sønner, Paa Hedens Høje, De unges Forening, Bjærgmands-Snak, To Forkyndere, Vor Barndoms Bæk, Da æ Bjærmænd kam, Zachæus, Esper Tækki, Gammel Johannes hans Nøjesvis, Jens Hvas, Mor ved Brønden, Povl med den tunge Skovl, En Daad, Hejmdals Vandringer, Bonden og hans Jord, Den slemme hans Prokuraator, Dødningsuhr og Ot'dagsværk, Skyggemoreller. — Af disse tyve Digte er de to længste: Hejmdals Vandringer (31 Sider) og Esper Tækki (27 Sider)¹.

Af sine Oversættelser fra fremmede Sprog (fra Burns, Frödings, Heines, Goethes, Sivles o. a. Forfatterskaber) har Aakjær fået trykt 92 Digte², men der findes på Jenle en hel Del utrykte Oversættelser, som Aakjær ikke naaede at få givet en for ham tilfredsstillende Form.

Aakjærs trykte Digte hidrører fra Tiden 1885 (Vinter) til ¹³/₂ 1930, ialt 45 År³. Da han under de allerfleste af sine Arbejder i bunden Form har føjet Dato og År for Affattelsestiden, er man i Stand til temmelig nøje at følge ikke alene Tilblivelsestiden for Hovedparten af Digtene, men også det Arbejdstempo, hvorunder Aakjær skabte sine Vers. For Forskningen er en litterær Akkuratessé som den, Aakjær besad, af ikke ringe Betydning. Hertil kommer, at han også har ydet værdifulde Bidrag til Oplysning om sin Digtning i sine Erindringer (hvoraf bliver offentliggjort ialt fire Bind) foruden adskillige andre Steder i sit Forfatter-skab⁴. For Aakjær, der var et udpræget Ordensmenneske og tillige litteraturhistorisk Forsker, var det en Fornødenhed at have Rede på alle Detailler i sin Digtning.

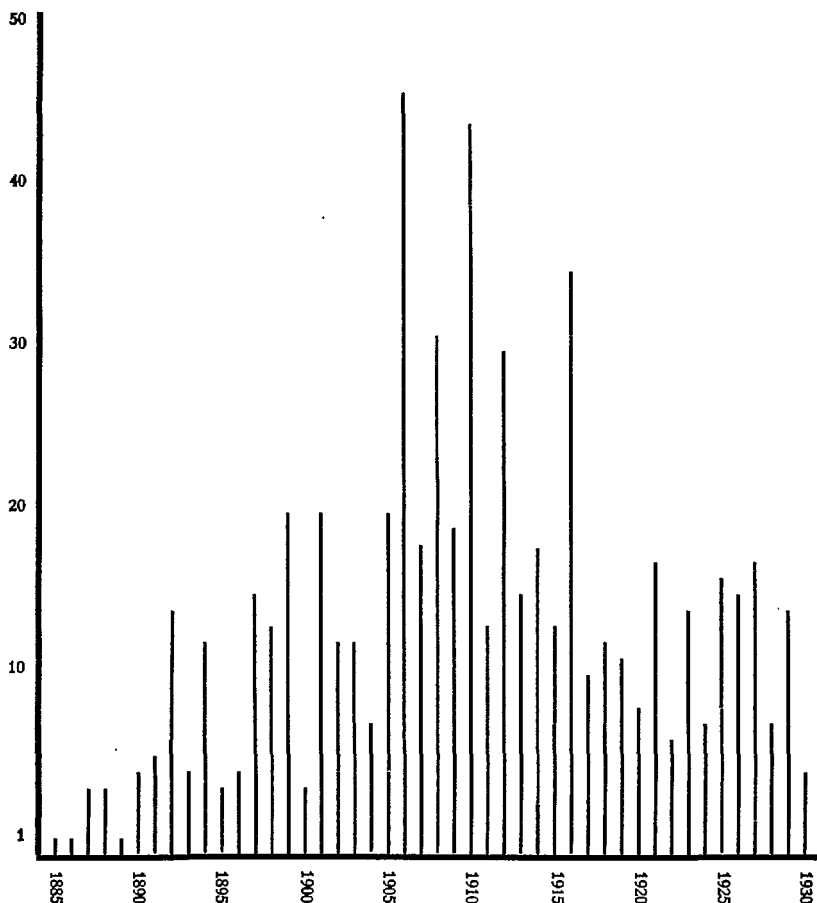
Det største Antal Digte, Aakjær har skrevet noget År, er 1906, sikkert den Tid, da hans lyriske Evner naede deres Højdepunkt. Efter 1906 følger 1910 med 44 Digte. Som det vil ses af hosfølgende grafiske Fremstilling af Produktionskurven i Aakjærs Versdigtning, er det sådan, at han ikke to År i Træk skrev mange Digte. Kurven svinger

¹ Her talt op efter Mindeudgaven I—III.

² Oversættelserne er medregnede i de 732 Digte. Der er fem Overs., der fylder 5 og over 5 Sider.

³ Der findes dog ingen Digte trykt fra 1886.

⁴ Se den af mig udarbejdede Fortegnelse i Fra Sallingland til Øresund (1932), 171.

Produktionskurven i Jeppe Aakjær's Versdigtning.

temmelig stærkt fra Ar til År. Det er virkelig lærerigt sådan i et anskueligt Billede at kunne se, hvorledes Jyllands store Digter f. Eks. i Tidsrummet 1905—1917 skrev de fleste af sine Vers. I den grafiske Fremstilling er Oversættelserne ikke medregnede. Opstiller man i Tal Aakjær's Versfrembringelser 1885—1930, bliver Resultatet følgende:

1906: 46 Digte. 1910: 44. 1916: 35. 1908: 31. 1912: 30. 1899, 1901, 1905: 20. 1909: 19. 1907, 1914: 18. 1915, 1921, 1927: 17. 1925: 16. 1897, 1913, 1926: 15. 1923, 1924: 14. 1898: 13. 1894, 1902, 1903, 1911, 1918: 12. 1919: 11. 1917: 10. 1920: 8. 1904, 1924, 1928: 7. 1922: 6. 1891: 5. 1890, 1893, 1896, 1930: 4. 1887,

1895, 1900: 3. 1885, 1888, 1889: 1¹. Ser vi på Oversættelserne bliver Fordelingen således: 1898: 18. 1900: 13. 1890: 8. 1908: 7. 1902, 1925, 1926: 5. 1893, 1897, 1904: 4. 1921: 3. 1905, 1907, 1918, 1922, 1927: 2. 1891, 1894, 1909, 1910, 1914, 1916: 1.

Det periodiske i Aakjærs Versdigtning kan undertiden til en vis Grad forklares af hans stærke Optagethed af andet Arbejde: Roman- og Novelle-skrivning, historiske og social-politiske Studier, vidtstrakte Foredrags- og Oplæsningsrejser, Jenles Drift o. s. fr. De historiske Studier optog ham dog stærkest. Tre-fire af sine bedste Ungdomsår anvendte Aakjær til at skrive det omfattende Værk: „Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie“ I—III (1903—04), og senere hen var det i Virkeligheden forholdsvis megen Tid han ofrede på lokalhistoriske og litteraturhistoriske Undersøgelser samt på Redaktion af Skivebogen. Medens han i sine sidste ti Leveår skrev en stor Række historiske Afhandlinger, nåede han i samme Tid kun at digte tre Noveller („Den ny Klokke“, „Til Mors Fødselsdag“, „Hugormen“) og én Roman: „Pigen fra Limfjorden“ (1921), — ja og så 82 Digte, foruden 17 Oversættelser og 37 Dedikationer.

For Digtningens Skyld kan man jo kun beklage, at Aakjær beskæftigede sig så stærk med historisk Granskning, men til Gengæld vil Litteraturforskere og Lokalhistorikere altid være ham taknemlig for det enorme Arbejde, han med sin Jernflid her nåede at udføre. I sine „Efterladte Erindringer“² er Aakjær iøvrigt inde på, om det ikke for Lyrikkens Skyld var forkert, at han anvendte så langt et Tidsrum på at udarbejde de tre Bind om Blicher, men hertil kan han til sit Forsvar blot anføre, at Emnet lod ham ikke i Ro, — og løbe fra et halvgjort Arbejde stemte ikke med Aakjærs Temperament.

Når Jeppe Aakjær trods sin ikke særlig omfattende lyriske Produktion dog alligevel nåede at overgå alle sin Samtids Digtere på Versfrembringelsens Område, skyldes dette i første Række selvfølgelig de vældige Naturgaver, han var forlenet med; men disse hans underfulde Evner var dog altid undergivet hans Tankes strengeste Tugt. Han arbejdede atter og atter med sine Digte, inden han offentliggjorde dem. „Jylland“ skrev han de første 8½ Vers af 20. April 1901, medens Slutningen først fik Form 10. November 1904. „Hejmdals Vandringer“ blev planlagt en halv Snes År før Digtet endelig blev skrevet, Halvparten i Efteråret 1920 og Resten ind imod Jul 1923. Aakjærs langsomme og kritiske Arbejds-måde bragte ham de skønneste Sejre, ligesom den viser, hvor alvorlig han tog sin Digtergerning. Han har gentagne Gange talt om, hvor svært det var for ham at skrive et godt Digt, og efter hans Erfaringer skulde der tyve År til at gøre en god Digter, — „20 Aar tager disse Dydboringer, der bringer de inderste, de reneste Kilder til at springe“³.

¹ I Optællingen er de 15 utidsfæstede Dedikationer i „Spildkorn“ ikke taget med, derimod nok de 5 Småvers i samlede Digte III, 22 f. (under 1919). Et Vers i „Spildkorn“ er identisk med et, der er optaget i „Digte og Noveller“ (Hilsen til Henrik Cavling).

² ikke udkommet, da dette skrives (2/11 1932).

³ Fra Sallingland til Øresund, 140.

Oftesad Aakjær og kiggede i sine mange Udkast til Digte, — om de ikke kunde tænde Gnisten, der formåede at sætte hans lyriske Evner i Brand, men dette hændte jo ikke nær hver Gang. Til andre Tider kunde Inspirationen komme over ham med stor Styrke, og i Løbet af få Minutter var et fuldendt Digt skabt, f. Eks. „Ved Thøger Larsens Død“. Det uventede og sørgelige Budskab om Digtervennens Bortgang ^{29/5} 1928 gjorde et stærkt Indtryk på Aakjær, der på dette Tidspunkt (^{30/5} 1928) var Rekonvalescent efter sin farlige Sygdom. Han sad lænet til to Stokke og græd uden at mægte at standse Tårernes Løb Så bad han om Blæk og Papir og nedskrev uden Standsning de tre mesterlige Vers om Thøger Larsen (Mindeudgaven III, 116). Der blev kun foretaget én Ændring („hvirvler“ i Digtets næstsidsste Linje) inden Renskriften, — så lykkelig kunde Ordene forme sig for ham, når Sindet var rigtigt indstillet, og det må det alligevel tit have været. Man tænke her på den Tid, han boede hos sine Venner Distrikslæge Rambusch's i Sjørup Lægebog i Randen af Alheden. Det var i Vinteren 1906. Da skrev Aakjær i Løbet af 39 Dage følgende 23 Digte: Jens Hvøvtrup ^{14/1}, Tre-Konger ^{15/1}, Paa Hedens Høje ^{23/1}, Karlsvognen ^{29/1}, Vi er Siv ^{31/1}, Jeg lægger mig i Læet ^{1/2}, Morgendugg ^{1/2}, Den første Lærke ^{1/2}, Rugen lægges ^{2/2}, Jeg lagde min Gaard ^{4/2}, Vinterrugen ^{5/2}, Stensamlersken ^{6/2}, Æ gammel, Smed ^{7/2}, Ved Rugskjellet ^{8/2}, Jens og hans Viv ^{9/2}, Leen slibes ^{10/2}, Hjæle-Thames ^{13/2}, Rugen kjøres hjem ^{16/2}, Naar Rugen skal ind ^{18/2}, Kornmod ^{19/2}, Høst ^{19/2}, Sundt Blod ^{20/2}, Ved Vesterhavet ^{23/2}. — Da adskillige af de nævnte Digte hører blandt de længste i Aakjærs Versforfatterskab, var det i sig selv en betydelig Arbejdspræstation, han udførte i de to første Måneder af 1906, men selve Nedskrivningsarbejdet siger jo ingenting i Sammenligning med den Kendsgerning, at Aakjærs Digte fra Sjøruptiden uimodsagt er de bedste Digte, der er skrevet i dette Århundrede i Danmark. Et Digt som „Karlsvognen“ tør man vel nok med en forslidt Vending betegne som udødeligt.

Man lærer af Aakjærs Dateringer, at han ofte midt om Vinteren digtede om Vår, Sommer og Høst. Dette Forhold er for så vidt lærerigt; thi det viser, at en Digter — og det er vel sådan med de fleste — lettest finder Lyst til at skrive om en Tid, der ikke er nærværende, — efter Dage, Sindet længes imod. Derfor digtede Aakjær de fleste af „Rugens Sange“ i Tiden mellem Jul og Fastelavn. Det, vi erfarer hos Aakjær, kan sikkert i de fleste Tilfælde overføres på andre Digtere, hvis Værkers Tilblivelsestid ikke nøjagtig kendes (jfr. f. Eks. Shakespeareforskningen). Den litterære Gissningskritik vil antagelig i Fremtiden mere og mere gå over til den Betragtning, at Tidspunktet for Frembringelsen af et Digt ikke nær altid er identisk med den Årstid, der på en eller anden Måde er omtalt i Digtet.

August F. Schmidt.

TONEGANGEN I DANSK RIGSMAAL.

Alf Bo, *Tonegangen i dansk Rigsmaal*. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 164. Kbh. 1933, Poul Branner.

Mens dansk Sprogforskning tidligere i overvejende Grad har været historisk indstillet, saa Studiet af Samtidens Sprog først og fremmest er blevet dyrket som en nødvendig Forudsætning for sproghistorisk Forstaaelse uden at have sit Maal i sig selv, er der for Tiden en tydelig Interesse for Beskæftigelse med Fænomener i vor egen Tids Sprog, uden at de bliver sat i Relation til tidligere Tiders Sprogtilstande. For Syntaksens og Formlærens Vedkommende forlod saaledes allerede Wiwel med sine „Synspunkter“ den historiske Betragtningssmaa, og hans Linie er fortsat af Rehling samt — ganske vist ud fra et andet Synspunkt — af Aage Hansen. Fonetik som en rent deskriptiv Videnskab har derimod ikke haft mange Dyrkere herhjemme; Prof. Otto Jespersen, der har ydet saa stor Indsats paa dette Omraade, er jo i høj Grad sproghistorisk indstillet, og med Undtagelse af ham er deskriptiv Fonetik næsten kun blevet dyrket af Talepædagoger, for hvem Formaalet ikke saa meget har været at erkende de faktiske Forhold som at bestemme den mest hensigtsmæssige Brug af Taleorganerne. Et Arbejde, der udelukkende er udsprunget af Interesse for at erkende de bestaaende Forhold, har vi derimod i de Undersøgelser over dansk Talemelodi, som Lektor Alf Bo har offentliggjort, først i „Danske Studier“ 1927, og nu, i udvidet og omarbejdet Form, i den nylig udkomne Bog: „Tonegangen i dansk Rigsmaal“.

Idet Forfatteren forsøger Eksperimentalfonetikkens tekniske Apparater og udelukkende bygger paa Ørets lagttagelsesevne, sætter han sig som Opgave „at sammenstille og ordne lagttagelser af grovere Bevægelser i Talens Tonegang, som Øret med nogenlunde Sikkerhed kan fastslaa — og derigennem give visse Hovedregler for Tonegangen“. Til Løsningen af denne Opgave møder Forf. rustet med et overordentlig fint, gennem fleraarig Beskæftigelse med Emnet yderligere skærpet Øre, og Bogen rummer da ogsaa en Mængde friske og omhyggelige lagttagelser. Hertil kommer Grundighed og nøgtern Vurdering, naar det gælder om at indordne Enkeltlagttagelser under samlende Synspunkter, baade hvor Forf. tager andre Forskers Resultater op til Behandling og — som i Afsnittet om Spørgsmaal — fører Undersøgelsen videre, og hvor han maa bygge op paa egen Haand, saaledes i det interessante Kapitel om Forskels- og Lige-dannelse.

Som Regel er Fremstillingen klar, og Resultatet af Undersøgelserne rides kort og koncist op ved Kapitelslutningerne; i et enkelt Tilfælde har dog Forfatterens Forsigtighed, der især ytrer sig som Angst for at slaa et Resultat for stærkt fast, medført en unødvendig Uklarhed, nemlig i Kapitel I, hvor han af Ængstelse for at sige for meget ligesom kredser uden om det Faktum, at der i almindelig (ikke stemningspræget) Tale er en nøje Sammenhæng mellem Tonehøjde og Trykstyrke, en Sammenhæng, som da ogsaa i de følgende Kapitler stadig forudsættes. Naar det her (S. 21) hedder, at vi „hyppigt kan træffe Figurer, der har dybest Tone

paa det stærkeste Tryk“, tror jeg ikke, Forf. har Ret — vel at mærke i neutral, ikke stemningspræget Tale, hvorom det her drejer sig — og det anførte Eksempel (*Jeg har, ikke Raad til det længere*) er jo, sagt med den antydede Tonegang, netop ikke neutral Tale, men hører hjemme under de S. 91 omtalte „Stemninger, der kendetegnes af en vis Afslappelse: Træthed, Resignation osv.“ I neutral Tale vil Højtone og Tryk følges ad og faa Plads enten paa *har* eller *Raad*.

Paa nogle faa andre Punkter — angaaende mindre væsentlige Enkeltheder — er jeg ikke enig med Forf. Det forekommer mig, at der for en Gangs Skyld er draget en vel hastig Slutning, naar det S. 19 siges: „blot vi vil fortælle om en stærk legemlig Anstrengelse, kan vi med det forstærkede Tryk faa højere Tone, f. Eks. i Sætningen: „*Han har anstrengt sig til det yderste*“. Det kan aabenbart ikke være det, at der er Tale om Anstrengelse, der bevirker den høje Tone, eftersom vi kan høre nøjagtig samme Tonegang i f. Eks. „*Han gider ikke røre saa meget som en Finger*“. — Paa S. 70 hedder det om et Spørgsmaal: „Ligger hele Figuren højt, vil en ubetydelig Nedgang paa Trykstavelsen ikke være umulig“. Som Eksempel er brugt: *Telegram?* — en Ytring, der dog næppe vil blive forstaaet som et Spørgsmaal, medmindre Nedgangen efterfølges af en Opglidning paa *m*; denne Opglidning er det egentlige Spørgemiddel, og Figurens Leje og den øvrige Del af Tonegangen er da ganske uden Interesse i denne Forbindelse.

Betragtet fra et musikalsk Standpunkt rummer Bogen ligeledes mange interessante iagttagelser og rammende Bemærkninger. Forf.'s Interesser er lige saa fuldt musikalske som sproglige, og som en bærende Ide gaar gennem hele Bogen Ønsket om at kunne paavise et oprindeligt Slægtskab mellem Tale og Musik. Ogsaa her mærkes Forf.'s nøgterne og rolige Vurdering; han anfører adskillige slaaende Eksempler paa, at en Komponist har ladet Melodigangen svare til Tekstens Tonegang, men lægger heller ikke Skjul paa, at saavel den rytmiske som den melodiske Bevægelse i en Sangmelodi ikke alene kan udledes af Tekstens Krav, men ogsaa bestemmes af andre Love.

Kort sagt har vi her en Bog, som man læser med Glæde for dens mange fornøjelige iagttagelser og rolige, velovervejede Ræsonnementers Skyld. Den kan læses med Udbytte af alle, der blot i mindste Maade har Interesse og Øre for Sprogets Melodi, og enhver, der giver sig af med Dansk- eller med Sangundervisning, bør ubetinget stifte Bekendtskab med den.

Erik Oxenvad.